૧૦ - પણ્હા વાગરણં

નવમું અંગસૂત્ર - ગુર્જરછાયા

અધ્યયન - ૧ આસ્રવદ્વાર - ૧

(૧) હે જંબૂ ! તે કાળે અને તે સમયે ચંપા નામક એક નગરી હતી. પૂર્ણભદ્ર ચૈત્ય વનખંડ-અશોક વૃક્ષ હતું. તે ચંપા નગરીમાં કોણિક રાજા હતો તેને ધારિણી દેવી નામે રાણી હતી. તે કાળે તે સમયે શ્રમણ ભગવાન્ મહાવીરના અંતેવાસી આર્ય સુધર્મા નામે શિષ્ય હતાં. તે જાતિ સંપન્ન, કુળસંપન્ન, બળસંપન્ન, રૂપસંપન્ન, વિનયસંપન્ન, જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રસંપન્ન, લજ્જાસંપન્ન, લાઘવસંપન્ન, ઓજસ્વી-તેજસ્વી-વર્ચસ્વી, યશસ્વી, ક્રોધ-માન-લોભને જીતેલા, નિદ્રા ઈંદ્રિયપરિષહને જીતેલા, જીવિત-મરણ અને ભયથી મૂકાયેલા, તપ-ગુણ-કરણ-ચરણ નિશ્ચય પ્રધાન, આર્જવ માર્દવલાઘ વક્ષમાં પ્રધાન, ગુપ્તિમુક્તિ મંત્ર, બ્રહ્મચર્ય વેદપ્રધાન, નય-નિયમ -સત્ય-શૌચ પ્રધાન, જ્ઞાનદર્શન ચારિત્ર પ્રધાન, ચૌદપૂર્વી, ચાર જ્ઞાન યુક્ત, પાંચસો સાધુ સાથે પરીવરેલા, પૂર્વોનૂપૂર્વા વિચરતા એક ગામથી બીજે ગામ જતાં જે આ ચંપા નગરી ત્યાં પધાર્યા. યાવત્ યથાપ્રતિ રૂપ અવગ્રહને અવગ્રાહીને, સંયમ અને તપ વડે આત્માને ભાવિત કરી વિહરતા હતા.

પર્ષદા નીકળી, ધર્મ કથન કર્યું, જે દિશાથી પર્ષદા આવી હતી તે દિશામાં પાછી ગઈ. તે કાળે અને તે સમયે આર્ય સુધર્મા સ્થવિરના અંતેવાસી આર્ય જંબૂ નામના અણગાર કે જે કાશ્યપ ગોત્રના હતા, આર્ય સુધર્મા સ્થવિરની બહુ દૂર નહીં- બહુ નજીક નહી તે રીતે રહીને સંયમતપ વડે પોતાના આત્માને ભાવિત કરીને વિચરતા હતા.

શ્રદ્ધા-સંશય-કુતૂહલપૂર્વક આર્ય જંબૂએ ઉઠીને જ્યાં આર્યસુધર્મા સ્થવિર હતા ત્યાં આવ્યા, પ્રદક્ષિણાપૂર્વક વંદન-નમસ્કાર કર્યા, અતિ દૂર નહીં અતી નીકટ નહીં એ રીતે વિનયપૂર્વક અંજલી કરી- કહ્યું હે ભગવન્ ! શ્રમણ ભવંત મહાવરે યાવત્ અનુત્તરોવવાઈયદસા નામક નવમાં અંગનો જે પ્રમાણે અર્થ પ્રરૂપિત કર્યો છે તે પ્રમાણે દશમાં અંગ સૂત્ર ‘પણ્હા વાગરણ નો શો અર્થ પ્રરૂપેલ છે ?

હે જંબૂ ! ભગવંતે દશમાં અંગ સૂત્ર પ્રશ્ન વ્યારકરણના બે શ્રુતસ્કંધ પ્રરૂપેલા છે. આશ્રવદ્વાર અને સંવરદ્વાર. હે ભગવન્ ! પહેલાં શ્રુત સ્કંધના કેટલા અધ્યયનો કહ્યા છે ? હે જંબૂ ! પાંચ અધ્યયનો કહ્યા છે. બીજા ના પણ તે જ રીતે પાંચ અધ્યયનો કહ્યા છે ?

(૨) પ્રવચનના સારભૂત આશ્રવ અને સંવરના નિશ્ચિત અર્થને હું હકું છું. જે પૂર્વ મહર્ષિઆ એ મોક્ષના પ્રયોજનભૂત તે અર્થને સુંદર રીતે કહ્યો છે તે રીતે હું કહું છું.

(૩) જિનેશ્વર દેવે આશ્રવના પાંચ ભેદો કહ્યા છે. હિંસા, મૃષા, અદત્ત, અબ્રહ્મચર્ય અને પરિગ્રહ.

(૪) હિંસારૂપ પ્રથમ આસ્રવદ્વારનું સ્વરૂપ, હિંસાના પર્યાય નામો, હિંસાના કારણો તેના ફળ-પરીણામ, પ્રાણ વધ કરનારનું સ્વરૂપ વર્ણવેલ છે તે તું સાંભળ

(૫) શ્રી જિનેશ્વરદેવે એ પ્રાણાવધને હંમેશા, પાપકારી ચંડ-રૌદ્ર-ક્ષુદ્ર- સાહસિક અનાર્ય, નિર્ઘૃણ, નિઃશંસ, પ્રતિભય, અતિભય, બીહામણો, ત્રાસના સ્થાનરુપ, અન્યાયકારી, ઉદ્વેગકારી, અપેક્ષારહિત, નિધર્મ-નિપિપાસા, નિષ્કરુણ નરકમાં લઈ જવાવાળો, મોહ તથા મહાભયનો કરણહાર, અને મરણ વૈમનસ્યકારક કહ્યો છે અને તે પહેલું અધર્મદ્વાર છે.

(૬) હવે હિંસાનાં ગુણનિષ્પન્ન એવાં ૩૦ નામ કહે છે : પ્રાણવધ, શરીરથી જીવનું ઉન્મૂલન કરવું તે અવિસંભ, હિંસા-વિહિંસા અકૃત્ય, ઘાત કરવો તે મારવું તે વધ કરવો તે ઉપદ્રવ કરવો, નિપાતના, આરંભ-સમારંભ કરવો, આયુષ્ય કર્મને ઉપદ્રવ કરવો ભેદ કરવા, આયુષ્યને ગાળવું, આયુષ્યને સંવર્ત કરવું, સંકોચાવવા, મૃત્યું કરવું, અસંયમ કરવો, જીવની સેનાનું મર્દન કરવું, શ્વાસથી જીવનો અંત કરવો, પરભવમાં ગમન કરાવવું. દુર્ગતિમાં પાડવું. પાપરુપ કોપ કરવો, પાપકાર્યમાં આસક્ત થવું. શરીરનું છેદન, જીવિતવ્યનો અંત કરવો, ભય કરવો, ઋણ વધદારવું, વજ, પરિતાપ દુઃખરુપ આસ્રવ, પ્રાણ કાઢવા, નિયતતા, લોપન, ઉત્તમ ગુણની વિરાધના, એ રીતે સમુચ્ચયે ત્રીસ નામ કહેલાં છે અને કટુ ફળદાયી છે.

(૭) હવે કેટલાક પાપીઓ ઉપર કહ્યા સિવાયની બીજી રીતે પણ હિંસા કરે છે, તે કહે છે. અસંયતિ, અવિરતિ, અનુપશાન્ત પરિણામવાળા અને દુષ્ટ યોગને ધારણ કરનાર પ્રાણવધ કરે છે. એ પ્રાણવધ ભયંકર, બહુવિધ-અનેક પ્રકારનો છે, હિંસા કરનારાઓ અન્ય જીવોને દુઃખ ઉપજાવવામાં તત્પર રહે છે અને તેઓ નીચે જણાવેલ ત્રસસ્થાવર જીવોની ઉપર દ્વેષ રાખવાની બુદ્ધિવાળા હોય છે.

જલચર :- મત્સ્ય, મોટાં મત્સ્ય, તિમિંગલ જાતિનાં વગેરે અનેક પ્રકારનાં મત્સ્ય, વિવિધ પ્રકારના દેડકાં, બે પ્રકારના કાચબા, વિશિષ્ટ નક્રચક્ર નામના મત્સ્યો બે પ્રકારના મગર, મુસંઢ વિગેરે વિવિધ પ્રકારના ગ્રાહ, દિલિ,

વેઢક, મંડુક, સીમાકર, પુલક એ પાંચ પ્રકારના ગ્રાહ, સુસુમાર એ વિગેરે અનેક જાતનાં જલચર. સ્થલચર : મૃગ, રુરુ જાતિનો મૃગ, અષ્ટાપદ, ચમરી, ગાય, સાવર, ગાડર, સસલાં, વનચર પ્રાણી, ગોધા, રોહિત, ઘોડા, હાથી, ગધેડા, ઉંટ, કરભ, ખડ્ગ, વાંદરા, રોઝ નહાર, શિયાળ, નાનાં ભુંડ, બિલાડાં, મોટા સુઅર, શ્રીકંદલક, આવર્ત, લોમડી, બે ખરીવાળા પશું, એકજાતિનાં હરણ, પાડા, વાઘ, બકરા, ચિત્રા, કુતરા, તરસ, રીંછ, મલ્લુક મૃગવિશેષ શાર્દુલ સિંહ, ચિલ્લાર, વગેરે ચતુષ્પદ જાનવરો. ઉરપરિસર્પ :- અજગર, ફેણ વિનાનો સર્પ, દષ્ટિવિષ સર્પ, મકુલોક સર્પ, કાકોદર, દર્ભકર, ફણધર, અસાલીઓ સર્પ, મહોરગ, ઈત્યાદિ ઉરપરિસર્પ. ભુજપરિસર્પ :- છીરલ, સરંગ, સેહ, સેલ્લગ, ઉંદર, નોળીયો, કાચીંજો, કાંટાવાળો શેળો. ખીસકોલી, ચાતુષ્પદ, ગરોળી એ ભુજપરિસર્પ

ખેચર :- હંસ, બગલા, બતક, સારસ, આડા પંખી, સેંતીકાપંખી, કુલલ, બંજુલ, પારાપત, કીવ, પીપી શબ્દ બોલનાર, શ્વેત હંસ, પગ અને મ્હોંકાળાં હોય તેવા હંસ ભાસ કુલીકોસ ક્રૌંચ, દગતુંડ, ઢેલ, સુધરી, કપીલ પીંગળાક્ષક, કારંડવ, ચક્રવાક, ઉક્કોસ, ગરુડ, પંગુલ પોપટ, કળાવાળો મોર, કાબરી, નંદમાણકર નંદીમુખકોરંગ, ભીંગારક, કોણાલય, જીવજીવક, તેતર, લાવો, કંપીજલ, હોલા,કાગ, પારેવા, ચિડી ઢંક, કુકડા, મેસર, નાચનારા મોર, ચકોર, હયપુંડરીક, કરંકરક, સીંચાખ્પા,કાગડા, વિહંગ, મેણાસી, ચાસ વડવાગોળ, ચામાચીડીયાં, વિતતપંખી, એ વેગેરે ખેચર.

જલચર, સ્થલચર, ખેચર અને પંચેન્દ્રિય પશુના સમૂહને હણે બેઈન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિય અને ચૌરેન્દ્રિય જીવોને હણે વિવિધ પઅકારના જીવો જેમને પોતાનું જીવિત વહાલું ચે અને મરણનાં દુઃખથી ત્રાસે છે. એ બિચારા રાંક જીવોનેક્રૂર કર્મી હણે છે.

તેઓ એ પ્રાણીઓને જે જે કારણે કરીને હણે છે, તે કારણો નીચે મુજબ છે : ચામડાં, ચરબી,માંસ, મેદ લોહી, જમણા પાસની ગાંઠ,ફેફસાં, મગજ, હૃદયનું માંસ, આંતરડાં, પિત્ત, ફેફસાં દાંત, હાડકાં, હાકાંની અંદરની મજ્જા, નખ, આંખ,કાન નાક, નાડી, શીંગડાં દાઢ, પાંખ, વિષ, હાથીદાંત, અને વાળને માટે પંચેન્દ્રિય જીવનેહણે છે. ભ્રમર મધુકર વગેરે ચૌરેન્દ્રિય જીવના સમૂહના મધુરા રસમાં ગૃદ્ધ થયેલા જીવો ને હણે છે. વસ્ત્રને અર્થે બેઈન્દ્રિય જીવોને, એ રીતે અનેક કારણોને માટે અજ્ઞાનીન જીવો બેઈન્દ્રિયાદિ ત્રસ જીવોને હણે છે.

એ સિવાય એકેન્દ્રિયને આશ્રયે રહેલા ત્રસ જીવોને તથા ત્રસ જીવોને આશ્રયે રહેલા એકેન્દ્રિય જીવોને પણ તેઓ અનેક કારણે લીધે હણેછે. તે બિચારા એકેન્દ્રિય જીવો રક્ષણરહિત છે, શરણરહિત છે, અનાથ છે, બાંધવાદિરહિત છે, કર્મરુપી સાંકળથી બંધાયેલા છે, અકુશલ પરિણામવાળા છે, મંદબુદ્ધિ લોકો જેમને જાણતા નથી એવા છે. એ જીવો પૃથ્વીકાયના જીવો છે તથા પૃથ્વી કાયને આશ્રયે રહેલા જીવો છે; પાણીના જીવો છે તથા પાણીને આશ્રયે રહેલા જીવો છે. અગ્નિના જીવો છે; વાયુના જીવો છે; તૃણ-વનસ્પતિના જીવો છે. તથા તેને આશ્રયે રહેલા જીવો છે. તે જીવો એકેન્દ્રિયપણે ઉત્પન્ન થાય છે અને તેમનો આહાર પણ એકેન્દ્રિયનો છે. એવા ત્રસને તેઓ હણે છે. ત્રસ જીવો એકેન્દ્રિયાદિનો જે આહાર કરે છે તેના સરખાં વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, શરીર, રુપ જીવો એકેન્દ્રિયાદિનો જે આહાર કરે છે તેના સરખાં વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, શરીર, રુપ અને સ્વભાવ પરિણમે છે. બે આંખે દેખાય નહિ તેવા તથા આંખે દેખાય તેવા ત્રસકાયના અસંખ્યાત જીવો છે. તેમજ સ્થાવર, સૂક્ષ્મ, બાદર, પ્રત્યેક, સાધારણ અને અનંત કાયાદિક જીવોને તેઓ હણે છે. આ સ્થાવરી જીવો વિવેક રહિત, સુખદુઃખના જાણવાવાળા છે. આ પ્રકારના ત્રસ અને સ્થાવર જીવોને તે લોકો હણે છે.

ખેતી, વાવ, ક્યારા, કૂવા, તળાવ, માટીખાણ, ખાઈ, વાડી, ક્રીડાનાં સ્થાન, પગલાં, ગઢ, બારણાં, કોઠા, માર્ગ, તથા પગથીયાં, મહેલો, તેના બાગો, ભવન, ગૃહ, ઘાસના કુબા, પર્વત ઉપરના ગૃહ, હાટ, પ્રતિમાનું સ્થાનક, દેવમંદિર, ચિત્રસભા, પરબ, દેવનાં સ્થાનક, તાપસાદિકનાં સ્થાનક, ભોંયરાં અને માંડવા, તેમજ વાસણ, ઘરનાં રાચર ચીલાં, એ વગેરે અનેક પ્રકારનાં કારણો એ મંદ બુદ્ધિવાળાઓ પૃથ્વીકાયની હિંસા કરે છે. સ્નાન, પાન, ભોજન, વસ્ત્ર ધોવાં, શૌચ આદિને કારણે મંદ બુદ્ધિવાળાઓ અપકાયની હિંસા કરે છે. રાંધવું, રંધાવવું, અગ્નિ સળગાવવા, દીવો વગેરે કરવા, ઈત્યાદિ કાણે અગ્નિકાયની હિંસા કરે છે. ઝાટકવું, વીંજવો, બેપડો મોરપીચ્છ ફેરવવી, મુખે ઉચ્ચાર કરવો, તાલોટા વગાડવા સાગપત્ર ફરકાવવું, વસ્ત્ર આદિના વાયુ ઢોળવો ઈત્યાદિથી વાયુકાયની હિંસા કરે છે. ઘર, હથીયાર, અન્ન, શય્યા, આસન, પાટિયું, સાંબેલું, ખાંડણીઓ, વીણા પટહ અતોદ્ય વહાણસ વાહન, મંડપ નાના પ્રકારનાં ભવન, તોરણ, કાષ્ટ-પાષાણનાં દહેરાં, જાળી, અર્ધ ચંદ્રાકાર પગથીયા, બારસાખ ચંદ્રશાળા, વેદિકા, નીસરણી, હોડી, નગારી, ખુંટા, પરબ - આશ્રમ, સુગંધદાયક પદાર્થ પુષ્પમાળા, અંગવિલેપનના પદાર્થો, વસ્ત્રો, ઘુંઘરું, હળ, પાત્ર, રથ, પાલખી, ગાડાં, યાન, ગઢના કોઠા, ગઢની અંદરનો માર્ગ, બારણાં, પોળ, આગળો, રહેંટ, શૂળી, લાકડી, મુસુંઢિ

હથીયાર ઈત્યાદિ ઘણાં કારણોને માટે ઉપર જણાવ્યા તે તથા બીજાં સત્વવાળાં તથા સત્વવિનાનાં વૃક્ષોના સમૂહ ઈત્યાદિ વનસ્પતિકાયની હિંસા અતિમૂઢ અને દારુણ મતિવાળા ઓ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, હાસ્ય, રતિ, અરતિ, શોકવડે વેદને માટે, જીવિતને અર્થે, કામભોગને અર્થે, ધનને અર્થે અને ધર્મ નિમિત્તે કરે છે. વળી તેઓ સ્વવશ રહેલાને, પરવશ રહેલાને,પોતાને અર્થે, પરને અર્થે, ત્રસ પ્રાણી અને સ્થાવર એકેન્દ્રિયાદિકને હણે છે.

તે મંદ બુદ્ધિવાળાઓ સ્વવશપણે તેમ પરવશપણે અને બેઉ પ્રકારે હિંસા કરે છે. તેઓ પોતાનો અર્થે અને બેઉને અર્થે હિંસા કરે છે. તેઓ હાસ્યપૂર્વક, વૈરપૂર્વક અને રતિ ઉપજાવવા અર્થે, તેમજ એ ત્રણને અર્થે, હિંસા કરે છે. તેઓ ક્રોધ કરીને, લોભે કરીને અને અજ્ઞાનપણે કરીને તેમજ એ ત્રણે કરીને હિંસા કરે છે. ધનોપાર્જનને અર્થે ધર્મ નિમિત્તે કામ-ભોગને અર્થે, તેમજ એ ત્રણેને અર્થે તેઓ હિંસા કરે છે.

(૮) આ બધી હિંસા કોણ કરે ? સુઅરનો શિકારી કરમચ્છીમાર પારધી વાગરોચત્તી, બાંધવા ઉપાયો કરનાર ત્રાપા પર બેસીને જાળ નાંખનાર બાજ પક્ષી, લોહનાં સાધનો, ડાભના પાસલા, કુંડી, બકર વગેરે શિકારનાં સાધનો, અને પાપી સેવકોને પણ તે ચાંડાલો પોતાના હાથમાં રાખે છે. વનચરવ્યાઘ્ર મધ એકઠું કરનારા, બાળ હત્યારા, મૃગોના પોષક, સરોવર, દ્રવ, નદી, તળાવ, નાનું તળાવ વગેરેને ગાળનારા, તેને વિશેષ ઉંડાં કરનારા, પ્રવાહને બાંધનારા, પાણીને વહેવડાવી નાંખનારા, કાળકૂટ જોર અને સામાન્ય વિષ આપી હિંસા કરનાર, ઘાસ તથા ખેતર વગડાને અગ્નિ લગાડી નિર્દયતાથી બાળનારા, અને ક્રૂર કર્મ કરનારા, મ્લેચ્છ જાતિના લોકો :

આ મ્લેચ્છ જાતિના લોકો કયા કયા દેશના વાસી છે ? સક્ક, યવન, સંવર, બર્બશ, કાય, મુરડ, ઉડ, ભડગ, દેશ ભિત્તિય, એકુણીક, કુલાક્ષ, ગોડ, સિંહલ, પારસ, ક્રોંચ, અંધ, દ્રવિડ, ચિલ્લક, પુર્લિદ, આરોસ, ડોંબે, પોક્કણ, ગંધહારક, બહલીક, જલ, રોમ, મોસ, બકુશ, મલય, ચુંબક ચુલિક, કોંકણકે, મેદ, પહ્લવ, માળવ, મગર, આભાષિક, અનક્ષ, ચીન, હલાસિક, ખસ, ખાસિક, નેધર, મહારાષ્ટ્ર, મુષ્ટિક, આરબ, ડોવિલક, કુહણ, કેકય, હુણ, રુકડ, મરુગ અને ચિલાક : એ દેશના વાસીઓ પાપમતિ છે. તેઓ જલચર, સ્થળચર, નખવાળાં પ્રાણીઓ, સર્પાદિ, ખેચર સાળસા જેવા મુખવાળાં પંખીઓ, સંજ્ઞી પ્રાણીઓ, અસંજ્ઞી પ્રાણીઓ, પર્યાતા જીવો વગેરેની અશુભ લેશ્યા અને દુષ્ટ પરિણામે કરીને હિંસા કરે છે. એ પ્રાણીહિંસા કરનારાઓ હિંસા કરવાને સામાચાલીને જાય છે. તેઓ પાપ ઉપર રુચિવાળા, પ્રાણવધ કરીને આનંદ માનનારા જીવહિંસાને અનુષ્ટાન માનનારા અને પ્રાણીહિંસાની કથા વાર્તા સાંભળવામાં સંતોષ ધરાવનારા હોય છે. તે પાપનાં ફળ તેમાં આનંદ માનનારને બહુ પ્રકારે ભોગવવાં પડે છે. અજ્ઞાનપણે એ કરેલાં પાપોનાં ફળ નરકાદિનાં દુ:ખ કારક અને ભયંકર હોય છે.ઘણા કાળ સુધી અવિશ્રાન્દ પણે અનેક પ્રકારથી નરક અને તિર્યંચની ગતિમાં વેદનાનો અનુભવ એપાપો કરાવે છે. આયુષ્ય પુરું થયે એ જીવો ઘણાં અશુભ કર્મોને યોગે નરકમાં ઉત્પપન્ન થાય છે.

એ નરક કેવી છે ? તેને વજમય ભીંતો છે, તે અતિ પહોળક્ષ છે, સાંધા વિનાની છે, દ્વાર વિનાની છે, કઠોર ભૂમિમાં તળીયાં છે, તેનો સ્પર્શ કર્કશા છે,ઉંચી-નીચી વિષમ ભૂમિ છે. એ નરકગૃહ બંધીખાનાં જેવા છે. તે અત્યંત ઉષ્ણ, હંમેશા, તપ્ત, દુર્ગંધી, ઉદ્વેગજનક ને ભયંકર દેખાવવાળાં છે. તે તરકગૃહો શીતળતામાં હીમનાં પડલાં જેવાં છે કાન્તિએ કાળાં છે, ભયંકર છે,ઉંડાં ચે, રોમાંચકારક છે, અરમણીય છે. અનિવાર્ય રોગ અને જરાથી પીડાયેલા નારકી જીવોનું એ નિવાસસ્થાન છે. ત્યાં હંમેશ તિમિસ્ર ગુફા જેવો અંધકાર વ્યાપેલો છે, ત્યાં પરસ્પર ભય રહેલો છે. ત્યાં ગ્રહ, ચંદ્ર, સૂર્ય, નક્ષત્ર, તારા વગેરે નથી. આ નરકગૃહો મેદ, ચરબી, માંસ, પરુ, લોહીથી મિશ્રિત અને દુર્ગંધમય, ચીકણા તથા સડી ગએલા કાદવથી વ્યાપ્ત છે. ત્યાં ખેરનાં લાકડાંના જેવો જાજ્વલ્યમાન અને રાખથી ઢંકાયેલા જેવો અગ્નિ છે. એ નરકગૃહોનો સ્પર્શ તલવાર, છરો, કરવતની ધાર જેવો તીક્ષ્ણ વીંછીના આંકડાના ડંખ જેવો અતિ દુ:ખકર છે. એવા નરકમાં જીવ રક્ષણ વિનાનો, શરણ વિનાનો,કડવાં દુ:ખે કરી પીડા પામતો, પૂર્વે બાંધેલાં કર્મોવાળો હોઈ વેદના ભોગવ્યા કરે છે. નરકમાં પરમાધામી દેવો વ્યાપી રહેલા છે. નારકી જીવોને અંતર્મુહૂર્તમાં વૈક્રિય-લબ્ધિ વડે કરી બેડોળ, બીહામણું અને હાડકાં-નસો-નખ-રોમથી રહિત શરીર પ્રાપ્ત થાય છે. ત્યાર પછી પાંચ પર્યાય અને પાંચ ઈંદ્રિય પરિપૂર્ણ વિકસે છે અને તે વડે અશુભ વેદનાઓ ભોગવે છે. તે વેદના અત્યંત આકરી, પ્રબળ, સર્વશરીર વ્યાપી, છેવટ સુધી રહેનારી હોય છે. વળી તે વેદના તીવ્ર, કર્કશ, પ્રચંડ, બીહામણી અને દારુણ. લ,હીની મોટી હાડલીમાં રાધવું. સેકવુ, તાવડીમાં તળવું, ભટ્ટીમાં ભુંજવું, લોઢાની તડાઇમાં ઉકાળવું, બલિદાન દેવું ખાંડવું, શાલ્મલી વૃક્ષના તીક્ષ્ણ લોહકંટકલ જેવા કાંટા ઉપર રગદોળવું, ફાડવું, વિદારવું, માથાને પાછળ નીચું નમાવી બાંધવું, લાકડીથી ફટકા મારવા, ગળામાં બળાત્કારે ફાંસી નાંખીને હિંચોળવું, શૂળની અણી ધોંચવી, આજ્ઞા કરીને ઠગવું, ભોંડા પાડવું. અપમાન કરવું. ગુન્હો બતાવીને

વધભૂમિમાં લઈ જવું, વધ્ય જીવને માટીમાં દાટવો.

એ પ્રમાણેનાં કષ્ટોથી પૂર્વે કરેલાં કર્મોનાં સંચયથી નારકી જીવો પીડાય છે. નરક ક્ષેત્રોનો અગ્નિ દાવાનળ સરખો એને અતિ દુઃખકારી, ભયકારી, આશાતાકારી શારીરિક અને માનસિક એવી બે પ્રકારની વેદના એ જીવો ભોગવે છે, અને એ વેદનાને એ પાપીઓ ઘણા પલ્યોપમ અને સાગરોપમના આયુષ્ય સુધી દયાજનક રીતે સહન કરે છે. પરમાધામી જ્યારે નારકીને ત્રાસ ઉપજાવે છે, ત્યારે નારકીઓ ભયભીત સ્વરે. આક્રન્દ કરતાં કહે છે.

‘‘હે અત્યંત શક્તિમાન, હે સ્વામી, હે ભાઈ, હે બાપ, હે તાત, હે શત્રુજિત ! મને છોડો, હું મરું છું, હું દુર્બલ છું, વ્યાધિપીડિત છું !’’ એમ બોલતો તે જીવ દયારહિત પરમાધામી તરફ દષ્ટિ કરે છે કે રખે મને મારશે ! તે કહે છે ‘‘મને કૃપા કરીને મુહૂર્તમાત્ર શ્વાસોશ્વાસ લેવા દો અને મારા પર રોષ ન કરો ! હું ક્ષણ માત્ર વિસામો લઈ શકું તે માટે મારું ગળાનું બંધન છોડો, નહિતર હું મરી જઈશ. મને બહુ તરસ લાગી છે,માટે મને પાણી પીવા આપો. તે વખતે પરમાધામી તે નારકીને કોમળ આમંત્રણ વડે ‘‘શીતળ અને નિર્મળ પાણી તું પી’’ એમ કહે છે કે અને તને પકડીને પરમાધામી કથીરનો રસ કળશ માંથી રેડે છે; તે પાણી દેખીને નારકી ધ્રુજી ઉઠેછે અને આંસુ ગાળતાં કરુણાજનક સ્વરે કહે છે કે ‘‘મારી તરસ હવે છાપાઈ ગઈ છે, મારે હવે પાણી પીવું નથી.’’ એમ બોલાતાં નારકીઓ દિશાઓમાં દષ્ટિ કરતા, રક્ષણરહિત, શરણરહિત, અનાથ, અબાંધવ, સ્વજનાદિથી રહિતપણે ભય પામેલા મૃગોની પેઠે ઉતાવળા અને ભયથી ઉદ્વિગ્ન થઈ નાસેછે, તે નાસી જતા નારકીને નિર્દય પરમાધામીઓ બળાત્કારે પકડીને તેમનું મ્હોં લોહદંડ વડે ખુલ્લું કરીને કડકડતાં કથીરના રસને તેમાં રેડે છે. કોઈ પરમાધામીઓ તેમને દાઝતા જોઈને હસે છે. તે વખતે નારકીઓ પ્રલાપ કરે છે, ભયકારી અશુભ શબ્દ ઉચ્ચારે છે. રૌદ્ર શબ્દ કરે છે, કરુણ વચનો બોલે છે. પારેવાની પેઠે ગદ્ગદ્ સ્વરે કરે છે. એ રીતે પ્રલાપ કરતા, વિલાપ કરતા, દયામણે શબ્દે આક્રંદ કરતા ત્યારે શબ્દો ઉચ્ચારે છે, કોપતા પરમાધામીઓ અવ્યક્ત ગર્જના કરીનેતેને પકડે છે, બળ વાપરે છે. પ્રહાર કરે છે, છેદે છે, ભેદે છે, ભોંય પકડે છે, આંખના ડોળા કાઢે છે, હાથ આદિ અંગ કાપે છે, છેદે છે, મારે છે, ગળું પકડી બહાર કાઢે છે, પાછો ધક્કેલે છે, અને કહે છે ‘‘પાપી ! તારા પૂર્વનાં પાપકર્મને અને દુષ્કૃત્યોને સંભાર.’’ એવા શબ્દોથી જેવી રીતે નગરમાં આગ લાગવાથી કોલાહલ ને લોકોને ત્રાસ ઉપજે તેવી રીતે નરકમાં પડઘા પડે છે. નરકમાં પરમાધામીઓથી પીડા પામી રહેલા નારકીઓ અનિષ્ટ શબ્દો ઉચ્ચાર્યા કરે છે. એટલે પરમાધામી ઓ તેમની તલવારની ધાર સરખાં પાંદડાંના વનમાં, દર્ભના વનમાં, અણઘડ પત્થરના રણમાં અણીદાર શૂળોના જંગલમાં, ખારથી ભરેલી વાવમાં, ઉકળેલાં કથીરરસની વેતરણી નદીમાં, કદંબપુષ્પ સરખી ચળકતી રેતીમાં, પ્રજ્વલિત ગુફાકંદરામાં ફેંકે છે. તેથી તેઓ મહાપીડા પામે છે. અતિ તપ્ત કાંટાવાળા ધૂસરા સહિત રથે નારકીઓને જોડીને તપાવેલ લોહમાર્ગ ઉપર પરણે પરમાધામીઓ ચલાવે છે અને ઉપરથી નાના પ્રકારનાં શસ્ત્રે કરીને તેમને માર મારે છે.

તે શસ્ત્રો કેવા છે ? મુદ્દગર, મુસુંઢિ કરવત, ત્રિશુળ, હળ, ગદા, મુશલ, ચક્ર, ભાલો, બાણ, શૂળી, લાકડી, છરો, નાળ, ચામડામાં મઢેલા પત્થર, મુદ્દગરાકાર, મુષ્ઠિ, તલવાર, ખેડગ તીર, લોહનું બાણ, કળગ, કાતરણી, વાંસલો, પરશું અણુદાર ટંક, એવાં અતિ તીક્ષ્ણ, નિર્મલ, ચકચકાટ કરતાં અનેક પ્રકારનાં ભયંકર શસ્ત્રો વિક્રેય બનાવીને સજ્જ કરીને પૂર્વ ભવના વૈરભાવથી નારકીઓ અંદરોઅંદર મહાન વેદના ઉપજાવે છે. સામા થઈને બીજાને મારે છે. મુદ્દગરના પ્રહારે એક બીજાને ચૂર્ણ કરેલ છે, મુસુંઢિએ કરીને ભાંગે છે,દેહને કચડી નાંખે છે, યંત્રે કરીને પીલે છે, તરફડતાં દેહને હથીયારે કરીને કાપે છે. ચામડી ઉતરડી નાંખે છે, કાન-હોઠ-નાક હાથ-પગ છેદી નાંખે છે, વાંસલેથી અંગ-ઉપાંગને છેદે છે, કડકડતા ઉના ક્ષાર સિંચીને ગાત્રને બાળે છે,ભાલાની અણીઓ ભોંકીને શરીરને જર્જરિત કરે છે,ભોંય ઉપર પાડીને રગદોળે છે, વળી નરકમાં નહાર, કૂતરા, શીયાળ, બિલાંડાં, અષ્ટાપદ, ચિત્તા, વાઘ, સિંહ એવા મદોન્મત્ત જાનવરો જે સદા ભોજનરહિત હોઈ ક્ષુધાથી પીડાઈને અતિ ઘોર અને બીહામણા શબ્દો કરે છે અને જેમનાં રુપ અત્યંત બીહામણાં છે, તેઓ નારકીને પગ વચ્ચે ઘાલીને પોતાની આકરી દાઢથી તીવ્ર રીતે ડંખે છે, ખેંચે છે, તીવ્ર નખે કરીને તેમને ફાડે છે, અને તેમનાં દેહને વિદારીને દિશા-દિશામાં ફેંકી દે છે; તેથી તેમનાં અંગના સાંધા ઢીલા થઈ જાય છે અને અંગોપાંગ વ્યાકુળ થઈ જાય છે. તે નારકીના શરીરને કંક, ક્રૂરસ ગીધ,ઘોર અને મોટાં કાગડા જેવા પંખીઓનો સમૂહ પોતાના કર્કશ, નિશ્ચલ અને આકરાનખે કરીને ચુંટે છે અને લોહમય ચાંચે કરીને તેમને પકડે છે. એ પંખીઓ પાંખે કરીને મારે છે અને તીવ્ર નખે કરીને જીભ તથા આંખ ખેચી કાઢે છે, નિર્દયપણે ત્વચાને ઉતરડી નાંખે છે એટલે એ નારકીઓ આક્રંદ કરતા ઉંચે ઉછળે છે, નીચા પડે છે, અને ચારે બાજુએ પરિભ્રમણ કરે છે. પૂર્વે કર્મના ઉદયથી તેઓ પશ્ચાતાપ કરે છે. બળે છે, અને પોતાને નિંદે છે.પૂર્વે કરેલાં કર્મોને અને પાપોને અનુસરતાં ચીકણાં દુઃખ તે તે નરકમાં ભોગવીને

પછી નારકીનાં આયુષ્યો પૂરાં થતાં તેઆલેમાંના ઘણા તિર્યંચની ગતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તે ગતિમાં પણ એ જીવો દારુણ દુઃખ ભોગવે છે. તે ગતિમાં જન્મ, મરણ, જરા વ્યાધિ એ બધાં રેંટની ગતિની માફક ભોગવવાં પડે છે. જલચર સ્થલચર અને ખેચરની ગતિમાં ઉપજીને માંહોમાંહે વિનાશ અને પ્રપંચ આદરે છે. દુઃખી થાય છે.

આ દુઃખો કેવાં છે ? ટાઢ, તાપ, તરસ, અને ભૂખની વેદના વેઠવી; સુશ્રૂષાથી રહિતપણે વનમાં જન્મ પામવો; સદાયે ભય તથા ઉદ્વેગમાં વસવુ; ભયે કરીને જાગવું; વધનું બંધનનું પ્રહારનું દુઃખ વેઠવું, ખાડામાં પડવું, હાડકાં ભાંગવાં; નાક વિંધાવવું; પ્રહારે કરી દુઃખ પામવું, કાન વગેરે અંગોપાંગ છેદાવવાં, માર ખાઈને કામ કરવું, ચાબુક, અંકુશ, આર વગેરેને શરીરમાં ભોંકાવવાં, પરાણે શીખવું, માતાપિતાનો વિયોગ સહેવો; કાન-નાકના છિદ્ર વાટે રાશ- દોરડા વડે બંધાવું; હણાવું; ગળું આમળવાથી મરણ પામવું; ગલ અને જાળે કરી પાણીમાંથી બહાર નીકળવું. પોંકની પેરે સેકાવું, છેદાવું, બંધનમાં રહેવું, પાંજરામાં પુરાવું, પોતાના ટોળમાંથી વિખૂટા પડવું, દોરાવવું, દોરડાવડે ગળે બંધાવું, વાડામાં ઘણાં પશુંઓ સાથે પુરાવું. કાદવ-પાણીમાં ખૂચવું, ઉંડા ખાડામાં નંખાઈને ગાત્રભંગ વેઠવો, નીચે પછડાવું, બળવું. ઈત્યાદિ સેંકડો દુઃખોથી તે પાપી જીવને સંતપ્ત થવું પડે છે. નરકમાં જે કર્મના ફળ દુઃખ રુપે ભોગવ્યા છે તે પૂરાં નહિ થયાં હોવાથી તે જીવોને તિર્યંચ પંચેન્દ્રિયમાં આવાં દુઃખો ભોગવવાં પડે છે. પ્રમાદ અને રાગદ્વેષે કરીને જે હિંસાથી પાપકર્મો ઉપાર્જ્યાં છે તેથી અતિ અશાતામય અને કઠોર એવાં આ દુઃખો જીવોને ભોગવવાં પડે છે.

ચતુરેંદ્રિયમાં ભ્રમર, મચ્છર, માખી ઈત્યાદિની ગતિમાં ઉપજેલાં અનેક પ્રકારના જીવો જેમની જાતિ નવ લાખ કુળકોડીની છે તે જન્મ-મરણના અનુબંધને ભોગવતાં સંખ્યાતા કાળ સુધી પરિભ્રમણ કરેછે અને નરકના જેવાં તીવ્ર દુઃખો ભોગવે છે સ્પર્શ, જીભ, નાક અને આંખ એ ચાર ઈન્દ્રિયો સહિત એજીવો ઉપર જણાવ્યાં તે પ્રકારનાં દુઃખો ભોગવે છે. તેવીજ રીતે ત્રિઈંદ્રિયમાં કંથવા, કીડી, ઉધેઈ આદિ આઠ લાખ, કુળકોડી છે. તેમાં જન્મ-મરણનો અનુભવ કરતાં સંખ્યાતા કાળ સુધી પરિભ્રમણ કરતાં નરકનાં સમાન તીવ્ર દુઃખો સ્પર્શ, જીભ અને નાકવાળાં એ ત્રિઈંદ્રિય જીવો ભોગવે છે. સ્પર્શ અને જીભ એ બે ઈંદ્રિયવાળા જીવો, જળો, અળશીયાં, કરમીયાં, કોડીનો જીવ ઈત્યાદિના સાત લાખ કુળ કોડી છે. તે જન્મ મરણનાં તીવ્ર દુઃખો સંખ્યાત કાળ સુધી ભોગવતાં પરિભ્રમણ કરેછે.એકેન્દ્રિયપણે પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ, સૂક્ષ્મ, બાદર, પર્યાપ્ત, પ્રત્યેક શરીરધારી, સાધારણ શરીરધારીમાં જીવો જન્મમરણનાં દુઃખો ભોગવે છે. તેમાં પ્રત્યેક શરીરી જીવ સંખ્યાતા કાળ સુધી અને સાધારણર શરીરી જીવ અનંદ કાળ સુધી અનિષ્ટ દુઃખો અનુભવે છે. એકેંદ્રિયપણે ઉત્કૃષ્ટ ઉત્પત્તિ વારંવાર વૃક્ષસમૂહને વિષે છે. જમીન ખોદાતા પૃથ્વીકાયમાં જીવને દુઃખ ભોગવવાં પડે છે.પાણીમાં રહેલાં એકેંદ્રિયપણે જીવોને મર્દાવું, ઉલેચાવું અને રુંધાવું પડેછે. અગ્નિ અને વાયુકાય માં જીવોને પરસ્પર એક બીજા સાથે અથડાવું, હણાવું, મરાવું અને પરસ્પર પરિતાપના વેઠવી પડે છે. આવા એકેંદ્રિયાદિકને વાંચ્છના વિના, નિરર્થકપણે,પોતે નહિ ઉત્પન્ન કરેલાં એવાં દુઃખો પરને અર્થે ભોગવવાં પડે છે. ઔષધો-આહાર આદિને માટે એકેંદ્રિય જીવોને મનુષ્યો ખાંડે છે, છાલ ઉતારે છે, રાંધે છે, ચૂર્ણ કરે છે, દળે છે, કૂટે છે, સેકે છે, ગાળે છે, ચોળે છે, સેડવે છે, વિભાગ કરે છે, ભાંગે છે, છેદે છે, છોલેછે ચૂંટે છે, ઝૂડે છે, બાળે છે; ઈત્યાદિ રીતે એકેંદ્રિયપણે જીવો દુઃખોને ભવપરંપરામાં અવિચ્છિન્ન પણે અનુભવતાં ભયાનક સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે. પ્રાણાતિપાત કરનાર પાપી જીવો એકેંદ્રિયપણે અનંત કાળ સુધી દુઃખ ભોગવીને મનુષ્યપણું પામે તેમજ નરકાદિમાંન કળીને મનુષ્ય પણું પામે, તોપણ તેઓ બાપડા પુણ્યરહિત હોઈને વિકૃત અંગો અને વિકલ રુપને પામે છે. તેઓ કુબડા, વાંકા શરીરવાળા, ઠીંગણા, બહેરા, કાળા, કોઢવાળા, પાંગળા, ગાત્ર રહિત, મૂંગા, બોબડા, આંધળા, એક આંખવાળા, રોગ-વ્યાધિથી પીડાતા, અલ્પાયુષી, શસ્ત્રથી વિનાશ પામતા, મૂર્ખ, કુલક્ષણા, દુબળા, કુરુપ, રાંક, હલકા કુળના, બળ સત્વથી હીન, સુખરહિત, અશુભ દુઃખ ભોગવાનારા મનુષ્યપણે ઉત્પન્ન થાય છે. નરકમાં ભોગવતાં બાકી રહેલાં કર્મો ભોગવવા નારકી તીર્યંચ અનેભુંડા માણસના અવતાર પણે પરિભ્રમણ કરતાં અનંત દુઃખને એ પાપ કરનારાઓ પામે છે. એ પ્રમાણે હિંસા કરનારાઓ આ લોક અને પરલોકમાં હિંસાના ફળ-વિપાકને ભોગવે છે. એ ફળવિપાકમાં અલ્પ સુખ, બહુ દુઃખ રહેલું છે. જેનો કર્મ રુપ મેલ બહુ ચીકણો છે, દારુણ છે, કર્કશ છે, આકરો છે, હજારો વર્ષ સુધી ન છૂટે તેવો છે, તેને તે કર્મ ભોગવ્યા વિના છૂટકો નથી અને તે સિવાય મુક્તિ પણ નથી.

આ પ્રમાણે જ્ઞાતકુલનંદન મહાત્મા જેણે રાગદ્વેષને જીત્યા છે. જેનું ''વીર'' એવું શ્રેષ્ઠ નામ છે,ત મણે પ્રાણવધનો ફળવિયપાક કહ્યો છે. એપ ણવધ પાપકારી, પ્રચંડ, રુદ્ર-ક્ષુદ્ર જનોએ આચરેલો, અનાર્યોએ કરેલો, દયારહિત, ઘાતકી, મહાભયકારી, બીકના કારુણરુપ, ભીષણ, ત્રાસકારક,

અન્યાયકારક, ઉદ્વેગકાકર, જીવરક્ષાની અપેક્ષા રહિત, ધર્મરહિત સ્નેહરહિત કરુણારહિત, જલ્દીથી નરકમાં લઈ જનાર, મોહના મહાભયનો પ્રવર્તનકાર અને મરણથી દીનતા લાવનાર છે, એ રીતે પહલું અધર્મદ્વાર પૂરું.

અધ્યયન : ૧ આસવદાર - ૧ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

અધ્યયન : ૨ આશ્રવદ્વાર - ૨

(૯) હવે (અધર્મ) આસ્રવ દ્વારનું બીજું અધ્યયન કહીશ. મૃષાવાદ ગુણગૌરવ રહિત છે, ચપળ, પુરુષ બોલે છે, ભયકારક છે, દુઃખકારક છે. અપયશકારક છે, વૈર કારક છે, રાગદ્વેષ એવા લક્ષણવાળો મનઃક્લેશ ઉપજાવે છે. શુભ ફળથી રહિત માયા અને અવિશ્વાસનો અત્યન્ત વ્યાપાર છે, નીચ જનોથી સેવાય છે, સૂગરહિત છે. વિશ્વાસ વિનાશક છે, સારા સાધુએ નિંદવાવલાયક છે, પરપીડાકારક છે, ઉત્કૃષ્ટ કૃષ્ણ લેશ્યાથી યુક્ત છે, દુર્ગતિમાં લઈ જનાર છે, સંસાર વધારનાર છે, વારંવાર જન્મ કરાવનાર છે, ઘણા કાળથી પરિચિત છે, સાથે ચાલ્યું આવે છે, અને અંતે દુઃખ ઉપજાવનાર છે.

(૧૦) બીજા અધર્મદ્વારમાં મૃષાવાદનાં ત્રીસ ગુણનિષ્પન્ન નામ નીચે મુજબ કહ્યાં છે : જુઠું, માયાવી શબ્દો, અનાર્યવચન, કપટયુક્ત જુઠું નહોય તે વાત કહેવી તે. ઓછું અધિક અને નિરર્થક બોલવું તે. મિથ્યા પ્રલાપ. વિદ્વેષયુક્ત નિંદા. વક્ર વચન. માયાપાપવાળું વચન. ઠગાઈભર્યું વચન. ''મિથ્યા કહ્યું'' એવું કહ્યા છતાં પાછળથી તેવુંજ કરવું તે અવિશ્વાસુ વચન. પાતેના દોષ અને પારકા ગુણને ઢાંકનારું કથન નય્યથી ઉપરવટવચન. આર્તધ્યાન, આળ મૂકવું. મલિન વચન. વાંકું બોલવું. વનના જેવું ગહન વચન. મર્મયુક્ત વચન, ગૂઢાચારવાળું વચન, માયાપૂર્વક ગોપ વેલું વચન. અપ્રતીતિજનક વચન. અસમ્યક્ આચારયુક્ત વચન. ખોટી પ્રતિજ્ઞા. સત્ય વચન પ્રત્યે શત્રુતાભર્યું કથન. અવહેલનાવાળાં શબ્દો. માયાએ કરી અશુદ્ધ વચન. વસ્તુના સદ્ભાવને ઢાંકનારું કથન.

(૧૧) મૃષાવચન કોણ બોલે છે. તે વિષે ત્રીજો દ્વાર કહે છે. પાપી, અસંયત, અવિરતિ (પાપથી નિવર્ત્યા નથી તેઓ) કપટી, કુટિલ, દારુણ સ્વભાવવાળા, ચપળ ક્ષણેક્ષણે નવા ભાવવાળા, ક્રોધી, લોભી, બીજાને ભય ઉપજાવનારા મશ્કરીખોર સાખીયા, ચોર, માંગણહારા, માંડવીયા, જીતેલા જુગારી, ગીરો રાખનાર, માયાવી, ખોટા વેશધારી, વાણિજ્યકાર, ખોટું તોળનારા, ખોટું માપનારાર, ખોટા સીક્કા ચલાવી આજીવિકા ચલાવનારા, વણકર-સોની-છીપા બંધારા વગેરે, ઠગારા, હેરું મુખ કોટવાળ, જારકર્મને કરનારા, દુષ્ટ વચન બોલનારા, ચીડીયા, ઋણને નાક બૂલ કરનારા, પહેલું વચન બોલવામાં ચતુર સાહસિક માણસો, તોછડા માણસો, અસત્ય હેતુવાળા, ઋદ્ધિ વગેરેના ગર્વવાળા, અસત્યને સત્ય તરીકે સ્થાપનારા, અહંકારી, અનિગ્રહી, નિરંકુશ, સ્વચ્છંદી, જેમ-તેમ બોલી નાંખનારા, એ બધા જૂંઠું બોલનારા હોય છે. જેઓ જુઠથી નિવર્ત્યા નથી તેઓપણ મૃષાવાદી છે.

તે ઉપરાંત નાસ્તિક્વાદી તથા લોકસ્વરુપને વિપરીત કહેનારાઓ છે, કે જેઓ એમ કહે અને સાંભળે છે કે- જીવો અજીવ નહિ, જન્મ-જાતિ નથી. ઈહલોક-પરલોક નથી. અને જીવને પુણ્ય કે પાપ કાંઈ લાગતાં નથી અને તેનાં ફળરુપે સુખ-દુઃખ પણ નથી. પંચ મહાભૂત એકઠાં થવાથીજ માત્ર શરીર ઉત્પન્ન થયું છે અને તે માત્ર વાયુંના યોગથી સહિત છે. કેટલાકો પાંચ સ્કંધને જીવ કહે છે. કેટલાક મનનેજ જીવ કહે છે. કેટલાક શ્વોસોચ્છવાસને જીવ કહે છે કેટલાકો કહે છે કે આ શરીરજ માત્ર આદિ અને અંત છે આ ભવ છે જે એકજ ભવ છે, કેટલાક મૂષાવાદી કહે છે કે દાન, વ્રત, પૌષધ, તપ, સંયમ, બ્રહ્મચર્ય આદિનું ફળ કલ્યાણકારક છે એવું કાંઈ નથી, વળી તેઓ કહેછે, હિંસા, જૂઠ, ચોરી, પરદારાસેવન, પરિગ્રહ એ પાપકર્મો નથી; તેમજ નરક-નિર્યંચ-મનુષ્યની યોનિમાં ઉત્પન્ન થવાપણું નથી અને દેવલોકમાં કે સિદ્ધગતિમાં જવાપણું નથી. મા-બાપ પણ નથી, ઉદ્યમ કરવાપણું નથી; પ્રત્યાખ્યાનની જરુર નથી; કાળ નથી કે મૃત્યુ પણ નથી;

તેવીજ રીતે અરિહંત, ચક્રવર્તી, બલદેવ, વાસુદેવ પણ નથી. કોઈ ઋષિ-મુનિ પણ નથી; થોડું કે ઝાઝું ધર્મ-અધર્મનું ફળ પણ નથી; ઈંદ્રિયોને અનુકૂલ સર્વ પ્રકારના વિષયો ભોગવવાની ક્રિયામાં કાંઈ પાપ નથી કે અક્રિયામાં નિર્જરા નથી. એ પ્રમાણે નાસ્તિકો કહે છે. કુદર્શનીઓ અને અસદ્ભાવવાદીઓ અને મૂઢ લોકો બીજું એવું પણ કહે છે કે આ જગત ઈંડામાંથી પોતાની મેળે જન્મ્યું છે. એ પ્રમાણે તેઓ અસત્ય પ્રરુપણા કરે છે. વળી કેટલાકો ઈશ્વરને જગત્કર્તા કહે છે, કેટલાકો આ જગતને વિષ્ણુમય માને છે. કેટલાકો પંચભૂતમાંથી આ જગત્ પોતાની મેળે બન્યું છે એમ માને છેં. આત્મા વ્યાપી રહેલો છે, તે સુકૃત-દુષ્કૃતનો કર્તા નથી પણ ભોક્તા છે; ઈંદ્રિયોજ સર્વથા સુકૃત-દુષ્કૃતના કારણરુપ છે; સર્વ પ્રકારે નિત્ય, ક્રિયારહિત, ગુણ રહિત અને કર્મબંધનના લેપરહિત એવો જગતમાં એકજ આત્મા છે. વળી કેટલાક એવો મૂષાવાદ કરે છે કે જે કાંઈ આ મનુષ્યલોકમાં સુકૃત-દુષ્કૃતના ફળ દેખાય છે સ્વાભાવિક રીતે જન્મે છે અથવા દૈવ પ્રભાવથી ઉત્પન્ન થાય છે, પરન્તુ પ્રાણીએ પોતે કરેલા ઉદ્યમનું ફળ એ નથી. એ પ્રમાણે ભવિતવ્યવાદીઓ પરમાર્થના સ્વરુપનું લક્ષણવિ ધાન કરે છે. ઋદ્ધિગારવ, રસ

ગારવ અને શાતાગા રવમાં તત્પર એવા ઘણા લોકો જેઓ ધર્મક્રિયા કરવામાં આળસુ છે તેઓ ધર્મની વિચારણામાં મૃષા બોલે છે, બીજા લોકો અધર્મ અંગીકાર કરતાં રાજ્યની વિરુદ્ધ જૂઠાં આળ ચડાવે છે અને ચોરી નહિ કરનારને ચોર કહે છે; સમભાવી અને સરલ માણસને કજીયાખોર રહે છે; સુશીલવંત માણસને દુ:શીલવંત વિનયવંતને દુર્વિનીત કહે છે. બીજા દષ્ટ મનુષ્યો કહે છે કે ''એ તો પોતાના મિત્રની સ્ત્રીનું સેવન કરે છે.'' કેટલાકો બીજાઓને ધર્મભ્રષ્ટ વિશ્વાસઘાતી પાપકર્મી લોક વિરુદ્ધ કર્મ કરનારા, અગમ્ય એવી સ્ત્રીઓ સાથે દુષ્ટાચાર સેવનાર, દુરાત્મા, બહુપાતકી કહે છે, અને એ રીતે ભલા પુરુષોને સાથે દુષ્ટાચાર સેવનાર, દુરાત્મા, બહુપાતકી કહે છે, અને એ રીતે ભલા પુરુષોને મત્સરધારી મનુષ્યો અવગુણયુક્ત કહે છે. એવાં જૂંઠાં વચન બોલવામાં હોશિયાર અને બીજાને દોષિત ઠરાવવામાં આસક્ત મનુષ્યો જેઓ અણવિચાર્યા વચનો બોલે છે અને જેઓનું મુખ તેમના શત્રુરુપ છે તેઓ પોતાના આત્માને અક્ષય દુ:ખનાં બીજાં એવાં કર્મોનાં બંધને કરીને વીંટે છે. વળી એવા લોકો પારકી થાપણ પચાવી પાડવા જૂઠું બોલે છે, પારકા ધનને વિષે આસક્ત હોઈ લોભને વશ વર્તતા બીજાઓ ઉપર અછતા દોષોનું આરોપણ કરે છે, જૂઠી સાક્ષી પૂરે છે, ધનને અર્થે કન્યાને અર્થે ભૂમિને અર્થે, તેમજ ચૌપદાદિ-જાનવરોને અર્થે જૂઠું બોલનારાઓ અધોગતિને પામે છે.

બીજાઓ પણ જૂઠું બોલે છે. કેટલાંકો જાતિ-કુલ-શીલ વિષે કપટપૂર્વક જૂઠું બોલે છે. ચપળ મનુષ્ય આઘું પાછું બોલે છે, ચાડી કરે છે, પરમ અર્થરુપ મુક્તિના ઘાતક એવાં વચન બોલે છે. કેટલાકો અછતું, દ્વેષયુક્ત, અનર્થકારી, પાપકર્મના મૂલરુપ વચન, અસમ્યક્ પ્રકારે દેખેલું અને અસમ્યક્ પ્રકારે સાંભળેલું હોય એવું અવિચાર્યું નિર્લજ્જ વ લોકનિંદ્ય અત્યંત વધ-બંધન અને પરિતાપ ઉત્પન્ન થાય તેવાં, વચન, જરા-મરણ-દુ:ખ-શોકના કારણરુપ વચન અને અશુદ્ધ પરિણામે મલીને એવા વચન બોલે છે. વળી ખોટા અભિપ્રાયમાં પ્રવર્તનારા, અછતા ગુણને બોલનારા, છતા ગુણને ઉડાડી મૂકનારા, હિંસા વડે જીવનો નાશ થાય તેવું વચન બોલનારા અને અધર્મજનક બોલનારાઓ પણ મૃષાવાદી છે. તે ઉપરાંત પુણ્ય-પાપના અજાણ. અધિકરણથી થતી ક્રિયાના પ્રવર્તક, પોતાનો અને પરનો અનર્થ તથા વિનાશના કરનારા એ બધા મૃષાવાદી છે.

કેટલાકો ભેંસો, ડુક્કરો, વગેરેના ઘાતકોને ખબર આપે છે; તેમજ સસલાં, જંગલી પશુઓ, રોજ વગેરેની ખબર વાઘરીઓને આપે છે; તે ઉપરાંત પારધીને તેતર, બટેલા, લાવા, કંપિજલ, કબૂતર વગેરે ખબર આપે છે; શંખ, કોડા વગેરેની ખબર ધીવરને આપે છે; અજગર, ફેણરહિત સર્પ, મંડલીક સર્પ, કાકીંડા વગેરેની ખબર તેના પકડનારને આપે છે; કોયલ, હંસનાં ટોળાં, સારસ વગેરેની ખબર તેમને પકડીને પીંજરે પૂરનારાને આપે છે; વધ, બંધન અને પીડા ઉપજાવવાની રીત નગરના કોટવાલ વગેરેને બતાવે છે; ધનધાન્ય તથા ગાય વગેરે પશુંઓની ખબર ચોરને આપે છે; ગામ, નગર, પટ્ટણ વગેરેની ખબર હેરુંને આપે છે; માર્ગને અન્તે અથવા માર્ગમાં મુસાફરોને લૂંટવાને માટે લૂટારાઓને ખબર આપે છે; ચોરી કરનાર વિષેની ખબર કોટવાલને આપે છે; પશુના કાન કાપવા, ખસ્સી કરવી, ગાય વાયુ પૂરવો, દોહવું, પોષવું, વાછરડાંને બીજી ગાય સાથે હેળવવાં, બળદ વગેરેને ગાડે જોડવા, ઈત્યાદિ પ્રકારની રીત ગોવાળીયા વગેરેને આપે છે; ફળ-ફુલ વગેરે નીપજાવવાનો વિધિ માળીને કહે છે; બહુમૂલ્ય મધ નીપજાવવાનાં સ્થાનની ખબર ભીલ લોકોને આપે છે; જૂદા જૂદા પ્રકારનો અનિષ્ટ ઉપદેશ આપવો, જેવો કે યંત્રોનો ઉપયોગ વિષપ્રયોગ ક્ષોભાવવું, મંત્રો તથા જડીબુટ્ટી બતાવવા, ચોરીપરદા રાગમન વગેરે બહુ પાપકર્મની રીતિ શીખવવી, બળને તોડવા સમજાવવું, ગામ ભાંગવાંવન બાળવાં-તળાવ ફાડવાં વગેરે દુષ્કર્મો શીખવવાં, કોઈની સારી બુદ્ધિનો નાશ કરતાં શીખવવું; આ પ્રમાણે ઉપદેશ આપ નારાઓનું કાર્ય ભય, મરર, ક્લેશાહિ દોષને ઉપજાવનાર છે, મનના ભાવને ક્લેશયુક્ત અને મલીન કરનાર છે. એવા પ્રકારનાં ઉપદેશ વચનો પ્રાણીનો ઘાત તથા પરંપરાએ વિનાશ કરાવવાવાળાં છે અને પાપની ઉદીરણા કરનારાં છે. અણવિચાર્યું બોલ્યા કરે તે મૃષાવાદ છે. વળી ઉપદેશ આપવો કે ઉંટ, બળદ, રોજ વગેરે જનાવરોને દમો ઘોડા, હાથી, બકરાં કુકડાને ભાડે ફેરવો, વેચો, વેચાતા લ્યો રાંધો, સગાસંબંધીઓને તે આપો, મદિરારદિ પાઓ, દાસ-દાસી ચાકર, ભાગીદાર, શિષ્ય ખેપીયા કામગરા, કિંકર, એવા બધા સ્વજનપરિજનો કેમ નવરા બેઠા છે, તમારી સ્ત્રી કેમ નવરી બેઠી છે ગહન વન, વૃક્ષને કાપી નાંખીને તેનાં યંત્ર, વાસણ, અને બોજાં બહુવિધ સાધનો બનાવો; શેરડીને કાપીને પીલાવો, તલને પીલાવો, ઘરને અર્થે ઈંટો પડાવો, ખેતર ખેડો અને ખેડાવો, જંગલમાં ગામ, નગર, ગામડાં વાસવગેરે વસાવો; ઘણી વિશાળ સીમામાં ફળ-ફુલ, કંદ, મૂળાદિ, પાકી નીકળ્યા છે માટે તે સગાંસંબંધીઓને માટે લઈ લો અને સંગ્રહ કરો; ડાંગર, ચોખા, જવ વગેરે લણાવો, ખંડાવો, ઉપણાવો અને જલ્દી કોઠારમાં ભરો; નાનાં-મોટાં વહાણોના સાથને હણો-લુંટો, ઘોર જંગલમાં જાઓ; લડાઈ ચલાવો, બાળકને ગાડાં વગેરે હાંકતાં શીખવી, મુંડન વિવાહ યજ્ઞાદિ અમુક દિવસે કરો કારણ કે તે દિવસે સારો છે,

કારણ- મુહૂત - નક્ષત્ર તિથિ સારાં છે; આજે સ્નાન કરો, આનંદપૂર્વક ખાઓ-પીઓ, મંત્ર-મૂલાદિથી સંસ્કારિત કરેલા જળવડે સ્નાન કરો, શાન્તિ-કર્મ કરો, સૂર્ય-ચંદ્રના ગ્રહણનાં ફળ તથા મોઠા સ્વપ્નાદિનાં ફળ આવાં છે એમ કહે, સગાં-વહાંલાં માટે, પોતાના જીવનની રક્ષા માટે ભોગ ચંડિકાદિ દેવ-દેવીઓને ચડાવો, કષ્ટ નિવારવા નિમિત્તે વિવિધ પ્રકારની ઔષધીઓ, મદિરા, માંસ ભક્ષ્યાન્નપાન, પુષ્પમાળા, ચંદનાદિનો લેપ દેવોને ધરો, ઉજ્જવલ દીવો કરો, સુગંધી ધૂપ સળગાવો, ફૂલ-ફળથી સંપૂર્ણ એવી દેવતાની પૂજા કરો, અને એમ બહુવિધ હિંસાથી વિઘ્નો ટાળો; વિપરીત પ્રકારના ઉત્પાતો, ભુંડાં સ્વપ્નો માઠાં શકુન, ગ્રહની માઠી ચાલ, અમંગલ નિમિત્તના દોષ એ બંધું નિવારવા માટે અમુક પ્રકારના હિંસક અનુષ્ઠાન કરો; અમુકની આજિવીકા કાપી નાંખો, અને કશું પણ દાન આપશો નહિ, ભલે માર્યો, ભલે છેદ્યો, ભલે ભેદ્યો; આ પ્રમાણે પાપકારી ઉપદેશ કરનારાઓ મન-વચન-કાયાએ કરી મૃષાવાદનું પાપ કરે છે. મૃષાવાદીઓ બોલવા વિષે અવિવેકવાળાં, અનાર્ય, ખોટાં શાસ્ત્રોવાળાં, ખોટાં ધર્મમાં તત્પર, મિથ્યા કથાઓમાં રસ મેળવનારા હોય છે અને તેઓ ખોટું બોલી તથા બહુ પ્રકારે ખોટાં કામ કરી સંતોષ માનનારા હોય છે.

(૧૨) તેમજ તેઓ મૃષાવાદનાં માઠાં ફળને નહિ જાણતા મહાભયને, અવિરત વેદનાને, ઘણા કાળ સુધી બહું દુઃખે કરીને યુક્ત એવી નરક-તિર્યંચની ગતિની વેદનાને વધારે છે. વળી તેઓ દુઃખો ભોગવતાં થકા પુનઃ પુનઃ ભવના અન્ધકારમાં ભમે છે. ભયંકર દુર્ગતિમાં ઉપજીને તેઓ મનુષ્યભવમાં કેવી સ્થિતિને પામે છે ? દીર્ઘ સમયની દરિદ્રતા, પરવશતા, લક્ષ્મી અને ભોગથી રહિતતા, અસૌખ્ય (મિત્રરહિતતા) શરીરનું રોગીપણું, કુરુપતા, વિરુપતા, કર્કશતા, આનંદરહિતતા, છિદ્રયુક્ત શરીર, કાન્તિરહિત દેહ, અવ્યક્તભાષા, સંસ્કાર સન્માનરહિતતા, ચેતનરરહિતતા, દુર્ભગતા અનિષ્ટતા, અસુંદરતા, ધીમો ફાટેલોસ્વ વિહિંસા મૂર્ખતા, બહેરાપણું, મૂંગાપણું, અળખામણી ભાષા, વિકૃત ઈંદ્રિયો, નીચ જાતિનું સેવન,લોકનિંદા, સેવકપણું, હલકા લોકોનું દાસત્વ, દુર્બુદ્ધિ, લોકશાસ્ત્ર વેદશાસ્ત્ર- અધ્યાતમશાસ્ત્રની સમજણથી રહિતપણું, ધર્મબુદ્ધિથી રહિતતા; આ બધુંય પૂર્વ ભવમાં કરેલા મૃષાવાદમાં કર્મરુપી અગ્નિથી દાઝેલા મનુષ્ય પામે ચે. ખોટું બોલનારા પાપી જનો અપમાન, નિંદા, ચાડી, મિત્રભેદ અને માતા-પિતા બાંધવ-સ્વજન-મિત્ર ઈત્યાદિ તરફના અનેક પ્રકાર નાં દૂષણને પામે છે. આ દૂષણ મનને અણગમતાં, દુઃખકારક, જીવતાં સુધી ન ઉતરે તેવાં હોય છે. અનિષ્ટ મઠોર આંકરા વચનો સાંભળવાં, તર્જના, નિર્ભર્ત્સના થવી, દીન વદન, કંગાલ મન, હલકું ભોજન, હલકાં વસ્ત્ર, કુવાસ ઈત્યાદિ વડે ક્લેશ પામતાં એ પાપી જનોને સુખ કે શાંતિ પ્રાપ્ત થતાં નથી, એવાં અત્યંત વિપુલ દુઃખો એ મૃષાવાદી સેંકડો રીતે ભોગવે છે. મૃષાવાદનો ફળવિપાક આ લોકમાં અને પર લોકમાં અલ્પ સુખ, બહુ દુઃખ, મહાભય, બહુ કર્મરુપી મેલને ઉપજાવે છે અને તે કર્મના ફળ આકરાં, રૌદ્ર, કઠોર, અશાતાજનક, હજારો વર્ષે પર ભોગવ્યા સિવાય ન છૂટે તેવા છે.

એ પ્રમાણે શ્રી મહાવીર ભગવાન બીજા અધ્યયનને વિષે મૃષાવાદના ફળવિપાકને કહે છે. મૃષાવાદ તોછડો છે, ભયંકર, દુઃખકર, યાવત્ દુઃખે કરી અન્ત પામી શકાય તેવો છે. એ પ્રમાણે બીજું અધર્મદ્વાર સમાપ્ત થયું.

અધ્યયન : ૨ - આસ્રવદ્વાર - ૨ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

અધ્યયન - ૩ આસદ્વાર - ૩

(૧૩) હે જંબૂ ! હવે હું અદત્તાદાન વિષે ત્રીજું અધ્યયન કહીશ. અદત્ત એટલે નહિ આપેલી એવી વસ્તુનું હરણ કરવું. તે ચિત્તનો સંતાપ-મરણ-ભય ત્રાસ ઉપજાવનારું પરધનને વિષે ગૃદ્ધપણું ઉપજાવનારું, લોભનું મૂળ, અર્ધ રાત્રિએ પર્વતાદિ વિષે સંતાવું પડે તેવું છે. જેમની તૃષ્ણા છેદાઈ નથી તેઓને તે અધોગતિના પંથની યાત્રા કરાવનારું, અપકીર્તિ કરનારું અને અનાર્યનું આચરણ છે. છિદ્રને તથા અવસરને જોનારો, કષ્ટ તથા રાજા તરફનાં ઉપદ્રવને નોતરનારો, પ્રમાદવંત એવા લોકોને ઠગનારો, વ્યગ્ર કરનારો, માનનારો અને અનુપશાંત સ્વભાવવાળો, એવા માણસને ચોર માનવો. દયારહિત, રાજપુરુષોથી અટકાવાયુલું, સાધુજનોથી સદાનિંદિત, પ્રિયજન, મિત્રજન વચ્ચે ભેદ અપ્રીતિને કરનારું, રાગદ્વેષને પુષ્ટ કરતારું, ઘણા લોકોને વિષે મારામારી, રાજ્યો વચ્ચેનો કલહ, ક્લેશ, કંકાસ, હિંસા ઈત્યાદિને કરાવનારું, દુર્ગતિમાં પાડનારું, જન્મ મરણને વધારનારું, ઘણા કાળનું સેવેલું, હંમેશા સાથે ચાલ્યું આવનારું અને દુઃખ અંત પામી શકાય તેવું એ અદત્તાદાન છે.

(૧૪) એ અદત્તાદાનનાં ગુણનિષ્પન્ન ત્રીસ નામ છે :- ચોરવું, પારકા ધનને હરવું નહિ આપેલી વસ્તુ લેવી, ક્રૂર કાર્ય કરવું, પારકા દ્રવ્યનો લાભ લેવો. અસંયમ, પરધનમાં ગૃદ્ધ થવું, લોલુપી થવું, તરસ્કરપણું, અપહરણ કરવું, હાથચાલાકી કરવી, પાપકર્મ કરવું, ચૌર્ય ભાવ, હરવું અને ધનની હાનિ કરવી, પરધનને લેવું, પરધનને છીનવી લેવું, અપ્રતીજનક કાર્ય, પરને પીડાજનક કાર્ય, પરધન લેવા માટેનો ઉદ્યમ, સંતાડવું, વિશેષ પ્રકારે કરીને છુપાવવું, કૂડા તોલ, કુવળે કલંક લગાડવું, પરદ્રવ્યના અભિલાષ કરવા, દીનતા દર્શાવવી, વિનાશકારક વ્યસન, પરધનની અભિલાષા અને મેળવેલા ધન માટેની

મૂર્છા, પામેલા ધનની તૃષ્ણા અને નહિ પામેલા ધનની વાંચ્છના, કર્મને ઢાંકવા માટે માયા કપટ, પારકી નજર ચુકાવીને ચોરી કરવી;

(૧૫) હવે ત્રીજા દ્વારમાં ચોરીનું કર્મ કરે છે તે દર્શાવે છે :- ચોર, તસ્કર, પરદ્રવ્યહારક, ચોરીનાં ધંધાદારીઓ, ચોરી કરવામાં હિંમતબાજ, તુચ્છ આત્મા, અતિ અસંતોષવાળા, લોભગ્રસ્ત, વચનના આડંબરથી બીજાને ઠગનાર, માયા-પ્રપંચકારક, પરધનને વિષે આસક્ત, સામે થઈને મારનાર, કરજ લઈને ન ચૂકવનાર, બોલ્યું નહિ પાળનારા, રાજાએ દેશનિકાલ કરેલા, જ્ઞાતિ બહાર કરેલા, જંગલને બાળનાર, ગ્રામઘાતક, નગરના ઘાતક, પંથના ઘાતક, છાની રીતે ગામ બાળનાર, તીર્થ જતા જાત્રાળુઓને મારનારા, હાથચાલાકી કરનારા બીજાને છેતરીને ચોરી કરનારા, જુગારી, માંડવીના રખવાળ, સ્ત્રી ચોર, પુરુષ ચોર, ખાતર પાડનાર, ગંઠીછોડા, મારીને ધન હરનારા ઠગારા, હઠ કરીને ધન લેનારા, બહુ માર મારીને લુંટાનારા, છૂપા ચોર, ગાયો ચોરનારા, ઘોડા ચોરનારા, દાસી ચોરનારા, એકલા ચોરી કરનારા, ચોરો વડે લુંટાવનારા, ચોરને ભોજનાદિ, આપે-ચોરની પાછળ છાના રહેનારાઓ, ઘાત કરનારા, વિશ્વાસનાં વચન બોલી ધન લેનારા, બીજાને મોહ પમાડવા વિશ્વાસનાં વચન બોલનારા, રાજનિગ્રહથી લુંટનારા અનેક પ્રકારનાં વળી પારકા દ્રવ્યને વિષે જેઓ અવિરતિ છે અને જેઓ મોટા લશ્કર અને પરિગ્રહવાળા ઘણા રાજાઓ પારકા ધનને વિષે આસક્ત હોય, પોતાના દ્રવ્યને વિષે અસંતુષ્ટ રહી, બીજા રાજાઓના દેશનો વિનાશ કરે છે, તેઓ પારકા ધનને વિષે લોભાઈને ચતુરંગી સેના રહિત અને નિશ્ચયવાળા-યુદ્ધમાં શ્રદ્ધાવાળા પ્રધાન સુભટો સહિત,''હું પહેલો લડવા જઉં'' એવા અહંકાર સહિત એવા સૈન્યો વડે સહિત વ્યૂહોમાં સૈન્યથી સ્થાપના કરે છે અને સામાના લશ્કરને પોતાના લશ્કરથી ઘેરી લે છે તથા હારેલાના ધનને હરી લે છે. બીજા યોદ્ધાઓ રણભૂમિને મોખરે પોતાની મેળે જઈને સંગ્રામમાં પ્રવેશ કરે છે તેઓ કવચ આદિને સજ્જ કરે છે, તૈયાર થાય છે, માથે વસ્ત્રની સખત પટ ભીડીને, હાથમાં શસ્ત્રો તથા તલવાર ધારણ કરીને, દેહ ઉપર લોહમય બખ્તર પહેરે છે, ચાંમડાંના કવચથી શરીરને ઢાંકે છે, કાંટાવાળું કવચ પહેરે છે, તીરનાં ભાથાં છાતી ઉપર ગળા સાથે બાંધે છે. રણમાં જવા માટે પોતાના હાથે શસ્ત્રાસ્ત્રોની વિશેષ રચના કરે છે, કઠોર ધનુષ્યને હર્ષપૂર્વક હાથમાં ધારણ કરે છે, અતિ તીખાં બાણનો વરસાદ વરસાવે છે, વરસાદની ધારાની પેઠે બાણોની પ્રચંડ વૃષ્ટિથી છવાયેલા માર્ગમાં પ્રવેશ કરે છે. તેમાં યોદ્ધાઓ ડાબે હાથે ઢાલ લઈને, મ્યાનમાંથી બળહળતી તલવારો બહાર કાઢીને પ્રહાર કરવા પ્રવૃત્ત થાય છે. ભાલા, બાણ, ચક્ર, ગદા, કોહાડા, મૂશળ, હળ, ત્રિશૂલ, લાકડી, ભીંડીમાલ મોટા ભાલા, પટ્ટીશ, ચામડે વીંટિલો પત્થર, ઘણ, મુ ી પ્રમાણ પાષાણ, મુદ્‌ગર, ભોગલ, ગોફણના ગોળા, ટક્કર, ભાથાં, કુવેણી ઈત્યાદિ ઝળહળતાં શસ્ત્રો શત્રુ પ્રત્યે તેઓ ફેંકે છે ત્યારે આકાશ વીજળીના પ્રકાશની પેઠે કાન્તિમાન બને છે. વળી રણભૂમિને વિષે શંખ, ભેરી, દુંદુભિ, તૂરીના સ્પષ્ટ ધ્વનિથી અને પડહવાગવાથી જે ગંભીર શબ્દો થાય છે તેથી શૂરાઓ હર્ષિત થાય છે અને એ ભયંકર અવાજથી કાયરો બીએ છે. હાથી, ઘોડા, રથ, સુભટ ઉતાવળે ચાલવાથી જે રજ પડે છે તેનાથી છવાયેલા અત્યંત અંધકારથી કાયર જનોનાં નેત્ર અને હૃદય આકુળવ્યાકુળ બની જાય છે. શિથિલપણે કરીને ચંચળ એવા શિખરવાળા મુકુટો, કિરિટો કુંડલો, નક્ષત્રમાળાથી શોભતા અને વિજયધ્વજ, વૈજયન્તી પતાકા, વીંજાતા ચામર તથા છત્રોવાળા પણ ગહન, અંધકારમાં ડૂબી જાય છે. ઘોડાનો હણહણાટ, હાથીનો ગુલગુલાટ, રથનો ઘણઘણાટ, પાયદલ લશ્કરનો ''હર-હર'' એવો ધ્વનિ, ખભા ઉપર ભુજાઓ થાપોટો, સિંહના જેવો નાદ, દાંત પીસીને કરેલો સીત્કાર, દીન સ્વરે, કંઠમાંથી કાઢેલો ધ્વનિ, મેઘના જેવી રૌદ્ર ગર્જના, એકી સાથે હસવાનો તેમજ રોષનો થતો કળાટ, એવા પ્રકારનો કોલાહલ યુદ્ધભૂમિમાં થઈ રહે છે. અતિ ક્રોધથી સુભટોનાં વદન રૌદ્ર-બની જાય છે. તેઓ દાંતે કરીને નીચેના હોઠને કરડે છે, અને દઢ પ્રહાર કરવાને તેમના હાથ સાવધાન બને છે. અતિ ક્રોધવશતાથી તેમનાં ફાટેલાં નેત્રો અત્યંત લાલ બની જાય છે. વૈરદષ્ટિથી અને ક્રોધની ચેષ્ટાથી તેમને કપાળમં ત્રિવળી પડે છે અને ભ્રુકુટી વાંકી બની જાય છે. શત્રુને મારવાના અધ્યવસાયે કરી હજાર-હજાર મનુષ્યનું હળ-પરાક્રમ તે સુભટોના શરીરમાં સ્ફુરાયમાન થાય છે. વેગવાન ઘોડાઓ જોતર્યા છે એવા રથ ઉપર બેસીને દોડતા યોદ્ધાઓ આવીને દક્ષતાપૂર્વક પ્રહાર કરીને જીતે છે, આયુધ, ઢાલ અને બખ્તરથી સજ્જ થયેલા ગર્વિષ્ટ તથા પ્રપંચી યોદ્ધાઓ વૈરીના હાથીઓને મારવા અથવા હાથ કરવા ઈચ્છતા સામસામા લડી પડે છે અને યુદ્ધકળાનો ગર્વ ધરાવનારાઓ મ્યાન માથી તલ્વાર કાઢીને ક્રોધપૂર્વક શિઘ્ર ગતિથી મોખરે આવી પ્રહાર કરી વૈરીના હાથોની સુંઢને તથા વૈરીના હાથીને છેદે છે. વહેતા રુધિરથી રણભૂમિના માર્ગો પર ચીકણો કાદવ થઈ રહ્યો છે; જેને પાસામાં વાગેલા ઘાથી રુધિર સ્રવે છે અને આંતરડાં બહાર નીકળી ગયા છે એવા યોદ્ધાઓ વિકળ બનીને તરફડે છે, ને કેટલાક મર્મસ્થાને વાગેલા સખ્ત ઘાથી મૂર્છત થઈને ભૂમિપર રોકાય છે અને નિશ્ચેષ્ટ પડ્યા રહે છે. રણભૂમિમાં કરુણાજનક વિલાપના સ્વરો સંભળાય છે. મસ્તક વિનાનાં ઘડો નીચે રહેલાં છે, લોલુપી ગીધનાં ટોળાં ભમતાં હોવાથી ગાઢ અંધકાર છવાઈ રહ્યો છે;

પૃથ્વીને કંપિત કરનારા દેવો રાજાઓ પ્રત્યક્ષ શ્મશાન જેવા અત્યંત ભયંકર બીહામણાં અને કષ્ટે કરી પ્રવેશ કરી શકાય તેવા સંગ્રામના ગહન સ્થાનમાં પારકા ધનની વાંચ્છના કરીને પ્રવેશ કરે છે.

બીજા પગપાળા, ચોરના ટોળાને પ્રવર્તાવનાર સેનાપતી, અટવીના વિષમ પ્રદેશમાં રહેનારા, સેંકડો પ્રકારના ચિન્હપટ બાંધનારાઓ ધનના લોભથી પારકા દેશને હણે છે. ધનને માટે લુબ્ધ થયેલા સમુદ્રાચોરો રત્નાકર સમુદ્રમાં આકુળવ્યાકુળ થયેલું વહાણ ડોલે છે તથા તેમાંના મુસાફરો ભયથી કકળાટ કરે છે. વિપુલ વાયુના વેગથી ઉછળતા સમુદ્રનાં પાણીના ફીણથી અંધકાર છવાઈ ગયો છે. પાણીનાં મોજા ત્વરિત ગતિએ સર્વ દિશાએથી આવીને વાયુથી ક્ષુબ્ધ થતાં, કાંઠાની સાથે અથડાય છે. જેમાં પાણીના મોટા વમળ પડે છે, ઉંડા પેસે છે, ઉંચા ઉછળે છે અને નીચે પડે છે, જે એટલી ઉતાવળી ગતિએ જાય છે કે અતિ કઠોર સ્પર્શથી અથડાઈ એ પ્રચંડ વ્યાકુળ થયેલા પાણીના ભાગ થઈ જાય છે; તેવા તરંગ અને કલ્લોલથી વ્યાપ્ત સમુદ્રમાં મોટા મગર મચ્છ, કાચબા, મહોરગ, જળચર પ્રાણી ઈત્યાદિ માંહોમાંહે પ્રહાર કરવાને ઘસે છે અને તેવા અસંખ્ય ભયંકર જળચરો ભયંકર શબ્દ કરીને ઘણો ભય ઉપજાવે છે. ઉપદ્રવના ઠામરુપ, ત્રાસ ઉપજાવનાર, આકાશની પેઠે પાર ન પમાય તેવો, આલંબનરહિત, ઉત્પાતથી ઉત્પન્ન થયેલા પવનના યોગથી અત્યંત વેગવાળાં તથાં ઉપરાઉપરી ઉછળતાં તરંગોથી યુક્ત, ગર્વ યુક્ત, અતિ વેગવવાળો, દષ્ટિમાર્ગને આચ્છાદતા, કોઈ સ્થળે ગંભીર, કોઈ સ્થળે વિસ્તીર્ણ, ગાજતો ગુંજારવ કરતો, કડાકા કરતો, લાંબા કાળ સુધી દૂરથી સંભળાતો એવો ગંભીર ઘુઘવાટ કરતો સમુદ્ર છે અને તેમાં મુસાફરી કરનારાઓના માર્ગમાં કોપિત થયેલા, યક્ષ, રાક્ષસ, કુષ્માંડ, પિશાચ વગેરે હજારો ઉપસર્ગો તથા ઉત્પાત ઉત્પન્ન ખરે છે, તે વ્યંતર દેવોને શાન્ત કરવાને માટે વહાણવટીઓ બલિદાન, હોમ, ધૂપ, રુધિરનું બલિદાન, પૂજન-અર્ચન વગેરે કરવામાં યત્નશીલ રહે છે. સમુદ્રનો અંત બહુ દુષ્કર છે. દુઃખે સેવાય તેવા, જેમાં પ્રવેશવું દુષ્કર છે તેવાં, દુઃખે ઉતરી શકાય તેવો, અને ખારા પાણીથી ભરેલા એવા સમુદ્રમાં ઉંચા કરેલા કાળા સઢવાળા, ઉતાવળે ચાલે તેવા, વહાણમાં બેસીને, દૂર દૂર જઈને પરદ્રવ્યને હરનારા, અનુકંપા રહિત તથા પરલોકનાં ભયથી રહિત ચોર લોકો વહાણવટીઓના વહાણ ભાંગે છે અને તેમને લૂંટે છે. ગામ, આગર, નગર, ઈત્યાદિમાં રહેતા ધનિક લોકોને ચોર લોકો હણે છે. કઠણ હૈયાને અને નિર્લજ્જ ચોર લોકો બીજાઓને લંટે છે અને ગાયોને ઉપાડી જાય છે. એ દારુણ મતિ વાળાઓ અને દયારહિત ચોરો પોતાનાઓને પણ હણે છે, ઘર ફોડીને ખાતર પાડે છે, ઘરમાં રાખેલું છે. પારકું દ્રવ્ય હરવાની આખડી વિનાના અને અણદીધું દ્રવ્ય લેવાની મતિવાળા લોકો પરદ્રવ્યની શોધ કરવાને કાળે અને અકાળે ઠેર ઠેર ભટકે છે. ચિતાઓમાં બળતા રુધિ રાદિથી ભરેલાં મડદાંને કાઢીને, રુધિરથી ખરડેલાં મુખવાળી ડાકણો તે મુડદાંને ખાય છે તથા તેમાંનુ લોહી પીએ છે, એવા ભયંકર શ્મશાનમાં પિશાચો અપ્રકટ રહીને કહકહાટ કરે છે તથા અટ્ટહાસ્ય કરે છે, એ પ્રકારે શ્મશાનમાં, વનમાં, સૂના ઘરમાં, પત્થરની ખાણોમાં, માર્ગની વચમાં આવતા હાટાદિમાં, પર્વતની ગુફામાં, સિંહાદિ હિંસક જાનવરોના નિવાસવાળાં વિષમ સ્થાનોમાં, ક્લેશ પામતા, ટાઢતાપથીર સુકાયેલા શરીરવાળા તથા કાંતિરહિત બનેલા ચોર લોકો નરક-તિર્યંચના ભવમાં ભોગવવાં પડતાં દુઃખોની પરંપરાને પાપકર્મોને એકઠાં કરે છે.

મિષ્ટ ભોજન અને પાણી જેને દુર્લભ છે અને જે ભુખ તથા તરસથી દુઃખ પામે છે. તે ચોર માંસા, કંદ મૂળ અને જે કાંઈ મળે તેનો આહાર કરી લે છે અને ઉદ્વિગ્ન તથા ભયથી ધડકતાં તથા આશ્રયરહિત સ્થિતિમાં વનમાં વાસ કરી રહે છે. વન સેંકડો સર્પોથી વ્યાપ્ત હોઈને ભયની આશંકાવાળા તથા અપયશકારી ભયંકર ચોર લોકો ગુપ્ત મંત્રણા કરે છે. ઘણાં લોકો ના કાર્ય કરવામાં વિઘ્ન ઉત્પન્ન કરવામાં, મદમત્ત-પ્રમાદી-એવાં ના છિદ્ર જોઈ અવસરે હણનારા અને કષ્ટ તથા ઉત્સવને સમયે ચોરી કરવાની બુદ્ધિવાળા ચોર લોકો, નહોરવાળાં જાનવરોની પેઠે લોહીની અભિલાષા રાખતા ભમ્યા કરે છે. રાજાની મર્યાદાને લોપનારા, સારા માણસોથી નિંદાયેલા, પોતનાં કર્મો કરીને પાપ કર્મના કરનારા, અશુભ પરિણામવાળા, દુઃખભોગવનારા, હંમેશા, અસામાધિયુક્ત તથા થામેલા મનવાળા, ઈહલોકમાં ક્લેશને પાપનારા તથા પરદ્રવ્યને હરનારા મનુષ્યો સેંકડો દુઃખોને પામે છે.

(૧૬) કેટલાકો પારકો દ્રવ્યને શોધતાં રાજપુરુષોથી પકડાય છે ત્યારે તેમને માર પડે છે, બંધાય છે, અટકમાં રખાય છે, તુરત નગરમાં ફેરવાય છે અને તેને કોટવાળને સોંપવામાં આવે છે. નિર્દય કોટવાળ કઠોર વચને તેની તર્જના કરે છે, તેનું ગળું પકડીને ફેંકે છે; અને એવી રીતે દીન બની ગએલાઓને કેદખાનામાં દાખલ કરવામાં આવે છે, જે કેદખાનું નરક સરખું છે. ત્યાં પણ રખેવાળના પ્રહારો, અગ્નિના ડામ, તિરસ્કાર, કડવાં વચન, ભયંકર ધમકી ઈત્યાદિથી લાચાર થવું પડે છે. પહેરવાનાં વસ્ત્રો મેલાં અને કકડે કકડે સાંધીને બનાવેલાં મળે છે, અને કોટવાળને લાંચ આપીને પણ તેની પાસેથી વસ્ત્રાદિની વધુ સગવડ તે કેદમાં પુરાયેલાઓ માંગે છે. કોટવાળના પહેરેગીરો તેમને નાના પ્રકારના બંધને બાંધે છે. લાકડાની હેડ, લાખંડની બેડી

વાળની રાશ-ચામડાનું દોરડું, લોહની સાંકળ, પગની ડામણ, ઈત્યાદિ અનેક પ્રકારનાં દુઃખ ઉપજાવનારાં બંધને કરીને તેમને કોટવાળાના પહેરેગીરો માત્ર સંકોડાવીને અને અંગોપાંગ મરડીને બાંધે છે. એ મંદપુણ્ય જીવોને કાષ્ટયંત્રમાં, કમાડ વચ્ચે અને લોહપિંજરમાં ધાલી મારે છે, ભોયરામાં પૂરે છે, અંધારા કૂવામાં ઉતારે છે, થાંભલા સાથે બાંધે છે, ઉધે માથે બાંધે છે, એ પ્રકારે પીડા ઉપજાવતાં તમેને મારે છે. થાંભલા સાથે બાંધે છે, એ પ્રકારે પીડા ઉપજાવતાં તેમને મારે છે. વળી તેમની ગરદન મરડીને નીચે વાળીને માથાને છાતી સાથે બાંધે છે, તેમના માથાને ચામડાથી વીંટે છે, તેમની જાંઘને ચીરે છે, કાષ્ટયંત્રે કરીને તેમના ઘુંટણને બાંધે છે. તપાવેલ લોહના સળીયાથી ડામ દે છે, સોય ધોંચે છે, લાકડાની પેઠે છોલે છે, એ પ્રમાણે તેમને પીડા ઉપજાવે છે, એમ સેંકડો પ્રકારનાં કષ્ટો તેમને પમાડવામાં આવે છે. છાતી ઉપર મોંટુ લાકડું મૂકીને, તેમને કષ્ટ આપવામાં આવે છે, વળી તેમને ગળે બાંધે છે, લોહના દંડ વડે છાતી, પેટ, ગુદા, પુંઠ ઉપર પ્રહાર કરીને તેમને પાડે છે, અંગોપાંગને ભાગી નાંખે છે, ઉપરીના હુકમથી કેટલાંક સેવકો નિરપરાધીને પણ શત્રુભાવથી જમની પેઠે પીંડે છે. તે મંદભાગી અદત્તનું હરણ કરનારાઓને ચામડાના દોરડાથી મારે છે, લોહના સળીયાથી મારે છે, નાના-મોટા ચામડાના ચાબૂકથી મારે છે, નેતરની સોટીથી મારે છે : એ પ્રકારે સેંકડો પ્રહારથી અંગોપાંગે મારેસહન કરતા બાપડાઓ લબડી ગએલી ચામડીવાળા અને ઘાથી પીડા પામતા છતાં ચાલેરીના પાપને છોડતા નથી, બહુવિધ વેદના એ પાપી જનો પામે છે. એ રીતે મોકળી ઈંદ્રિયોવાળા, વિષયાસક્ત, અતિ મોહમુગ્ધ, પરધનમાં લુબ્ધ, સ્પર્શેન્દ્રિયના વિષયમાં અને સ્ત્રીમાં તીવ્ર આસક્તિવાળા, સ્ત્રીના રુપ, શબ્દ, રસ, ગંધમાં મનોવાંછનાવાળા, ભોગની તૃષાવાળા અને ધન હરવામાં આનંદ પામનારા, એ બધા ચોરી કરવાના ફળના અજાણ માણસોને રાજાના સેવકોની પાસે લઈ જઈને તેમને સોંપવામાં આવે છે.

તે રાજસેવકો કેવા છે ? વધશાસ્ત્રના પાઠક, અન્યાયના વ્યસની, તેવાં કર્મો કરનારા, લાંચ લેનારા, કૂડ-કપડ કરનારા વેશ, ભાષા બદલો કરનારા, માયા-કપટથી ઠગવામાં સાવધાન, અનેક પ્રકારે અસત્ય બોલનારા, પરલોકના વિચારથી વિમુખ , નરકગતિએ જનારા એ રાજકિંકરોની આજ્ઞાથી ચોર લોકોના દુષટાચરણથી સજા તુરત નગરમાં જાહેર કરવામાં આવે છે. નગરમાં જે માર્ગ હોય છે, તેની વચ્ચે નેતરનો સોટો, લાકડી, કાષ્ટદંડ, ડાંગ, દંહુકો, મુઠી, લાત, પગની પાની, ઘુંટણ કોણી વગેરેના પ્રહારે કરી ચોરના ગાત્રો ભાંગવામાં મર્દવામાં આવે છે. કરુણાજનક સ્થિતિમાં આવી પડે છે, તૃષાથી કંઠ-તાળવું અને જીભ સુકાઈ જવાથી પાણીની યાચના કરે છે. જીવવાની આશા નાશ પામે છે. ત્યારે તે ચોર લોકોને કોઈ પાણી પાવા આવે તો રાજપુરુષો તેમને પાણી પાતાં અટકાવે છે. કઠીને બંધને બાંધેલા, ક્રૂર રીતે પકડી રાખેલા, નાસી ન જાય તે માટે હાથે બાંધેલા, ટૂંકું કપડું પહેરાવેલા, મારી નાંખવા માટેના નિશ્ચય રુપે કંઠમાં રાતાં કરણેનાં ફૂલની માળા દોરડાની પેઠે પહેરાવેલા, મારી નાંખવા માટેના નિશ્ચય રુપે કંઠમાં રાતાં કરેણનાં ફૂલની માળા દોરડાની પેઠે પહેરાવેલા, મરણના ભયથી શરીરે પરસેવાથી રેબજેબ બનેલા ધૂળથી ભરેલા દેખાતા કેશવાળા જીવવાની આશાથી રહિત બનેલા, વિકલપણે ડોલતાં, હણવાને માટે લઈ જવામાં આવતાં હોવા છતાં પ્રાણ-શ્વાસોચ્છવાસ ઉપર પ્રીતિવાળા તે ચોર લોકોને તલ-તલ જેવા છેદ કરવામાં આવે છે, તેથી વહેતા લોહીથી તેમનું શરીર ખરડાય છે, તેમના માંસના નાના-કકડા કરી મને ખવડાવે છે, પાપી જનો ચામડાના થેલામાં પત્થર ભરી તેમને મારે છે, તેમને નગરની વચમાં ફેરવવામાં આવે છે. તે રાંક-દીન ચોર લોકોના વિનાશનો નિવારનાર કોઈ નથી, તેઓ શરણરહિત છે, અનાથ છે, બંધનરહિત છે, સ્વજનોથી ત્યજાયેલા છે, તેમને વધસ્થાને પહોંચાડે છે, શૂળીએ ચડાવે છે, દેહને વિદારે છે, તેમનાં અંગોપાંગને કાપે છે, વૃક્ષની ડાળે બાંધે છે, ત્યારે તેઓ દીન વચને વિલાપ કરે છે. વળી કેટલાક ચોરોનાં ચાર અંગ બાંધીને તેમને પર્વતની ટોચ પરથી નીચે ગવડાવે છે. ત્યારે તેઓ બહું ઉંચેથી પડવાથી વિષમ પત્થર સાથે કુટાય છે. બીજાઓને હાથીના પગ હેઠળ મર્દવામાં આવે છે. વળીર પાપી અધિકારીજનો, કેટલાકને બુ ા કોહાડે કરી કરી મારે છે, કેટલાકના કાન-હોઠ-નાક કાપે છે, કેટલાકની આંખો-દાંત-વૃષણ જીભને છેદે છે, કેટલાકને દેશપાર કરવામાં આવે છે, કેટલાકને મૃત્યુ સીધી બાંધી મૂકવામાં આવે છે. કેટલાક પરદ્રવ્ય હરણમાં લુબ્ધ લોકોને હાથ પગમાં બેડી પહેરાવીને કારાગૃહમાં પૂરી રાખવામાં આવે છે. પરદ્રવ્યહારી જનોને તેમનાં સ્વજનો ત્યજી દે છે, મિત્રો તેમનો તિરસ્કાર કરે છે, તેઓ નિરાશ બની જાય છે, અનેક લોકોના ધિક્કારના શબ્દોથી લજવાય છે, છતાં તે નિર્લજ્જ બની ગયા હોય છે. ક્ષુધાથી પીડાતા, તાપ-તાઢની આકરી વેદના સહન કરતા, વિરુપ મુખવાળા, કાન્તિહીન શરીરવાળા, મેલથી ભરેલા દેહવાળા, દુબળા, ગ્લાનિ પામતા, ખોંખો કરતા, કુષ્ટાદિ વ્યાધિ પામતા, ઉદરરોગથી પીડાતા ગાત્રોવાળા, નખ, કેશ, દાઢી, મૂછ, રોમાદિ જેના વધેલા છે તેવા, પોતાના મળ-મૂત્રમાં રગદોળાતા ચોર લોકો ત્યાંજ કારાગૃહમાં જ મૃત્યુને નહિ ઈચ્છતા છતાં મરણ

પામે છે. કેટલાકના દેહમાં કીડા પડે છે. લોકો તેમને અનિષ્ટ વચને કરી શ્રાપ દે છે. અને ''સારું થયું, ભલે એ પાપી મૂઓ.'' એમ બોલીને કેટલાક લોકો હર્ષિત થાય છે.

વળી મુઆ પછી ઘણા વખત સુધી તેમનાં સ્વજનોને પણ તેઓ લજ્જાના કારણ રુપ બને છે. મરણ પામ્યા પછી તેઓ પરલોકમાં નરકને વિષે ઉપજે છે. અણગમતા નરકમાં બળતા અંગારાની ઉષ્ણ અને અતિશય શીત વેદના વગેરે સતત કષ્ટો અશાતા વેદનીય કર્મોદય આવવાને લીધે તેઓ સહન કરે છે તે નરકથી નીકળીન વળી પાછા તીર્યંચ યોનિમાં ઉપજે છે અને ત્યાં પણ નરકના જેવી વેદનાઓ ભોગવે છે. પછી અનંત કાળે તે જીવો માટે કષ્ટષ કરી મનુષ્યભવ પામે છે, મનુષ્યપણે પણ તે જીવો અનાર્ય દેશમાં હલકાં કુળમાં ઉપજે છે અને જો આર્ય દેશમાં ઉપજે છે તો લોકબાહ્ય, ડહાપણરહિત અને કામભોગને વિષે સદા અતૃપ્ત એવા ઉપજે છે અને ત્યાં પણ નરકનાં આવર્તન બાંધે છે, ભવપ્રપંચે કરી જન્મ-મરણના ફેરા કરે, ધર્મશાસ્ત્રના જ્ઞાનથી રહિત, અનાર્ય, ક્રૂર કર્મના કરનારા અને મિથ્યાત્વશાસ્ત્રના મતના આદરનારા બને. તેઓ એકાંત હિંસાની રુચિવાળા કરોળી યાની જાળની પેઠે કર્મના આવરણથી વીંટાઈને દુઃખ ભોગવે. એવી રીતે સંસારની પરિધિમાં તેઓ પરિભ્રમણ કરે છે. એ સંસારસમુદ્રમાં જન્મ-જરા મરણરુપી ગંભીરપણું છે, દુઃખે કરીને પ્રક્ષુબ્ધ એવું ઘણું જળ છે, સંયોગ વિયોગરુપી મોજાં ઉછળે છે, ચિંતાના પ્રસંગો ચોમેર પ્રસરી રહેલા છે, વધ-બંધનરુપી મોટા કલ્લોલ વિસ્તરી રહ્યા છે, કરુણાજનક શબ્દ-વિલાપ અનેલોભ નો કલકલ ધ્વનિ અતિશય સંભળાઈ રહ્યો છે, અપમાનરુપ ફીણ ઉડી રહ્યું છે; તીવ્ર નિંદા, ઘણા રોગોની નિરંતર વેદના, પરા ભવ તથ પતન, નિષ્ઠુર વચન નિર્ભર્ત્સના, એ બધાને ઉપજાવનાર કઠોર કર્મરુપી પાષાણે કરીને જેને વિષે તરંગો ચાલી રહેલા છે; સદા મરણભયરુપી પાણીની સપાટી જેમાં રહેલી છે, ચાર કષાયરુપી પાતાળકલશોથી વ્યાપ્ત, લાખો ભવરુપી પાણીના સમૂહનો જ્યાં ત્યાં અંત નથી, જે ઉદ્વેગકારક છે, જેનો પાર પામી શકાતો નથી, આશાપિપાસારુપ જે સમુદ્રનું તળીયું છે, જેમાં કામ, રાગ દ્વેષ, બંધન, અનેક પ્રકારની ચિત્તની ચિંતા ઈત્યારિપ પાણીનાં રજકણ ઉડે છે, તે રજકણથી જ્યાં અંધકાર છવાયો છે, જ્યાં મોહનાં આવર્તન અને કામભોગ મંડલાકરે ભમે છે, વળક્ષ જે સમુદ્રમાં ઉંચે આવી નીચે પડતા અને આમ દોડતા પાઠીન જેવા પાણીના જીવોની પેઠે ગર્ભવાસમાં ઉંચે-નીચે પડવાપણું રહેલું છે, જ્યાં કષ્ટપીડિત મનુષ્યના રુદનરુપ પ્રચંડ વાયુવડે મેલા સંકલ્પરુપી તરંગો હ્યા છે, પ્રમાદરુપી રૌદ્ર અને ક્ષુદ્ર હિંસક પ્રાણીઓથી ઉપદ્રવ પામીને ઉઠતા એવા મત્સ્યરુપી મનુષ્યોના સમૂહો જેમાં આવી રહેલા છે, જેમાંના મત્સ્યરુપી મનુષ્યો અતિ રૌદ્ર છે, ઘણા અપયશથી યુક્ત છે, જેમાં અજ્ઞાનમાં ભ્રમતાં અને દક્ષ મત્સ્યો રહેલાં છે, અનુપશાંત ઈંદ્રિયોવાળાં મોટા મગરની ત્વરિત ચેષ્ટાએ કરીને જે સમુદ્ર ક્ષોભ પામી રહેલા છે, જેમાં સંતાનરુપ વડવાગ્નિ નિત્ય અતિ ચપલ-ચંચળ રીતે, સળગી રહ્યો છે, અત્રાણ અને અશરણ મનુષ્યો કે જેમને પૂર્વે કર્મના સંચયથી પાપો ઉદય આવ્યા છે તેઓના સેંકડો દુઃખોના વિકાસરુપી વમળ તે સમુદ્રના જળમાં ધૂમી રહ્યા છે, અરતિ, રતિ, ભય, વિષાદ, શોક મિથ્યાત્વરુપી પર્વતોથી તે સાંકડો છે, કર્મબંધન રુપી તેનાં અનાદિ સંતાનો છે, ચાર ગતિમાં જવું એ તેનાં ચક્રવત્ પરિવર્ત છે અને વિસ્તીર્ણ જળની વેલ છે; આઠ પ્રકારનાં અશુભ કર્મના સમૂહે કરીને ઘણો ભાર થઈ જતાં વિષમ પાણીનો સમૂહ પ્રાણીઓને ડુબાવીને ઉંચા-નીચા પછાડે છે એવં દુર્લભ તેનું તળીયું છે; ચાર ગતિરુપ, મોટો અને અનંત કશું અવલંબન નથી, કશો આધાર નથી, ચોરાથી લાખ-જીવયોનિનું ઉત્પત્તિનું ગહન સ્થાનક છે. ત્યાં અજ્ઞાનરુપી અંધકાર છે, અનંતકાળ સુધી નિત્ય ત્રાસ પામતા અને ભય અને સંજ્ઞાથી યુક્ત જીવો સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે.

ઉદ્વેગવંત નિવાસસ્થાનમાં જ્યાં જ્યાં જીવો આયુષ્ય બાંધે ત્યાં ત્યાં તે પાપકર્મી જીવોને તેમના ભાઈઓ, સ્વજનો, મિત્રો છોડી દે છે, અળખામણા હોઈને તેમનું વચન કોઈ માને નહિ, રહેવાનું સ્થાન-આસન-શય્યા-ભોજન ખરાબ હોય છે, શરીરનું સંહનન પ્રમાણે, સંસ્થાન અને રુપ કુત્સિત હોય છે; તેઓમાં બહુ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ અને મોહ હોય છે; ધર્મસંજ્ઞા અને સમ્યકત્વથી ભ્રષ્ટ હોય છે; દારિદ્રય અને ઉપદ્રવથી પીડાય છે; આજીવિકાના સાધનથી રહિત રાંક, અને પારકા ભોજનને શોધનારા હોય છે; તેઓ દુઃખે કરી આહાર મેળવી શકે છે; અરસ અને વિરસ અલ્પ ભોજન મળવાથી પેટ પણ પૂરું ભરાય નહિ; તેઓ દીનતા અને શોખથી દાઝતાં દુઃખને ભોગવે છે; તેઓ સત્વથી રહિત, સહાયથી રહિત, શિલ્પ ચિત્રાદિ કલા-સમયશાસ્ત્રના જ્ઞાનથી રહિત હોય છે અને પશું સરખા જન્મેલા હોય છે; લોકો વડે નિંદનીય હોય છે અને તેમનો મોહ, મનોરથ તથા અભિલાષા ઘણા હોય છે પણ તે નિષ્ફળ જાય છે; તે આશાપાશથી બંધાયેલા પ્રાણીઓ જગતમાં મુખ્ય મનાતી ધનપ્રાપ્તિ અને કામભોગની પ્રાપ્તિ મેળવવાને બહુ ઉદ્યમ કરે છે, પરન્તુ તેમાં નિષ્ફળ થાય છે; રોજ રોજ ઉદ્યમ કરવા છતાં મહાક્લેશે કરીને ધાન્યનો થોડો પણ સંગ્રહ કરી શકતા નથી; હમેશાં ઉપભોગથી રહિત, કામ-ભોગથી અને

સર્વ સુખથી રહિત હોય છે; તે બાપડાઓ પરવશે-ઈચ્છા વિના દુઃખો ભોગવે છે, સુખ તતા નિવૃત્તિને પામતા નથી અને અત્યંત સેંકડો પ્રકારનાં દુઃખથી દાઝે છે. પરદ્રવ્ય હરણથી જેઓ નથી નિવર્ત્યા, તેઓ અદત્તાદાનનો ફળવિપાક આ લોક અને પરલોકમાં અલ્પ સુખે અને બહુ દુઃખ રુપે ભોગવે છે, તે મહાભયનું કારણ છે, કર્મરુપી મેલને ગાઢ રીતે ઉત્પન્ન કરે છે. તે રૈદ્ર, કઠોર, અશાતાનું કારણ છે અને હજારો વર્ષે પણ ભોગવ્યા સિવાય ન છૂટે તેવું કર્મ છે. તે ભોગવ્યેજ છૂટકો થાય છે.

અધ્યયન : ૩ - આસ્રવદ્વાર : ૩ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

અધ્યયન : ૪ - આસ્રવદ્વાર : ૪

(૧૭) હે જંબૂ ! હવે હું આશ્રવદ્વારનું ચોથું અધ્યયન અબ્રહ્મચર્ય વિષે કહીશ. એ અ બ્રહ્મચર્ય દેવતા, મનુષ્ય અને અસુર એ બધા લોકને વિષે પ્રાર્થનીય છે, ભારે કીચ્ચડ રુપ છે, પાતળા કાદવ રુપ છે, પાશરુપ છે, માછલાં પકડવાની જાળ જેવું છે, સ્ત્રી-પુરુષ-નપુંસકના લક્ષણ રુપ છે, તપ-સંયમ-બ્રહ્મચર્યમાં વિઘ્ન કરનાર છે, ચારિત્રનો વિનાશ કરનાર છે, ઘણા પ્રમાદનું કારણભૂત છે, કાયર અને ખરાબ માણસો તેનું સેવન કરે છે, સારા મનુષ્યોએ વર્જવા યોગ્ય છે, દેવલોક-નરકલોક-મનુષ્યલોક ત્રણે લોકમાં તેનું સ્થાન છે, જરા, મરણ, રોગ, શોકને વધારનાર છે, વધ, બંધન, વિધાતા છતાં તેની લાલસા શાન્ત થતી નથી, દર્શન મોહનીય અને ચારિત્ર મોહનીયતા કારણરુપ છે. લાંબા કાળથી પરિચિત્ છે. પરંપારાથી ચાલ્યું આવે છે અને દુઃખે કરીને અંત પામી શકાય તેવું છે.

(૧૮) અબ્રહ્મચર્યનાં ગુણનિષ્પન્ન ત્રીસ નામો કહ્યાં છે. અબ્રહ્મચર્ય, મૈથુન, ચરંત, સંસર્ગી, અવકાર્યનું સેન, સંકલ્પનો હેતું, બાધાનો હેતું, દુર્પ્કારી મોહ હેતુ, સંક્ષોભમનો હેતું, અધર્મ શીલનું વિનાશક, કામગુણ શોધનાર, કામસેવા, સ્નેહ ચિંતાનો હેતું, કામભોગમાં મરણ નીપજાવનાર, વેરનો હેતું, છાનું કર્તવ્ય, છુપાવવાયોગ્ય, ઘણાને મનમાન્યું, બ્રહ્મચર્યનું ઘાતક, ગુણનું ઘાતક, ચારિત્ર્યની વિરાધના કરનાર, કામાસક્તિ, કંદર્પના ગુણકાર્ય રુપ.

(૧૯) હવે બ્રહ્મચર્યને કોણ સેવે છે, તે કહે છે : વૈમાનિક ભુવનપતિઓ, વાણવ્યંત, જ્યોતિષી, વૈમાનિક, મનુષ્યગણ, તિર્યંચ મોહથી આસક્ત ચિત્તવાળા થાય છે. કામ ભોગના તૃષ્ણાતુર છે, બળવાન અને મોટી વિષયતૃષ્ણશથી પીડિત થયા છે, વિષયથી ગુંથાઈ ગયા છે, અતિ મુર્ચ્છિત થયા છે, અબ્રહ્મચર્યમાં ખુંચેલા છે, અજ્ઞાન ભાવે કરીને યુક્ત છે, દર્શન અને ચારિત્ર મોહનીય કર્મરુપી પિંજરમાં પુરાયા છે. તેઓ અન્યોન્ય કામભોગનું સેવન કરે છે. ભુવનપતિ, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ, વૈમાનિક, દેવતાઓ, તીર્યંચ અને મનુષ્ય કામભોગમાં આસક્તિથી ચિત્ર-વિચિત્ર ક્રીડા કરે છે. વળી દેવ તથા રાજાઓને પૂજનિક એવો ચક્રવર્તી પણ અબ્રહ્મચર્યને સેવે છે. પર્વતો, નગર, વણિકવાસ, જનપદપુર, જળ, સ્થળના પંથ, માટીનાં કોટવાળાં ગામ, ગામડાં, મંડપ સંવાહ પાટણ, એવાં હજારો સ્થાનો આવી રહેલાં છે, એવી પરચક્રના ભયથી રહિત પૃથ્વીને એક છત્રે સાગરસહિત ભોગવતો ચક્રવર્તી નગરમાં સિંહ જેવો, મનુષ્યો માં ઈંદ્ર જેવો, નરવૃષભ જેવો, સમર્થ છે. અતિશય રાજતેજ અને લક્ષ્મીએ કરી દેદીપ્યમાન છે. સૌમ્ય છે અને રાજવંશમાં તિલક સમાન છે. વળી તેના શરીર ઉપર વિધવિધ પ્રકારનાં મંગલ ચિન્હોલક્ષણો હોય છે. જેવા કે, સૂર્ય, ચંદ્ર, શંખ, ઉત્તમ ચક્ર. સાથીયો, ધ્વજ, જવ, મત્સ્ય, કૂર્મકાચબો, રથ, ભગ, ભવન, વિમાન, અશ્વ, તોરણ, ગોપુર, મણિ, રત્ન, નંદાવર્ત, મૂશળ, હળ, સુંદર, કલ્પવૃક્ષ, મૃગપતિ, ભદ્રાસન, સુરુચિ, સ્તૂપ, સુંદર, મુકુટ, મુક્તાવલિ, કુંડલ, હાથી, સુંદર વૃષભ, દ્વીપ, મેરુ પર્વત, ગરુડ, પર્ણ, ઈંદ્રસ્થંભ, દર્પણ, અષ્ટાપદ ધનુષ્ય, બાણ, નક્ષત્ર, મેઘ, સ્ત્રીની કટિમેખલા, વીણા, ધોસરું, છત્ર, માળા, દામણી, કમંડલ, કમળ, ઘંટા, સુંદર વહાણ, સોમ, સમુદ્ર, કુમુદનું વન, મગર, હાર, ઘાઘરો, ઝાંઝર, પર્વત, નગર, વજ, કિન્નર, મોર, રાજહંસ, સારસ, ચકોર, ચક્રવાકનું પૃથ્વી, ખડ્ગ, અંકુશ, નિર્મલ કળશ, ભૃંદાક શરાવલોના સંપુટ ઈત્યાદિ જૂદાં જૂદાં પ્રશસ્ત પુરુષલક્ષણોને ધારણ કરનારા એ ચક્રવર્તી હોય છે. બત્રીસ હજાર રાજા ઓ તેમની પાછળ પાછળ ચાલતા હોય છે. ચોસઠ હજાર સુંદર યુવતીઓનાં તે નયના ભિરાય છે તે સ્ત્રીઓની કાન્તિ લાલ છે, કમળના ગર્ભ સરખો તેમનો ગૌર દેહ છે, કોરંડ પુષ્પની માળા ગળષ ધારણ કરે છે. ચંપાના ફૂલ અને કસોટીના પત્થર ઉપર તપાવેલા સોનાની રેખા કરી જેવો તેમના શરીરનો વર્ણ છે, સર્વ અવયવો સુઘટિત હોવાથી તેમનાં અંગ સુંદર હોય છે. મોંઘા અને મોટાં નગરમાં ઉપજતાં વિધવિધ રંગરાગ એ ચક્રવર્તી ભોગવે છે. મૃગચર્મને કેળવીને બનાવેલાં અને વૃક્ષની છાલનું સૂતર બનાવી તેમાંથી વણેલાં વસ્પિહેરે છે. કમર પર કટિસૂત્ર પહેરીને અંગને શણગારે છે. વળી તેઓ અંગને મધુર સુંગધો કસ્તુરી ઈત્યાદિનાં ચૂર્ણોથી સુવાસિત કરે છે. મસ્તક ઉપર સુંદર સુગંધી પુષ્પોનો શણગાર કરે છે. નિપુણ કારીગરોએ તૈયાર કરેલા અલંકારો જેવાં કે કુશદાયિની માળા, કંકણ, બાહુબંધ, બેરખા,ઈત્યાદિ શરીરે ધારણ ખરેછે. કંઠમાં એકાવલિ હાર પહેરીને છાતીને શોભાવે છે, બેઉ પાસે લટકતા ઉત્તરીયા વસ્ત્રને સુંદર રીતે ધારણ કરે છે, સુવર્ણની પીળા રંગની

વીંટીથી આંગળીને શોભાવે છે; તેઓ તેજે કરીને સૂર્યની પેઠે દેદીપ્યમાન દેખાય છે. શરદના નવા મેઘના જેવો મધુર, ગંભીર અને સ્નિગ્ધ તેમનો શબ્દ હોય છે. ૧૪ રત્નોના તેઓ સ્વામી છે, નવે નિધિના ધણી છે, તેમના ભંડારો ભરેલા છે, ચારે દિશાના અંતવિભાગ છે, જ્યાં તે જાય ત્યાં ચાર પ્રકારની સેના તેમની પાછળ જાય છે. તેમનું પુષ્કળ લશ્કર છે. શરદ્ઋતુના પૂર્ણ ચંદ્ર જેવું સૌમ્ય તેમનું વદન છે.ત ઓ શૂરા છે, ત્રિલોકમાં તેમનો પ્રભાવ વ્યાપેલો છે, સુવિખ્યાત છે, સમસ્ત ભારતના અધિપતિ નરેંદ્ર છે. રાજવીઓમાં જે સિંહ જેવા છે,તે ચક્રવર્તીઓ પૂર્વે કરેલા તપના પ્રભાવે કરીને સંચિત કરેલું સુખ હજારો વર્ષના આયુષ્ય સુધી હજારો સ્ત્રીઆની સાથે ભોગવતા, અનુપમ શબ્દ, સ્પર્શ, રસ, રુપ અને ગંધનો ઉપભોગ કરતાં છતાં કામ ભોગમાં અતૃપ્ત રહ્યાં થકા મૃત્યુને પામે છે.

વળી બળદેવ અને વાસુદેવ પણ મરણ પામે છે. તેવો પ્રવર પુરુષ છે, મોટા બળ, પરાક્રમવાળા છે, મોટા ધનુષ્યનો ટંકાર કરનાર છે, મહા સત્સાહસના સાગર છે, પ્રતિસ્પર્ધીથી જીતી ન શકાય તેવા છે, ધનુર્ધર છે, પુરુષોમાં વૃષભ સમાન છે, એ રામ (બળદેવ) અને કેશવ (વાસુદેવ) બે બે ભાઈ પરિવાર સહિત છે, વાસુદેવ, સમુદ્રવિજય આદિ દશ દશાઈ હૃદયના વલ્લભ છે; પ્રદ્યુમ્નકુમાર, આદિ યાદવોના સાડા ત્રણ કરોડ કુમારોના હૃદયના વલ્લભ છે, તથા દેવી રોહિણી અને દેવીંદિવકીના હૃદયને આનંદનો ભાવ ઉત્પન્ન કરનારા છે. સોળ હજાર રાજાઓ તેમની પાછળ પાછળ હીંડે છે. સોળ હજાર દેવીઓનાં નયન-હૃદયને વહાલા લાગે છે. નાના પ્રકારના મણિ, સુવર્ણ, રત્ન, મોતી, પ્રવાલ, ધન, ધાન્ય વગેરે ઋદ્ધિના સંગ્રહથી તેમના કોષાગાર ભરેલા છે. હજારો ઘોડા, હાથી, રથના સ્વામી છે. હજારો ગામ, આગર, આદિ ભયવર્જિત હોઈને સુખસમાધિ અને આનંદ ભોગવતાં વિવિધ લોકાથી ભરેલી પૃથ્વી, સરોવર, આદિથી નેત્રને આનંદ આપે છે. એવા અર્ધ ભરતના તે સવ્મી છે. વળી છ પ્રકારની ઋતુઓના ગુણકર્મથી તે યુક્ત છે. એવા અર્ધ ભરતના સ્વામી ધૈર્યવત, કીર્તિવંત પુરુષ છે, અચ્છિન્ન બળશાલી છે, અતિ બલવંત છે. કોઈથી હણાય નહિ તેવા છે, અપરાજિત છે, શત્રુનું મદ;ન કરનાર છે, હજાર વેરીના માનનું મથન કરનાર છે, મત્સરરહિત છે, ઉચ્ચારનારા છે,જ આવે તેની પ્રત્યે વાત્સલ્યભાવ ધરનારા છે, શરણે આવેલાને રાખનારા છે, સામુદ્રિક લક્ષણવ્યંજનાદિ ગુણથી સહિત છે, માનોન્માન પ્રમાણ સર્વાવયવે સુંદર દેહ છે, ચંદ્રની પેઠે સૌમ્ય આકાર છે, કમનીય-મનોહર છે, પ્રિયંકર દર્શન છે, કાર્યને વિષે ઉદ્યમી છે, દુ:સાધ્યના સાધક છે, આજ્ઞા પ્રમાણે સૈન્યાદિને પ્રવર્તાવનાર છે, ગંભીર દર્શનવાળા છે, તાલવૃક્ષના ચિહ્નથી અંકિત ધ્વજા (બળદેવની) અને ગરુડ પક્ષીના ચિહ્નથી અંકિત ધ્વજા (વાસુદેવની) ને ફરકાવનારા છે, અતિબળવંત છે, ગર્જના કરનારા છે. અભિમાનવાળા છે, મૌષ્ટિક મલ્લકને ચૂર્ણ કરનારા (બળદેવ) છે. ચાણુર મલ્લને ચૂર્ણ કરનારા (વાસુદેવ) છે, રિષ્ટ નૃષભના ઘાતક છે, કેસરી સિંહના મુખને વિદારનારા છે, અતિ દર્પવાન નાગના દર્પનું મથન કરનારા છે, અમલ અને અર્જુન નામનાં વૃક્ષોને ભાંગનારા છે, મહાશકુનિ અને પૂતના વિદ્યાધરીના વૈરી છે, કંસના મારનાર છે, જરાસંઘના માનનું મર્દન કરનાર છે, ઘણી શલાકાએ કરી સહિત વિરાજમાન છે, ચંદ્રમંડલ સરખી કાન્તિવાળા છે, સૂર્યના કિરણકવચથી પ્રસરતા તેજે કરીને જાજવલ્યમાન એવા અનેક દંડોવાળા છત્રે કરીને વિરાજમાન છે; વળી મોટા પર્વતોની ગુફાઓની વિચરતી નીરોગી ગાયોની પૂંઠે નીપજતા અને નિર્મળ સફેદ વિકસેલા કમળ જેવા ઉજળા ચામરોથી વિરાજમાન છે; એ ચામરો રજતગિરિના શિખર જેવા વિમળ છે, ચંદ્રના કિરણ સરખા ઉજળા છે, સ્વચ્છ ચાંદી જેવા નિર્મળ છે; પવનથી હાલતાં ચંચળ પાણીમાં નાચતાં મોજાંએ કરી ક્ષરોદક સાગરમાં જે કલ્લોલ પ્રસરી રહે છે તેના જેવા ચંચળ એ ચામર વુંજાઈ રહે છે; નાના પ્રકારનાં મણિરત્ન, મૂલ્યાવાન અને તપાવેલા સુવર્ણથી નીપજાવેલા વિચિત્ર દંડથી એ ચામરો શોભે છે; એવા પ્રકારના લાલિત્યે કરીને યુક્ત ચામરો વીંજાઈ રહે છે; નાના પ્રકારનાં મણિરત્ન, મૂલ્યવાન અને તપાવેલા સુવર્ણથી નીપજાવેલા વિચિત્ર દંડથી એ ચામરો શોભે છે; એવા પ્રકારના લાલિત્યે કરીને યુક્ત ચામરો રાજાની લક્ષ્મીના સમુદાયને પ્રકાશિત કરે છે; મોટા નગરોમાં નીપજતાં અને સમૃદ્ધ રાજઓવડષ સેવાતા સુગંધી દ્રવ્યો જેવા દસ પ્રકારના ધૂપથી સુવાસિત તેમના સ્થાન મઘમઘાટ કરી રહે છે; તેમની બેઉ પાસે ચામરોના સુખકારી શીતળ વાયુથી તેમનાં અંગ વીંઝાઈ રહે છે; તેઓ અજિત છે, અજિત રથવાળા છે, હાથમાં હળ, મુશ,બાળને ધારણ કરનાર (બળદેવ) છે; શંખ, ચક્ર, ગદા, ત્રિશૂળ, નંદનક ખડગને (વાસુદેવ) ધારણ કરે છે; સુંદર, ઉજ્જવલ, ઉત્તમ, વિમળ કૌસ્તુભમણિ હૃદયને વિષે ધારણ કરે છે, મસ્તકપર મુકુટને ધારણ કરેછે. વળી કુંડલે કરી શોભાયમાન તેમના વદન છે, સફેદ જેવાં તેમનાં નેત્ર છે, તેમનાં વક્ષસ્થળ શોભે છે, શ્રીવચ્છરુપી રુંડું જેમનું લાંછન છે; તેવા તેઓ અતિ યશસ્વી છે. જૂદાં જૂદાં અકસો ને આઠ પ્રશસ્ત સુંદર લક્ષણો થી વિરાજિત તેમનાં અંગોપાંગ શોભે છે; મત્ત ઐરાવત હાથીની લીલાયુક્ત ગતિના જેવી તેમની વિલસિત; કટિસૂત્ર સાથે નીલાં (બળદેવ) અને પીળા (વાસુદેવ) વસ્ત્રો તેઓ પહેરે છે; અને તે જે કરી દીપ્તિમાન છે. નરમાં

સિંહજ વું તેમનું બળ છે અને સિંહ જેવી તેમની ગતિ છે; એવા તેઓ પણ અસ્ત પામ્યા. મોટા રાજાઓમાં સિંહ સમાન સૌમ્ય, દ્વારામતી નગરીના પૂર્ણ ચંદ્ર પૂર્વકૃત તપના પ્રભાવે કરીને સંચેલાં સુખો અનેક શત વર્ષોના આયુષ્ય સુધી સ્ત્રીઓ સાથે ભોગવતાં, સકળ દેશના પ્રધાન સુખોએ વિલસતાં છતાં, અનુપમ શબ્દ, સ્પર્શ, રસ, રુપ, ગંધને અનુભોગતાં, તેઓ પણ કામભોગને વિષે અતૃપ્ત રહ્યા થકા મરમધર્મને પામે છે.

વળી મંડલીક રાજા સેનાવાળો છે, અંતઃપુરવાળો છે, પરિષદા-પરિવારવાળો છે, પુરોહિત સહિત છે, તેના અમાત્ય, દંડનાયક, સેનાપતિ મંત્રણા વિષે અને નીતિ વિષે કુશળ છે, તેના ભંડારમાં ભરેલો છે; તેઓ વિપુલ રાજ્ય લક્ષ્મીને ભોગવતાં, અહંકારે ગજતાં અને બળે કરીને મત્ત છતાં કામભોગમાં અતૃપ્ત રહીને મરણ ધર્મને પામે છે. પુનઃ ઉત્તરકુરુ, દેવકુરુનાં વનવિવરોમાં જે પગ ચાલતાં મનુષ્યના સમૂહ છે, તેઓ ભોગે કરી ઉત્તમ છે, ભોગમાં લક્ષણ ભોગની રેષાઓને ધારણ કરનારા છે, ભોગે કરીને શોભાયમાન છે, પ્રશસ્ત સૌમ્ય પ્રતિપૂર્ણ રુપે કરીને દર્શન કરવા યોગ્ય છે, સુઘટિત અવયવોએ કરીને સુંદર અંગવાળા છે, લાલ કમળપત્ર જેવા મનોહર તેમનાં હાથપગનાં તળીયાં છે, રુડા આકારના કાચબા જેવાં તેમના સુંદર ચરણ છે, સુસંહત તેમની આંગળીઓ છે, ઉંચા, પાતળા, લાલ અને સ્નિગ્ધ તેમનાં નખ છે, સુખટિત સશ્લિષ્ઠ અને માંસલ તેમની પગની ઘુંટીઓ છે, મૃગલીની જંઘા ઉપર જેમ કુરુવિંદનાં તૃણના જેવા આવર્તક જેવી જંઘા છે, દાબડાના ઢાંકણાના જેવા સ્વભાવે કરીને માંસલ તેમના ઘુંટણ છે, ઉત્તમ મત્ત હાથીના જેવી વિલાસયુક્ત હીંડવાની ગતી છે, સુંદર ઘોડાના સરખું તેમનું ગુહ્યાંગ છે, જાતવંત ઘોડાના જેવો તેમનો મળરહિત દેહ છે વુર્તલાકારે તેમની કમર છે; ગંગાના આવર્તન પેઠે, દક્ષિણા વર્તની પેઠ, તરંગભંગની પેઠે, સૂર્યકિરણથી જાગૃત થઈને વિકસિત થયેલા કમલની પેઠે ગંભીર તથા વિકટ તેમની નાભિ છે; એકઠી બાંધેલી ત્રગડી જેવો, મુશળ જેવો, દર્પણ જેવા નિર્મળ કરેલા સુંદર સોના બનાવેલી તલવારની મૂઠના જેવો અને વજના જેવો પાતળો તેમનો શરીરનો મધ્યભાગ છે; સરલ, સુપ્રમાણયુક્ત અવિરલ, સ્વાભાવિક સુક્ષ્મ, કાળી, સ્નિગ્ધ, તેજવંત, શોભાયુક્ત, મનોહર, સુકુમાર, અને સુકો મળ એવી તેમની રોજરાજિ છે; મત્સ્ય અને પંખી જેવી સુંદર અને માંસલ તેમની કુક્ષી જઠર, દેશ; મત્સ્યના જેવું તેમનું ઉદર છે; નીચાં-નીચાં નમતાં, સંગત, સુંદર, સુપ્રમાણયુક્ત રમણીય તેમનાં પાસાં છે, કનકના સરખી તેમની કાન્તી છે; નિર્મળ, રુડો અને રોગરહિત તેમનો દેહ છે; સોનાની શિલાના તળીયા જેવી, પ્રશસ્ત, અવિષમ, સમાંસલ, વિસ્તીર્ણ અને પહોળી તેમની છાતી છે; ધૂસરા સરખા, માંસલ, રમણીય અને મોટા હાથના પોંચા છે; સુસંસ્થિત, સુશ્લિષ્ટ, વિશિષ્ટ મનોજ્ઞ, સુનિશ્ચિત-શુભ પુદ્દગલ યુક્ત, વિશાળ, દઢ, ને સુબદ્ધ અસ્થિ ના સંધી છે; મોટા નગરની ભોગળ સરખી વર્તુલાકાર તેમની ભુજાઓ છે; મરણીય અને ગોળ અર્ગલા જેવા દીર્ઘ તેમનાં બાહુ છે; લાલ હથેળીવાળા મૃદુ, માંસલ, શુભ લક્ષણયુક્ત, પ્રશસ્ત, અછિદ્ર, અવિરલ આંગળીઓથી યુક્ત તેમના હાથ છે; પુષ્ટ સુંદર અને કોમળ તેમની આંગળીઓ છે; લાલ, પાતળા, પ્રકારની રેખાઓ છે; સૂર્ય, ચંદ્ર, શંખ, ચક્ર દક્ષિણાવર્ત સાથીઓ એમ જૂદી જૂદી સુંદર હાથ માંહેની રેખાઓ છે; મહીષ, શકરવરાહ, સિંહ, શાર્દૂલ, વૃષભ, હાથી સમાન વિસ્તીર્ણ તેમનો સ્કંધપ્રદેશ છે; ચાર આંગળ પ્રમાણની શંકના સરખી તેમની ગ્રીવા ડોક છે; યથાવસ્થિત શોભાયુક્ત મૂછ છે; માંસલ, રુડી, પ્રશસ્ત સિંહ સરખી વિસ્તીર્ણ હડપચી છે. પાંક બીંબફળ જેવા લાલ નીચેલા હોઠ છે; ધોળી, ચંદ્રમાના ટુકડા જેવી સફેદ, નિર્મલ શંખ જેવી, ગાયના દૂધ જેવી, સમુદ્રફીણ જેવી, કુંદનાં પુષ્પ જેવી,પાણીનાં ટીંપા જેવી, કમળ જેવી ધોળી દાંતની હાર છે; અગ્નિથી તપાવેલા નિર્મલ ઉના સુવર્ણના જેવું લાલ તેમનું તાળવું અને જીભ છે; ગરુડની ચાંચ જેવી લાંબી, સરલ અને ઉંચી તેમની નાસિકા છે; ખીલેલા પુંડરીક કમળ સરખાં તેમનાં નયન છે; વિકસેલી, સફેદ, પાંપળ સહિત તેમની આંખો છે; થોડા નમાવેલા ધનુષ્ય સરખી, મનોહર વાદળાની રેખા જેવી કાળી, સંસ્થિત, એકસરખી, લાંબી, સુંદર તેમની ભ્રમરો છે;સુંદર આકારવાળા તેમના કાન છે; પુષ્ટ અને માંસલ ગાલનો પ્રદેશ છે, તાજા ઉગેલા બાલચંદ્રના આકારનું તેમનું સ્નાયું કરી સહિત, ઉન્ન, શિકર સહિત ઘરના જેવું વર્તુલાકારે તેમનું મસ્તક છે; અગ્નિમાં તપાવેલા નિર્મળ સુવર્ણ જેવો લાલ કેનો અંતભાગ તથા મસ્તકની ચામડી છે; શાલલ્મલી વૃક્ષના અત્યંત પુષ્ટ-કઠીન અને વિદારેલા ફળના જેવા મૃદુ, વિશદ, પ્રશસ્ત, સૂક્ષ્મ, લક્ષણવંત, સુગંધયુક્ત, સુંદર, ભૂજમોચક રત્ન જેવા ભ્રમરા જેવા, નીલ રત્ન જેવાં, કાજળ જેવાં, હર્ષિત ભ્રમરના સમૂહ જેવા, સ્નિગ્ધ, સમૂહરુપે અવિખર્યા, વાંકા વળેલાં, સુનિષ્પન્ન, સુવિભક્ત અને એક બીજાની સાથે સુસંગત એવાં તમેનાં અંગો લક્ષણ અને વ્યજન ગુણે કરીને યુક્ત છે; પ્રશસ્ત બત્રીસ લક્ષણ ધારણ કરનારા છે; હંસના જેવો, ક્રૌંચ પક્ષી ના જેવો, દુદુંભિના જેવો, સિંહના જેવો, મેઘના જેવો, મનુષ્યના સમૂહના સ્વર જેવો તેમનો સ્વર છે; સુસ્વરયુક્ત તેમનો ધ્વનિ છે; વજઋષભનારાયચ સંહનને ધારણ કરનારા છે; સમચુરસ્ત્ર સંસ્થાને કરી સંસ્થિત છે; કાન્તિમાન તથા ઉદ્યોગવંત તેમનાં અંગોપાંગ છે;

રોગરહિત તેમના શરીરની ત્વચા છે; કંક પક્ષીના જેવી તેમની ગુદા છે; પારેવાની પેઠે તેમને આહાર પચે છે શકુનિ પક્ષીના જેવાં તેમની ગુદાનાં પાસાં છે, જે મલવિસર્જન કરતાં ખરડાય નહિ; કમળ સરખો તેમના શ્વાસનો ગંધ છે; સુગંધી વયદન છે; મનોહર તેમનાં શરીરમાંના વાયુનો વેગ છે; ગૌરવર્ણીય, સતેજ અને કાળો તેમના શરીરને અનુરુપ કુક્ષીપ્રદેશ છે; અમૃતરસ સરખાં ફળનો આહાર કરનારા છે; ત્રણ ગાઉં ઉંચાં તેમનાં શરીર છે; ત્રણ પલ્યોપમની તેમની સ્થિતિ છે; ત્રણ પલ્યોપમનું ઉત્કૃષ્ટ તેમનું આયુષ્ય છે; તેવા એ જુગલીયા પણ કામભોગથી અતૃપ્ત રહ્યા થકા મરણધર્મને પામે છે.

તેમની સ્ત્રી પણ સૌમ્યાકૃતિવાળી અને સુનિષ્પન્ન સર્વાંગે કરી સુંદર હોય છે; પ્રધાન સ્ત્રીઓના ગુણે કરીને યુક્ત હોય છે; અતિ કમનીય, વિશિષ્ટ પ્રમાણ યુક્ત, સુંવાળા, સુકુમાર, કાચબાના આકારના સુંદર ચરણો તેમને હોય છે; સરલ, મૃદુ, પુષ્ટ અને અવિરલ તેમની આંગળીઓ હાય છે; ઉંચા, સુખદાયી, પાતળી, રાતા, સુનિર્મિત અને અદૃશ્યમાન એવા તેમના પગના ઘુંટણ છે; માંસલ, પ્રશસ્ત અને સુબદ્ધ સ્નાયુ યુક્ત તેમના સંધિ છે; કેળના સ્થંભથી અધિક આકારવાળા, વ્રણરહિત, સુકુમાર, મૃદુકોમળ, અવિરલ, એકસરખા, લક્ષણયુક્ત, વર્તુલાકાર, માંસલ, પરસ્પર સરખા એવા તેમના સાથળ છે; અષ્ટાપદ તરંગના પાટલામાંની રેખાઓ જેવી રેખાઓથી યુક્ત, પ્રશસ્ત, વિસ્તીર્ણ, પહોળી તેમની કટી, કમર છે; વદનની લંબાઈના પ્રમાણથી બમણો વિશાળ; માંસલ, દઢ, એવો તેમની કટીનો પૂર્વ ભાગ છે; વજના જેવું વિરાજિ, પ્રશસ્ત લક્ષણયુક્ત, કૃશ તેમનું ઉદર પેટ છે; કૃશ તેમનો મધ્યભાગ છે; સરલ પ્રમાણોપેત, જાતવંત સ્વાભાવિક, પાતળક્ષ, અખંડ, સતેજ, શોભાયુક્ત મનોહર, સુકુમાર, મૃદુ અને જૂજવી તેમની રોમરાજી છે; ગંગાના આવર્તની પેઠે, તરંગભ્રમની પેઠે સૂર્યનાં કિરણથી જાગૃત થઈ વિકાસ પામેલા કમળની પેઠે ગંભીર અને વિકટ તેમની નાભી છે; નીચાં નમતાં, અંતરરહિત, સુંદર, નિર્મળ ગુણોપેત, સુપરિમાણયુક્ત, માંસલ ને રમણીય તેમના પાસાં છે; પુંઠના અસ્થિ અદૃશ્યમાન છે; સોના સમાન કાન્તિમાન, નિર્મળ, સુજાત, રોગરહિત, તેમની ગાત્રયષ્ટી છે; સોનના કળશના જેવા પ્રમાણયુક્ત, એક સરખા, સુલક્ષણયુક્ત, મનોહર શિખર યુક્ત, સમશ્રોણીયુક્ત, એવા બે વર્તુ;લાકાર તેમના સ્તન છે, સર્પની પેઠે અનુક્રમવાળા કોમળ, ગાયનાં પૂછડાની પેઠે ગોળ, એકસરખા મધ્યભાગે, વિરલ નમેલા, રમણીય અને લલિત તેમના બહું છે; તાંબા જેવા લાલ નખ છે; હાથના અગ્રભાગ માંસલ છે; કોમળ અને પુષ્ટ આંગળીઓ છે; હાથમાંની રેખાઓ સતેજ છે; પુષ્ટ અને ઉંચી કાખ તથા બસ્તીપ્રદેશ છે; પરિપૂર્ણ પુષ્ટ ગાલ છે; ચાર આંગળના માપની, શંખને આકારે, રેખા સહિત તેમની ગ્રીવા ડોક છે; માંસલ તથા રુડા આકારની તેમની હડપચી છે; દાડમનાં ફુલ સમાન રાતો, પુષ્ટ, જરા લાંબો, આકુંચિત એવા સુંદર નીચેનો હોઠ છે; નિર્મલ તેમના દાંત છે લાલ કમલ અને લાલ પદ્મપત્ર સમાન સુકોમળ તેમનુનં તાળવું અને જીભ છે; કરેણની કળી સરખી વાંકી, ઉંચી અને સરળ તેમની નાસિકા છે; સુલક્ષણયુક્ત, પ્રશસ્ત, નિર્મળ, મનોહર, તેમનાં નયનો છે; થોડા નમાવેલા ધનુષ્ય સરખી, મનોહર, કાળી વાદળની રેખાસમી, એક સરખી, પાતળી, કાળક્ષ અને સતેજ તેમની ભ્રમરો છે; સુંદર આકારવાળા, પ્રમાણયુક્ત અને રુડા તેમના કાન છે; પુષ્ટ અને સુંવાળા તેમના ગાલ છે; ચાર આંગલ જેટલું વિશાળ તેમનું લલાટ છે; કાર્તિક માસની પૂર્ણિમાના ચંદ્રનું સરખું નિર્મળ, પરિપૂર્ણ ચંદ્રમાં જેવું તેમનું વદન છે; છત્ર, સરખું મસ્તક છે; અત્યંત કાળા અને સતેજ તથા લાંબ તેના મસ્તકના કેશ છે; બત્રીશ લક્ષણ તેઓ શરીરપર ધારણ કરે છે; હંસ સરખી તેમની ગતિ છે; કોયલના જેવી મધુર તેમની વાણી છે; સર્વ જનને કમનીય અને વલ્લભ પ્રિય છે; ચામડીની કરચલી જેવી માધુર તેમની વાણી છે; સર્વ જનને કમનીય અને વલ્લભ પ્રિય છે; ચામડીની કરચલી, સફેદ કેશ, વ્યંગ દુષ્ટ વર્ણ, વ્યાધિ, દુર્ભાગ્ય, શોક ઈત્યાદિથી તેઓ રહિત છે; ઉંચપણે પુરુષથી થોડી ઓછી ઉંચી છે; શૃંગાર રસના આગાર રુપ સુંદર તેમનો વેશ છે; સુંદર સ્તન, જઘન, વદન, હાથ, પગ, નેત્ર, લાવણ્ય, રુપ, યૌવન, એ ગુણે કરીને સહિત છે; નંદનવનના વિવરમાં એ અપ્સરાની જેમ પરિભ્રમણ કરે છે; ઉત્તરકુરુને વિષે મનુષ્ય રુપે અપ્સરા સરખી, આશ્ચર્ય ઉપજાવનારી, દેખવાયોગ્ય ત્રણ પલ્યોપમનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય પાળીને પણ કામ ભોગને વિષે અતૃપ્ત રહી થકી મૃત્યુધર્મને પામે છે.

(૨૧) મૈથુનસંજ્ઞામાં ગૃદ્ધ અને મોહ-અજ્ઞાનથી ભરેલા તેઓ વિષરુપી વિષની ઉદીરણા કરતા એક બીજાને શસ્ત્રે કરીને હણે છે. વળી, કેટલાકો પરસ્ત્રીની સાથે પ્રવર્તતા બીજાઓથી હણાય છે. વાત જાહેર થતાં તેઓના ધનનો અને સ્વજનાદિકનો નાશ થાય છે પરસ્થકી જેઓ નિવર્ત્યા નથી, મૈથુનસંજ્ઞામાં ગૃદ્ધ છે, મોહે ભરેલા છે, તેવા અશ્વ, હાથી, ગોધા, મહીષ, મૃગો, કામવ્યાકુળતાથી પરસ્પર મારામારી કરે છે, તેમજ કામી મનુષ્યો, વાંદરા અને પક્ષીમાં માંહોમાંહે વિરોધ કરે છે, મિત્ર હોય તે વેરી થાય છે. પરદારાગામી મનુષ્યો સિદ્ધાન્તના અર્થને, ધર્મને, સમાચારીને કશા લેખામાં ગણતા નથી. ધર્મના ગુણને વિષે રક્ત એવો બ્રહ્મચારી પરદારાના સેવનથી

ક્ષણમાત્રમાં ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ થાય છે. તેથી અપયશ, અપકીર્તિ, વ્યાધિને વધારે છે, અને બેઉ લોકમાં દુરારાધક થાય છે. પરદારાથી જેઓ નિવર્ત્યા નથી તેમાનાં કોઈ પરદારાને શોધતાં પકડાય છે, હણાય અને બેડીમાં રુંધાય છે, એપ માણે અત્યંત મોહ-મુગ્ધતા રુપ સંજ્ઞા મૈથુનનું કારણ છે અને તેથી પરાભવેલા જીવોદુર્ગતિને પામે છે. વળી જૂદાં જૂદાં શાસ્ત્રોને વિષે પણ સાંભળવામાં આવ્યું છે કે પૂર્વે (તેજકારણથી) લોકોનો ક્ષય કરનારાં યુદ્ધો થયાં છે. સીતા, દ્રૌપદી, રૂક્મિણી, ઈત્યાદિ અનેક સ્ત્રીઓને અર્થે સંગ્રામો થયેલાં સંભળાય છે. એ પ્રમાણે થયેલાં યુદ્ધો અધર્મોનાં વિષયનાં મૂળ છે. અબ્રહ્મ ચર્યને સેવનારા ઈહલોકથી અને પરલોકને વિષે પણ નષ્ટ થાય છે. મહામોહરુપી અંધકારને વિષે અનેઘોર જીવસ્થાનને વિષે પડીને તેઓ નષ્ટ થાય છે, ત્રસ, સ્થાવર, સૂક્ષ્મ, બાદર, પર્યાપ્ત, અપર્યાપ્ત, સાધારણ, અનંતકાય, પ્રત્યેક વનસ્પતિમાં તેઓ ઉપજે; વળી અંડજ પોતેજ જરાયુંજ રસજ સંસ્વેદજ સંમૂર્છિત ઉદ્દભિજ્જ તથા નારકી દેવતામાં તેઓ ઉપજે. ચારે ગતિમાં જરા, મરણ, રોગ, શોક આદિએ કરી શોકભર્યા સંસારમાં ઘણા પલ્યોપમ સાગરપમ સુધી, અનાદિઅનંત અને દીર્ઘ કાળવાળી એવી ચાર ગતિરુપ સંસાર અટવીમાં એ મોહને વશ પડેલા જીવો વારંવાર પરિભ્રમણ કરે છે.

અબ્રહ્મચર્યનો ફળવિપાક એવા પ્રકારનો છે. અબ્રહ્મચર્ય ઈહલોકમાં અને પરલોકમાં અલ્પ સુખ આપનારું અને બહું દુઃખ આપનારું છે, મહા ભયરુપ છે, ઘણા કર્મ રૂપી મેલથી આકરું છે, દારુણ-કર્કશ અશાતા ઉપજાવનારું છે, હજારો વર્ષે પણ અણભોગવ્યે ન છૂટે તેવું છે.

અધ્યયન : ૪ આસવદ્વાર : ૪ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

અધ્યયન : ૫ - આસવદ્વાર : ૫

(૨૧) હે જંબૂ ! હવે હું આસ્રવદ્વારનું પાંચમું અધ્યયન પરિગ્રહ વિષે નિશ્ચયે કરીને જેમ છે તેમ કહું છું તે સાંભળ. વિવિધ પ્રકારનાં મણિ, સુવર્ણ, રત્ન, મૂલ્યવાન, પરિમલ સુંગંધ; પુત્ર-સ્ત્રી આદિ પરિવાર, દાસીઓ, દાસ ચાકર, પ્રેષ્ય ઘોડા, હાથી, ગાય, ભેંસ, પાણી, ભોજન, વસ્ત્ર, ગંધ માલા, વાસણ, ભવન ઈત્યાદિ વિધવિધ વસ્તુઓને રાજા ભોગવે છે. તેમજ બહુવિધ ભરતક્ષેત્ર છે તેમાં અનેક પર્વતો, નગર, આદિ હજારો સ્થાનો આવેલાં છે. એવા ભરતક્ષેત્રને તેમજ ભયરહિત પૃથ્વીને, એક છત્રે, સાગર સહિત ભોગવતા છતાં રાજાની તૃષ્ણા અપરિમિત અને અનંત રહે છે. તેમની સાથે મોટી ને મોટી ઈચ્છારુપે પરિગ્રહનું વૃક્ષ વધવા લાગે છે. એ વૃક્ષના નરકરુપ જાડાંમૂળ છે. લોભ, સંગ્રામ અને કષાય રૂપ મોટું થડ છે, સેંકડો ચિંતારુપ અંતરરહિત વિસ્તીર્ણ શાખાઓ છે. ગર્વરુપે વિસ્તારવંત ઉપલી અને મધ્ય ભાગની પ્રતિશાખાઓ છે, માયાકપટરુપ છાલ, પાંદડાં અને નાની ટીશીઓ છે, કામ ભોગરુપ પુષ્પફળ છે, શરીરનો ખેદ, મનનો ખેદ, કલહ, એ વડે કંપતો તેનો શિખરનો ભાગ છે; એવા પરિગ્રહ રુપી વૃક્ષને રાજા પૂજે છે, જે નિર્લોભતારુપ માર્ગ છે તે માર્ગની અર્ગલારુપ એ પરિગ્રહ વૃક્ષ છે.

(૨૨) એ પરિગ્રહનાં ગુણનિષ્પન્ન ૩૦ નામો આ પ્રમાણે છે : પરિગ્રહ, સંચય ચય ઉપચય નિધાન, સંભાર, સંકરે આદર પીંડો બનાવવો, દ્રવ્યસાર, મહેચ્છા, પ્રતિબંધ, લોભસ્વભાવ, મોટી ચાયના, ઉપકરણ સંરક્ષણ ભારનું કારણ, અનર્થનું ઉત્પાદન, ક્લેશ નો કરંડિયો, ધન ધાન્યાનો નવિસ્તાર, અનર્થનું કારણ, સંસ્તવ મનનું અગોપન, શરીરનો આયાસ અવિયોગ, અમુક્તિ તૃષ્ણા, અનર્થકથનાદિનો આસંગ, અસંતુષ્ટ વૃત્તિ.

(૨૩) પરિગ્રહ કરનારાઓ મમત્વ મૂર્ચ્છાથી ગ્રસ્ત અને લોભગ્રસ્ત હોય છે. ભવનપતિ આદિ વિમાનવાસી દેવો પણ પરિગ્રહની રુચિવાળા અને વિવિધ પ્રકારના પરિગ્રહ કરવાની બુદ્ધિવાળા હોય છે. દેવતાઓ જેવા કે અસુરકુમાર, વ્યંતરો આ દેવો મહા ઋદ્ધિવંત છે, ઉત્તમ છે; એ ચારે પ્રકારના દેવતાઓ પરિષદ સહિત છે, પણ તેઓ મમતા કરે છે, હવે તેમના પરિગ્રહની વસ્તુઓ કહે છે; ભવન, યાન આસન, નાના પ્રકારનાં વસ્ત્ર, ભૂષણ, ઉત્તમ હથિયારો, નાના પ્રકારનાં પાંચ વર્ણનાં મણિરત્નોનો દિવ્ય સંચય, વિવિધ પાત્રો, સ્વેચ્છાએ કરીને નાના પ્રકારના રુપ વિકુર્વે તેથી અપ્સરાઓનો સમૂહ દ્વીપ, સમુદ્ર, દિશાઓ, વિદિશાઓ, ચૈત્યો, વનખંડો, પર્વત, ગામ આદિઘણા પદાર્થોનો પરિગ્રહ રાકતાં, ભારે વિસ્તીર્ણ દ્રવ્યનું મમત્વ રાખતા, દેવ-દેવીઓ અને ઈંદ્રો પણ તૃપ્તિ કે તુષ્ટિ પામતા નથી. તેઓની બુદ્ધિ અત્યંત લોભે કરીને પરાભવેલી છે. વળી હિમવંત ઈક્ષુકાર, વૃત્ત પર્વત, કુંડલ, પર્વત, રુચક, માનુષોત્તર પર્વત, કાલોદધિ, લવણ સમુદ્ર, ગંગાદિક નદી, પદ્મ આદ્રિહ, રતિકર પર્વત, અંજનક પર્વત, દધિમુખ પર્વત, અવપાત પર્વત ઉત્પાત પર્વત, કાંચનગિરિ, વિચિત્ર પર્વદ, જમક પર્વત, શિખરી પર્વત, ઈત્યાદિ પર્વતોના કૂટને વિષે વસતા દેવો પરિગ્રહ ધારતા છતાં તૃપ્તિ પામતા નથી, તેવીજ રીતે વર્ષધર પર્વતના દેવ અને કર્મભૂમિના દેવ પણ તૃપ્તિ પામતા નથી. વળી કર્મભૂમિમાં જે જે દેશ રુપ વિભાગો છે તેમાં જે મનુષ્યો, ચક્રવર્તી, વાસુદેવ, બલદેવ, માંડલિક રાજા, યુવરાજ, પટ્ટબંધ, સેનાપતિ, ઈબ્ભ, પુરોહિત, કુમાર, દંડનાયક, માંડલિક, સાર્થવાહ, કૌટુંબિક અમાત્ય, ઈત્યાદિ બીજા જે અનેક મનુષ્યો વસે છે તે બધા પરિગ્રહને કરનારા છે. એ પરિગ્રહ અંતરહિત છે,

શરણરહિત છે. દુઃખભર્યા અંતવાળો છે, અધ્રુવ છે, અનિત્ય છે, અશાશ્વત છે, પાપકર્મના મૂળરુપ છે નહિ કરવાયોગ્ય છે, વિનાશના મૂળ રુપ છે, અત્યંત વધ, બંધ, ક્લેશના કારણરુપ છે. અનંત સંક્લેશના કારણ રુપ છે; ધન, ધાન્ય રત્નાદિનો સમૂહ કરતા છતાં લોભથી ગ્રસ્ત થયેલાઓ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે, એ સંસાર સર્વ દુઃખોના નિવાસસ્થાન રુપ છે.

પરિગ્રહ સેવવાને અર્થે ઘણા મનુષ્યો સેંકડો પ્રકારનાં શિલ્પની કળાઓ શીખે છે; સ્ત્રીઓની રતિની ઉપજાવનારી શીખે; સેવાને અર્થે શિલ્પકળા, તલ્વારની કળા, લેખન કળા, ખેતીની કળા, વ્યાપારનની કળા, વ્યવહાર શાસ્ત્ર, અર્થશાસ્ત્ર, ખડ્ગા દિની મૂઠ પકડવાની કળા, વિધવિધ મંત્રપ્રયોગ અને બીજા અનેક પ્રકારના કળાવિદ્યા વગેરેપરિગ્રહ સેવવાને અર્થે પ્રાણીઓનો વધ કરે છે. જૂઠું બોલે છે, માયા પ્રપંચ કરે છે, સારી વસ્તુમાં નઠારી વસ્તુ મેળવીને આપે છે, પારકા દ્રવ્યને લેવાનો લોભ કરે છે, પોતાની અને પારકાની સ્ત્રીના સેવનથી શરીર અને મનનો ખેદ પ્રાપ્ત કરે છે, કલહ, ભાંડણ, વૈર, અપમાન અને કદર્થના પામે છે. ઈચ્છા અને મહેચ્છા રુપી સેંકડો તૃષાઓએ કરીને તપસ્યા કરીને તરસ્યા, તૃષ્ણાએ કરી લોભગ્રસ્ત અને આત્માના અનિગ્રહવાળા મનુષ્યો નિંદનીય ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ કરે છે. વળી પરિગ્રહથીજ નિશ્ચયે શલ્ય, દંડ, ગર્વ, કષાય, સંજ્ઞા કામગુણ, આસ્રવકર્મ, ઈંદ્રિયવિકાર, લેશ્યા, સ્વજન સંયોગની મમતા, સચિત્ત-અચિત્ત દ્રવ્યનું મિશ્રણ, ઈત્યાદિ પ્રાપ્ત ઈચ્છા ઉપજે છે.

(૨૪) તીર્થંકર ભગવાને કહ્યું છે કે દેવતા, મનુષ્ય અને અસુરાદિ લોકમાં લોભથી ઉપજેલા પરિગ્રહ જેવો બીજો કોઈ ગ્રહ નથી, પાશ નથી, પ્રતિબંધ નથી, સર્વલોકમાં સર્વ જીવોને પરિગ્રહ વળગેલો છે. પરિગ્રહથી ગ્રસેલા જીવો પરલોકમાં નષ્ટ થાય છે અને અજ્ઞાનરુપી અંધકારમાં મગ્ન થાય છે. મહામોહનીયથી મૂર્છિત થયેલી મતિવાલા એ જીવો લોભને વશ થઈ રહેવાથી મહા અજ્ઞાનના અંધકાર રુપ એવા જીવ-નિકાયમાં દીર્ઘકાળ સુધી પરિભ્રમણ કરે છે. એવા પરિગ્રહનો ફલવિ પાક આ લોકમાં અને પરલોકમાં અલ્પ સુખ અને બહુ દુઃખ રુપ છે. તે મહાભયનું કારણ છે. કર્મરુપી રજને ગાઢ રીતે ઉત્પન્ન કરે છે; તે દારુણ છે, કઠોર છે, અશાતાકરક છે અને હજારો વર્ષ સુધી ભોગવ્યા સિવાય ન છૂટા તેવું કર્મ છે.

(૨૫-૨૯) એ પ્રમાણે આસ્રવો કર્મરુપી રજથી જીવને મલિન કરે છે અને સમયે સમયે જીવને ચાર ગતિના કારણ રુપ સંસારમાં રખડાવે છે. તે અનંત અધર્મયુક્ત અને અકૃતપુણ્ય જીવો ધર્મને સાંભળતા નથી અને સાંભળીને પ્રમાદ કરે છે, તેઓ સર્વ ગતિમાં ભટકે છે. બહુ પ્રકારે ઉપદેશ પામ્યા છતાં મિથ્યાદષ્ટિ અને બુદ્ધિહિન અને નિકાચિત કર્મથી બંધાયેલા મનુષ્યો ધર્મને સાંભળ્યા છતાં આચરે નહિ. સર્વ દુઃખોનો અંત લાવનારાં, ગુણમાં મધુર એવા જિનવચન રુપી ઔષધ આપ્યા છતાં જેઓ તે પીવાને ઈચ્છતા નથી તેઆલે શું કરી શકવાના છે ? જેઓ પાંચ આસ્રવ છાંડીને પાંચ સંવરને ભાવપૂર્વક પામે છે, તેઓ કર્મરુપી રજથી મુક્ત થઈને સિદ્ધિને પામે છે.

અધ્યયન : ૫ - આસ્રવદાર - ૫ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂણ

આશ્રવદ્વાર - ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

સંવરદ્વાર અધ્યયન : ૬ - સંવરદ્વાર : ૧

(૩૦) હે જંબૂ ! સર્વ દુઃખોના ક્ષયને માટે જે રીતે ભગવંતે કહ્યા છે તે રીતે હું પાંચ સંવરદ્વારને અર્થાત્ નિરોધ દ્વારોને અનુક્રમે કહીશ.

(૩૧) પહેલું અહિંસા, બીજું સત્ય, ત્રીજું દત્તાનુગ્રહણ (આજ્ઞા આપેલી વસ્તુજ લેવી) ચોથું બ્રહ્મચર્ય અને પાંચમું અપરિગ્રહત્વ.

(૩૨) પાંચ સંવર દ્વારોમાં પહેલું અહિંસા (સંવરદ્વાર) ત્રસ અને સ્થાવર જીવોને કલ્યાણકારી એવી આ અહિંસાને ભાવના સહિત તેના ગુણોના પરિચયપૂર્વક કહીશ.

(૩૩) હે સુવ્રતધારી જંબૂ ! જે સંવરો કહેવાયા છે તે સંવર આ પ્રકારે મહાવ્રત રૂપ છે લોકહિતને માટે શ્રેષ્ઠ વ્રત સ્વરૂપ છે. શ્રુતમાં તેને સાગર સમાન કહ્યા છે. તપસંયમ-મહાવ્રત રૂપ છે. શ્રેષ્ઠ શીલ-ગુણરૂપ પણ છે, સત્ય અને આર્જવતા રૂપ છે. ચાર ગતિનું વર્જન થાય છે. સર્વે જિનેશ્વરોએ તે ઉપદેશેલ છે. કર્મ રજના વિદારક છે. સેંકડો ભવોનો નાશક છે. સેંકડો દુઃખોનો સંવરવડે મોક્ષ-છુટકારો થાય છે સેંકડો સુખોનો પ્રવર્તક છે. કાપુરુષો વડે ધારણ કરવાને અશક્ય અને સત્પુરૂષો વડે સેવન-આચરણ કરવા યોગ્ય છે. નિર્વાણ ગમન કે સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ કરાવનાર છે. તેવા પ્રકારના આ પાંચ સંવરદ્વારો છે. તેમાં પહેલું ‘‘અહિંસા’’ છે.

આ અહિંસા દેવ મનુષ્ય અને અસુર લોક ને માટે દ્વીપ સમાન છે. જીવોને માટે રક્ષણ, શરણ, ગતિ, પ્રતિષ્ઠા રૂપ છે. આ અહિંસાના નિર્વાણ, નિવૃત્તિ, સમાધિ, શાંતિ, કીર્તિ, રતી, વિરતી, શ્રુતાંગ, તૃપ્તિ, દયા, વિમુક્તિ, શાન્તિ, સમ્યક્, આરાધના, મહતી, બોધી, ધૃતિ, સમૃદ્ધિ, ઋદ્ધિ, વૃદ્ધિ, સ્થિતિ, પુષ્ટિ, નંદા, ભદ્રા, વિશુદ્ધિ, લબ્ધિ, વિશિષ્ટ દષ્ટિ કલ્યાણ, મંગલ, પ્રમોદ, વિભૂતી, રક્ષા, સિદ્ધિ-આવાસ, અનાસ્રવ, કેવલીનું સ્થાન, શિવ,

સમિતિ, શીલ, સંયમ, શીલગૃહ, સંવર ગુપ્તી, અધ્યવસાય, ઉશ્રય, યજ્ઞ આયતન, જયણા, અપ્રમાદ, આશ્વાસ, વિશ્વાસ, અભય, સર્વજીવોની લક્ષ્મીના અનાઘાત, ચોક્ષા, પવિત્ર, શુચિ, પૂજા, વિમલા, પ્રકાશરૂપ, નિર્મલતર વગેરે સાઈઠ નામો કહ્યા છે.

(૩૪) આ તે અહિંસા ભગવતીના પર્યાયવાચી અર્થાત તે-તે ધર્મની અપેક્ષાએ છે. તે ભવભીત થયેલા પ્રાણીને માટે શરણરૂપ, પક્ષીઓ માટે આકાશરૂપ, તૃષાતુર માટે પાણીસમાન, ક્ષુધાતુરમાટે ભોજન, સમુદ્ર મધ્યે વહાણ, ચતુષ્પદપ્રાણી માટે વિશ્રામ, રોગીને માટે ઔષધિ, અટવી મધ્યે સાર્થરૂપ એવી આ અહિંસા આ બધી ઉપમા કરતા પણ અધિકતર છે. આ જે અહિંસા છે તે પૃથ્વિ, જલ, અગ્નિ, પવન, વનસ્પતિ બીજહરિતકાય, જળચર, સ્થળચર, ખેચર, ત્રસ, સ્થાવર, સર્વે ભૂતો જીવોને કલ્યાણકારી છે.

આ પૂર્વોક્ત ભગવતી અહિંસા છે તે અપરિમિત જ્ઞાન-દર્શનના ધારક શીલ ગુણ, વિનય, તપ, સંયમ, ધારક નાયક, તીર્થંકર, સર્વજગવત્સલ ત્રિલોક, પૂજ્ય, જિનચંદ્ર, ભગવંતોએ પોતાના જ્ઞાનથી સારી રીતે જોયેલી જાણેલી વિશિષ્ટ અવધિજ્ઞાની દ્વારા કહેવાયેલી, ઋજુતમિ મનઃ પર્યવજ્ઞાની થકી પ્રત્યક્ષ જોવાયેલ, વિપુલમતિ મનઃ પર્યવજ્ઞાનીથી વિદિત, પૂર્વધરોથી ભણાયેલી વૈક્રિય લબ્ધિધારીથી પાલિત, મતિ, શ્રુત, મન, પર્યવ અને કેવળજ્ઞાની દ્વારા સેવાયેલી આમર્શોલબ્ધિ જળોષધિશ્લેષ્મૌષધિ, વિપ્રુડૌષધિ, સર્વોષધિ આદિ લબ્ધિ જેને પ્રાપ્ત થઈ છે તે તથા બીજ બુદ્ધિ કોષ્ઠ બુદ્ધિ, પદાનુસારી લબ્ધિ-સંવિગ્ન શ્રોતલબ્ધિ જેમને પ્રાપ્ત થઈ છે તેના વડે સેવાયેલ, શ્રુતધર, મન, વચનકાય, બળવાળા, જ્ઞાન-દર્શન ચારિત્ર બળવાળા, ક્ષીરાસ્રવ, મધ્યાશ્રય, સર્પિરાસ્રવ, અક્ષિણમહાનસી ચારણ વિદ્યાધર આદિ લબ્ધિવાન્ થકી સેવાયેલ એક બે, ત્રણ, ચાર યાવત્ છ માસી પર્યંતના તપસ્વી તથા ઉત્ક્ષિપ્ત-નિત્ક્ષિપ્ત અંત પ્રાંત રૂક્ષ સમુદાન. અન્ન ગ્લાટમાન એવા ભિક્ષાચર થકી સેવાયેલી છે, સંતુષ્ટ-તજ્જાત ઉપનિહિતક, શુદ્ધૈષણિક, સંખ્યાદત્તિક, દષ્ટિલાભિક, અદષ્ટિલાભિક, ષષ્ઠિ, લાભિક આદિ અભિગ્રહધારી દ્વારા સેવાયેલ છે.

વળી આઅહિંસા, આયંબિલ, પુરિમડ્ઢ, એકાસણું નિવિભિન્નપિંડ, પાતિક પરિમિતપિંડપાતિક, અંતાહારક, પંતાહારક, અરસાહારક, વિરસાહારક, રૂક્ષહારક, તુચ્છાહારક અંતજીવ યાવત્ તુચ્છ જીવી, ઉપશાંત જીવી, પ્રશાંત જીવી, વિક્તિ જીવી. અક્ષીર મધુસર્પિષ્ઠ અને સમદ્યમાંસાશિક એ સર્વે દ્વારા સેવાયેલી છે. સ્થાના તિકપ્રતિમાસ્થાયિક સ્થાનોત્કરિક, વીરાસનિક નૈષધિક દંડાયતિક લંગડશાયિક એકપ્રાર્શ્વક આતાપક, અપ્રાવૃત્ત, અનિષ્ઠીત, અકંડૂક, ધૃત કેશ, શ્વશ્રુ લોમ નખવાળા સર્વગાત્ર પ્રતિકર્મ વિમુક્ત સમીચીન એવા અનેક શ્રુતધર ભગવંતોએ આ અહિંસાનું સેવન કરેલું છે. શ્રુતજ્ઞાન વિદિતબુદ્ધિ ધીરમતિ, બુદ્ધિ, ઉગ્ર તેજોલેશ્યાવાળા, નિશ્ચય વસ્તુનિર્ણય કરવામાં અને ધ્યાનમાં લીન, અણુબદ્ધ ધર્મધ્યાની પાંચ મહાવ્રતોથી યુક્ત સમિતિ વડે સમિત પાપ શાંત છકાય જીવ રક્ષક નિત્યઅપ્રમત એવા પ્રકારના ગુણોથી યુક્ત એવા ગુણવાન પુરુષોએત નું અનુપાલન કર્યું છે.

આ અહિંસાના પાલકે શું કરવું જોઈએ તે જણાવે છે. પૃથિવી, જલ, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ, ત્રસ, સ્થાવર એ સર્વ જીવોના દયારૂપ પ્રયોજનને માટે શુદ્ધ નિર્દોષ આહાર આદીની ગવેષણા કરવી જોઈએ. સાધુઓ એ તે આહાર અકૃત અકારિત, અનિમંત્રીત ઔદેસિક દોષ રહિત, સકિઅત, નવકોટી વડે પરિશુદ્ધ શંક્તિ આદિશ દશ દોષથી રહિત ઉદ્દગમ ઉત્પાદન અને એષણા શુદ્ધ જીવરહિત એવો પ્રાસુક આહાર સાધુએ લેવો જોઈએ. આસને બેસીને કથા કરતાં તેમને કોઈ લાવીને આપે તો પણ ન કલ્પે, ચિકિત્સા, મંત્ર, વનૌષધિ, આહાર પણ ન કલ્પે, લક્ષણ ઉત્પાત જ્યોતિષ નિમિત્ત સ્વપ્રફળ, કામ કથાદિ, કુતૂહલ પ્રેરકાદિ રીતે ભિક્ષા લેવી સાધુને ન કલ્પે.

એ જ રીતે દંભવૃત્તિ, સંરક્ષણ, શાસન પ્રયોગ પ્રશંસા, બહુમાન આપીને પૂજા કરીને હિલના નિંદના ગર્હા તજના તાડના ભય બતાવીને અભિમાન ક્રોધ યાચકવૃત્તિ આદિથી ગોચરીની ગવેષણા કરવી જોઈએ નહીં. તેમજ મિત્રતા પ્રાર્થના સેવના દ્વારા ગોચરીની ગવેષણા કરવી નહી. પરંતુ અજ્ઞાન-અગૃદ્ધ અદ્વિષ્ટ અદીન, માનસિકવિકાર રહિત અકરુણ, અવિષાદ, તનાવ ત્યાગીને સંયમમાં ઉદ્યમી રહીને ચારિત્ર વિનય યુક્ત સમાધિગુણ યુક્ત. એવા થઈને ભિક્ષાની ગવેષણા શોધ કરે.

આ પ્રવચન જગતના છકાયના જીવોની રક્ષા રૂપ દયાના નિમિત્તે ભગવંતે કહેલ છે. તે જીવોને હિતકર્તા, પરભવમાં શુભ ફળદાયી, ભાવિમાં કલ્યાણકારી, શુદ્ધ, ન્યાયયુક્ત, અકુટિલ, અનુત્તમ, સર્વ દુઃખોનું ઉપદામન કરનાર છે.

(૩૫) આ પ્રથમ વ્રતની પાંચ ભાવનાઓ છે. તેના વડે પ્રાણાતિપાત વિરમણ વ્રતની સારી રીતે રક્ષા થાય છે. ૧- ક્લેશ ન થાય તે રીતે જ્યણાપૂર્વક ગમન કરવું તે આ રીતે યુગપ્રમાણે ભૂમિનું અવલોકન કરતાં દષ્ટિ વડે કીડા, પતંગીયા ત્રસ સ્થાવર જીવોની દયાપૂર્વક, પુષ્પ ફળ, છા, પ્રવાલ, કંદ, મૂળ, પાણી, માટી, બીજ, હરિતકાય ને પરિવર્જીને નિત્ય ઈર્યાસમિતિપૂર્વક અવજ્ઞા નિંદા, ગર્હા હિંસા છેદન ભેદન વધને યોગ્ય બનતા

નથી. તેમજ કોઈપણ પ્રકારના ભય અને દુ:ખને પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય બનતા નથી. આ પ્રકારે ઈર્યાસમિતિના યોગથી આત્મા ભાવિતાત્મા બને છે. મલિનતા રહિત, અસંકલિષ્ટ, અક્ષત ચારિત્ર ભાવનાથી સાધુ અહિંસક અન સંયમી થાય છે.

બીજી મનોગુપ્તિ ભાવના- અશુભ મનથી જીવ પાપનુ ઉપાર્જન કરે છે. તે અધર્મરૂપ છે. દારુણ છે, નૃશંસ છે, વધ-બંધન અને ક્લેશના કારણભૂત છે, મરણ ભયપરિક્લેશ દેનાર છે, તેથી કોઈપણ કાળે સહેજ પણ પાપકારી મનથી અશુભ વિચારણા ન કરવી અને મન સમિતિ વડે અંતરાત્માને ભાવિત કરવો. તે ભાવિતાત્મા અશબલ, અસંકિલિષ્ટ, વિશુદ્ધ ચારિત્ર ભાવથી સાધુ અહિંસક અને સંયમી બને છે.

ત્રીજી વચનસમિતિ ભાવના-સાવદ્ય વાણીથી પાપનો બંધ થાય છા, પાપકારી વચન ન બોલવા એ રીતે વચનસમિતિ ભાવિતાત્મા થાય છે. નિર્મળ અસંક્લિષ્ટ અને વિશુદ્ધ ચારિત્રભાવથી સાધુ અહિંસક અને સંયમી બને છે.

ચોથી આહાર એષણામાં શુદ્ધ-નિર્દોષ-ગવેષણા કરવી. અજ્ઞાન અગૃદ્ધ અદુષ્ટ અદિન-અવિમન અકરુણ અવિષાદ-અપરિતંત જોગી યાવત્ ભિક્ષાચર્યામાં નિર્દોષ ગ્રહણ કરનાર, ગુરુજન પાસે આવીને ગમનાગમન અતિચારની આલોચના કરે, પ્રતિક્રમણ કરે, ગુરુજનના ઉપદેશ પૂર્વક નિરતિચાર અને અપ્રમત્ત બની ફરી અનેષણા પદને પ્રતિક્રમી સુખ પૂર્વક બેસે મુહૂર્ત માત્ર ધ્યાન-શુભ યોગ-જ્ઞાન-સ્વાધ્યાયમાં મનને ગોપવીને ધર્મમય બની. મનને વિકાર રહિત રાખી. શુભ વિગ્રહ રહિત-સમાધિ અને શ્રદ્ધા સંવેગ નિર્જરા યુક્ત મનવાળો બને, પ્રવચન વત્સલતાથી ભાવિત મનવાળો થઈ પોતાના સ્થાનેથી ઉઠીને પર્યાયક્રમે સાધુઓને ભાવથી નિમંત્રણ કરે અને ગુરુ આજ્ઞા પ્રાપ્ત થતા આસને બેસી મત્સકથી આરંભી સુધીની સમગ્ર કાયાની પ્રમાર્જના કરી આહારના વિષયમાં અમૂર્છિત-અગૃદ્ધિત, અગર્હિત, અનાબદ્ધ લોલુપતારહિત, ક્લેશ રહિત લોભ રહિત અનાત્માર્થી બને અને આહાર કરતી વેળાએ સુર-સુર કે ચવડ-ચવડ ન કરે. બહુ જલ્દીથી કે બહુ ધીમેથી ન ખાય. જમીન ઉપર દાણાનવેરે, મોટાપાત્રમાં જયણા પૂર્વક સાવધાની રાખીને સંયોજનાદિ દોષ રહિત બનીને રાગ કે દ્વેષ રહિત પણે ફક્ત ઉદર પૂર્તિ અર્થે સંયમયાત્રાના નિર્વાહને માટે પ્રાણ ધારણ કરવા સંયતમુનિ જયણા પૂર્વક અને સમભાવત આહાર કરે. આહાર સમિતિ યોગથી ભાવિત આત્મા થાય છે. નિર્મળ અસંક્લિષ્ટ વિશુદ્ધ ચારિત્રભાવનાથી અહિંસક સંયતના એવા સુસાધુ બની જાય છે.

પાંચમી આદાન-નિક્ષેપ સમિતિ ભાવના, પાટ, બાજોઠ શય્યા સંથારો વસ્ત્ર, પાત્ર, કંબલ, દંડ, રજોહરણ, મુહપત્તિ, પાદપ્રૌંછનક આ બધા સંયમના પોષણ માટેના ઉપકરણો છે. તેથી તેના દ્વારા પવન, આતપ, તડકો, દશ, મશક અને શીતથી રક્ષણ પામવાને માટે મુનિએ રાગદ્વેષરહિત તેને ધારણ કરવા જોઈએ. તેનું હંમેશા પડિલે હરણ, પ્રસ્ફોટ, પ્રમાર્જન રાત-દિવસ અપ્રમત્ત પણે સમયાનુસાર નિરીક્ષણ અને નિક્ષેપ કરવા જોઈએ. ભાજન, ઉપકરણ, ઉપધિની લે-મૂકમાં જયણા તે આ આદાન ખંડ નિક્ષેપણ સમિતિ તેના યોગથી અંતરાત્મા ભાવિત થાય છે. નિર્મળ-અસંક્લિષ્ટ અને વિશુદ્ધ ચારિત્ર ભાવનાથી અહિંસક અને સંયત એવા સુસાધુ બને છે.

આ પ્રમાણે આ સંવરના દ્વારનો સમ્યક્ સંવરથી સુપ્રણિધાન થા છે. આ પાંચ કારણ વડે મન, વચન, કાયા સારી રીતે સુરક્ષિત કરી નિત્ય આજીવન આ અહિંસા દ્વારનું ધૃત્તિ અને મતિ પૂર્વક પરિપાલક કરવું. આ અહિંસારૂપ સંવર યોગ અનાશ્રય, અકલુષ, અચ્છિદ્દ, અપરિશ્રાવી, અસંક્લિષ્ટ અને શુદ્દ છે. સર્વ જિનેશ્વરોએ માન્ય કરેલ છે. ઉક્ત પ્રથમ દ્વારની સારી રીતે સ્પર્શના પાલના શોધના તરણા કીર્તના, આરાધના, આજ્ઞાની અનુપાલના કરવી એમ જ્ઞાતપુત્ર ભગવાન મહાવીરે કહેલ છે તે પ્રસિદ્ધ છે. સિદ્ધ છે, સિદ્ધ થયેલાના ઉત્તમ અનુશાસન રૂપ છે. પરમાત્માએ કહેલ છે, ઉપદેશેલ છે, પ્રશંસેલ છે, એ પ્રમાણે આ પહેલું સંવર દ્વાર પૂર્ણ થયું.

અધ્યયન : ૬ - સંવરદ્વાર - ૧ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

અધ્યયન : ૭ - સંવરદ્વાર : ૨

(૩૬) હે જંબૂ ! બીજુ સંવર દ્વાર તે સત્યવચન. તે શુદ્ધ છે, પવિત્ર છે, કલ્યાણકારી છે, સુમત, સુભાષિત, સુવ્રત, સુકથિત, સુદષ્ટિ, સુપ્રતિષ્ઠિત, સુપ્રસિદ્ધય શવાળું સુસંયમિત છે. દેવ-ચક્રવર્તી પ્રવર સુવિહિત જનમાન્ય, શ્રેષ્ઠ ક્રિયાશાળી સાધુના ધર્માનુષ્ઠાન રૂપ, તપ નિયમોથી પરિગૃહિત સદ્દગતિના પથનું દેશક, લોકોત્તમ એવું આ વચન છે. વિદ્યાધરોની આકાશ ગામીની વિદ્યાનું સાધક, સ્વર્ગનોમાર્ગ અને સિદ્ધિના પથનું પ્રદર્શક છે, અવિતથ એવું તે સત્ય ઋજુક, અકુટીલ, ભૂતાર્થ, અર્થ વિશુદ્ધ, સમસ્ત જીવાદિનું પ્રશાસક, પ્રતિપાદક છે, અવિરુદ્ધ રૂપે પોતાના સ્વરૂપનું પ્રતિપાદક, મધુર, પ્રત્યક્ષ દેવ જેવું છે. આ જે સત્યવચન છે તે આશ્ચર્યકારી, સમુદ્રમધ્યે પણ નૌકાને ડૂપતી બચાવનારું, પાણીના વમળમાં ફસાયેલ મનુષ્યને બચાવનારું, અગ્નિની જ્વાળામાં પણ સત્યવાદીને ન બાળનારું, ઉકાળેલ તેલ કે લાલચોળ લોઢાના સ્પર્શને પણ દૂર કરનારું, તેવા ઉષ્ણ પદાર્થ હાથમાં લે તો પણ ન દઝાડનારું,પ ર્વત પરથી ફેંકવામાં આવે તો પણ તેના પ્રભાવે બચાવનારું એવું આ સત્યવચન છે.

આ રીતે જે સત્યવાદી મનુષ્યો હોય છે. તે તલવારો વચ્ચે ઘેરાઈ જાય તો પણ અક્ષત શરીર રહે છે. વધ, બંધન, અપરાધ, આરોપ, ઘોર શત્રુતા એ બધામાંથી બચી જાય છે. શત્રુઓથી ઘેરાઈ જાય તો પણ તેની વચ્ચેથી અક્ષત શરીરે બહાર આવે છે. સત્ય વચનમાં લીન રહેનારનું દેવો પણ રક્ષણ કરે છે. આ સત્યને તીર્થંકર ભગવંતે બીજા મહાવ્રતરૂપે ભાખેલ છે. ચોદપૂર્વી-દશપૂર્વીએ પ્રાભૃત રૂપે અને મહર્ષિઓએ સિદ્ધાંત રૂપે સ્વીકારેલ છે. ઈન્દ્ર-ચક્રવર્તી માટે તે ઉપાદેય કહ્યું છે. વૈમાનિકો માટે સાધનાનો વિષય છે, આ સત્ય, મહાન અર્થવાળું છે. મંત્ર-ઔષધિ અને વિદ્યાનું સાધન છે. ચારણગણો અને શ્રમણોને વિદ્યા સિદ્ધ થાય છે, આ સત્ય મનુષ્ય માટે વંદનીય છે. અસુરો માટે પૂજનીય છે અનેક ધર્મોના અનુયાયીએ સ્વીકારેલ છે.લોકમાં સાર ભૂત છે. સમુદ્રકરતાં પણ વધું ગંભીર છે. મેરુપર્વત કરતા પણ વધુ સ્થિર છે. ચંદ્ર મંડલ કરતા વધુ સૌમ્ય છે. સૂર્ય મંડલ કરતા વધુ દીપ્ત છે. શરદઋતુના આકાશ કરતા વધું નિર્મળ છે. ગંધમાદન પર્વત કરતાં વધુ સુગંધિત છે. આ લોકમાં જે કોઈ મંત્ર, યોગ, વિદ્યાના સંયોગ છે. શસ્ત્ર આદિ શિક્ષા છે. આગમ છે તે બધું આ સત્યને આધારે રહેલું છે.

સત્ય હોવા છતાં સંયમમાં અવરોધકારક સત્ય ન બોલવું તેમજ જે સત્ય બોલવાથી હિંસા કે સાવદ્યવાણી બને તેવું સત્ય ન બોલાવું, ભેદ વિકથાકારક, અર્થવાદ, કલહકારક, અન્યાયી, અપવાદ કે વિવાદ સંયુક્ત વિડંબનાકારી આવેશ કે ધૃષ્ટતા પ્રધના, નિર્લજ્જ લોક, ગૃહણીય દર્દષ્ટ, દુઃશ્રુત, અસમ્યક્, આત્મ પ્રશંસા પર નિંદા, યુક્ત એવું સત્ય બોલવું ન જોઈએ. તમે મેધાવી નથી. ધન્ય નથી, ધર્મપ્રિય નથી, કુલીન નથી, દાતા નથીર, પરાક્રમી નથી, પંડિત નથી, બહુશ્રુત નથી, તપસ્વી નથી, સંશય રહિત મનવાળા નથી, આવા આવા વચનો કોઈને કહેવા જોઈએ નહીં વળી તમારો માતૃ પક્ષ સારો નથી, પિતૃપણક્ષ સારો નથી, સુંદર નથી, રોગીષ્ટ છો એવા વચનો ન કહેવા.

જે વચન દ્રવ્યથી, પર્યાયથી, ગુણથી કર્મ અર્થાત્ વ્યાપારથી બહુ વિધ શિલ્પથી નામ, અખ્યાન, નિપાત, ઉપસર્ગ, તદ્ધિત, સમાસ, સંધિ, પદ, હેતુ, યોગ, ઉણાદિ, પ્રત્યય, ક્રિયા, વિધાન, ધાતુ, સ્વર, વિભક્તિ, વર્ણએ સર્વેથીયુક્ત ત્રિકાળ વિષયક તેમજ જનપદ સત્ય આદિ દશ પ્રકારના સત્યથી યુક્ત વચન બોલવા જોઈએ. તે સત્ય તે જ પ્રકારે કાર્યમાં પરિણમતું હોવું જોઈએ. ભાષા પ્રાકૃત, સંસ્કૃત આદિ બાર પ્રકારે છે અને વચન પણ એક, દ્વિ, બહુ આદિ સોળ પ્રકારે હોય છે. એ પ્રમાણે અરહંતની આજ્ઞા છે. જે વચન સુવિચારીત છે એવા વચન સાધુએ અવસરે બોલવા જોઈએ.

(૩૭) આ પ્રવચનની અસત્ય, પિશુન, કઠોર, આકરા, કડવા કે ચપળ વચનથી મુનિ જનોની રક્ષા થાયા તે માટે ભગવંતે સારી રીતે કહેલ છે. અસદ્‌ભૂત અર્થને કહેનાર વચન અસત્ય, પરદોષ સૂચક તે પિશૂન, અન્યના મર્મને ઉઘાડા પાડનારું તે પુરુષ, ઉદ્વેગજનક તે કરુક, વણ વિચાર્યે બોલાયેલ તે ચપળ વચન કહેવાય. આ પ્રવચન આત્માને માટે હિતકરી, શુભ ફળદાયી, ભવિષ્યમાં કલ્યાણકારી. શુદ્ધ, ન્યાયપૂર્ણ, અકુટીલ, અનુત્તર, સર્વ દુઃખ-પાપનું ઉપશમક છે.

આ સત્ય વચન અર્થાત્ બીજા મૃષાવાદ વિરમણ વ્રતની રક્ષાર્થે પાંચ ભાવના ઓ કહી છે. તેમાં પહેલી અનુવિચિંત્ય સમિતિ, ભાવના પ્રસ્તુત સંવર અધ્યયનને સાંભળીને, સારી રીતે જાણીને વેગયુક્ત, ત્વરાયુક્ત, ચપળ, કડવા, કઠોર, અવિચારી બીજાને પીડાજનક, સાવદ્ય, વચન બોલવા જોઈએ નહીં જે વચન સત્ય હોય, હિતકારી, મિત, ગ્રાહ્ય, શુદ્ધ, સંગત, સ્પષ્ટ સમીક્ષિત એવા વચનો જ અવસરે બોલવા. એ પ્રકારે અનુવિચિન્ત્ય સમિતિના યોગથી ભાવિત બનેલો આત્મા સારી રીતે જયણા યુક્ત હાથ, અને મુખવાળો થઈને સમર્થ બને છે. સત્ય અને ઋજુતાથી યુક્ત બને છે.

બીજી ભાવના ક્રોધને ન સેવવો તે ક્રોધી પુરુષ રૌદ્રરૂપવાળો થાય છે, તે જૂઠું, કઠોર, અસત્ય, પિશુન આકરો વચનો બોલી નાંખે, કલહ, વેર, વિગ્રહ કે એ ત્રણે કરી નાંખે છે, સત્ય, શીલ, વિનય, એ ત્રણેને હણે છે. અપ્રિય-દ્વેષપાત્ર અને અનાદરણીય એ ત્રણેનું સ્થાન બને છે. એ જ પ્રકારે આવા પ્રકારના બીજાં પણ અસત્ય વચનો ક્રોધાગ્નિયુક્ત મનુષ્ય બોલી જાય છે માટે સંયમીએ ક્રોધ ન કરવો. ક્ષયાથી ભાવતિ આત્મા સંયમ હાથ, પગ, નયન, વદનવાળો થઈ સત્યમાં પરાક્રમી બને છે અને સત્ય આર્જવતાથી યુક્ત બને છે.

ત્રીજી ભાવના લોભ નિગ્રહ-લોભના સેવનથી લુબ્ધ બની અસત્ય બોલી જાય છે. ક્ષેત્ર કે વસ્તુ નિમિત્તે, કીર્તિ કે લાભને માટે, ઋદ્ધિકે સુખને માટે, આહારકે પાણી માટે, પાટ કે પાટલા માટે, શય્યા કે સંથારામાટે, વસ્ત્ર, પાત્ર, કંબલ, પાદપ્રોંછનક ને માટે, શીષ્ય કે શીષ્યને માટે લુબ્ધ બની ને તે ચંચળચિત્ત મૃષાવાદ કરી શકે છે. આ રીતે આવા અન્ય કારણોથી પણ તે લોભી ચંચળ ચિત્ત બની અસત્ય બોલે છે. આ રીતે નિર્લોભતા સંતોષયુક્ત ત્રીજી ભાવનાથી ભાવિત તે જીવાત્મા પોતાના હાથ પગ નયન, વદનને સંયમિત કરી અન્યવ્રત પાલનમાં પરાક્રમી બને છે અને સત્ય તથા આર્જવ ધર્મથી યુક્ત બને છે.

ચોથી ધૈર્યભાવના ભય ન પામવો તે. બીકણ પાસે ભય આવે છે. ભયથી તે એકલો પડી જાય છે, તેને ભૂત પકડે છે. બીજાને પણ તે ભયભીત કરે છે. તપ સંયમનો ત્યાગ કરે છે. તે કાર્યને પુરૂં કરી શકતો નથી, સત્પુરુષ સેવિત માર્ગે ચાલી શકતો નથી, માટે કોઈ પણ પ્રકારના ભયથી, વ્યાધિ, રોગથી, વૃદ્ધાવસ્થાથી કે મૃત્યુથી અથવા તેવા પ્રકારના અન્ય કોઈ પણ ભયથી ડરવું નહી. આ પ્રકારે ધૈર્યથી ભાવિત જીવ પોતાના હાથ, પગ, નયન, વદનની પ્રવૃત્તિને સંયમિત કરી વ્રત આરાધના માટે પરાક્રમી બને છે.

પાંચમી મૌન ભાવના હાસ્ય સેવન ન કરવું. હસતો હાસ્ય કરતો જીવ અસત્ય અને અસદ્ભુત વચનો બોલે છે. અન્યના અપમાનનું કારણ બને છે. અન્યના દુષણોનું કથન પ્રિય લાગે છે. પરપીડાદાયી બને છે. ચારિત્રનો લોપ થાય છે. અન્યોન્યના મળવાથી આ પ્રવૃત્તિ થાય છે. પરદારા રમણ અને અન્યોન્ય નિંદાની પ્રવૃત્તિને વેગ મળે છે. આવા જીવો જો દેવ ગતિમાં ઉત્પન્ન થાય તો પણ કાંદર્પિક કે આભિયોગિક દેવ બને છે. આસુરિક કે કિલ્બિષિક દેવ પણું પામે છે.માટે હાસ્યનું સેવન ન કરવું. પણ મૌન વડે ભાવિત થઈને જીવાત્મા પોતના હાથ, પગ, નયન, વદન ને સંયમિત કરી પરાક્રમ શાળી બની સત્ય અને આર્જવથી યુક્ત થાય છે.

આ પ્રમાણે આ સત્ય વચન સંવરદ્વાર સમ્યક્ પ્રકારે આચરણીય અને સુપ્રણિહીત છે. તેથી આ પાંચ ભાવના વડે, મન, વચન, કાયાના યોગોને સુરક્ષિત કરી હંમેશા, જીવન પર્યન્ત આ સત્યવચન યોગ ધૃતિ અને મતિ પુર્વક પાલન કરવા યોગ્ય છે. કારણ કે આ સત્ય મહાવ્રત અનાશ્રવ રૂપ યાવત્ મંગળમય છે.

અધ્યયન : ૭ - સંવરદ્વાર મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

અધ્યયન : ૮ - સંવરદ્વાર : ૩

(૩૮) હે જંબૂ ! દત્તાનુસાર સંવર નામક આ ત્રીજું અધ્યયન છે. તે દાતા દ્વારા અપાયેલ વસ્તુનું જ ગ્રહણ કરવા રૂપ મહાવ્રત કહેલ છે. તે ગુણનું પણ કારણ છે. આ વ્રત આરાધનાથી જીવ પારકાના દ્રવ્યને ગ્રહણ કરવાની પ્રવૃતિથી વિરક્ત બને છે. અપરિમિત અને અનંત દ્રવ્ય પ્રાપ્તિની જે લાલસા થકી કલુષિત બનેલ મન, વચન, ની દોષ પ્રવૃત્તિનું નિયંત્રણ થાય છે. તે માટેની હાથ, પગની પ્રવૃત્તિ અટકે છે. આ અદત્તાદાન વિરમણ સંવરથી બાહ્ય અને અભ્યંતર પરિગ્રહ દૂર થાય છે. તે સમસ્ત ધર્મોનું પ્રકર્ષ પર્યન્ત છે. ઉપાદેય છે. નિરાશ્રવ નિર્ભય લોભરહિત છે. ઉત્તમ એવા જિનેશ્વર પ્રબળ પુરુષ તથા સુવિહિત સાધુજનને માન્ય છે. પરમ સાધુ જનો માટે તે આચરણીય છે.

આ ત્રીજા સંવરદ્વાર માટે સાધુજનો એ ગામ આકર નગર નિગમ આદિસ્થાનો માં કોઈ પણ વસ્તુ મણિમુક્તાદિ કોઈની પડી ગઈ હોય, ભૂલાઈ ગઈ હોય, શોધવા છતાં ન જડી હોય તેને લેવાનું કે બીજાને લેવાનું કહેવું ન કલ્પે. હિરણ્ય-સુવર્ણની સાધુને ઈચ્છા હોતી નથી. માટી ને સુવર્ણમાં સમાન દૃષ્ટિ હોય છે., અપરિગ્રહી હોય છે. જે કોઈ પણ દ્રવ્ય ખડા, ખેતર, જંગલ ગમે ત્યાં પડેલું હોય, પુષ્પ, ફળ, છાલ, કુંપણ, કંદ, મૂળ, તૃણ, કાષ્ઠ કે કંકર રૂપે હોય તે બધી વસ્તુ થોડી કે વધારે નાની કે મોટી માલિકની અનુજ્ઞા સિવાય ન કલ્પે. તેના માલિકની આજ્ઞાપૂર્વક જ ગ્રહણ કરવ. જે પોતાનો વિશ્વાસ ન કરતો હોય તેના ઘરે સાધુએ કદી જવું નહીં તેના આહાર પાણી લેવા નહીં, તેનાં પીઠ, ફલક શય્યા સંથારો, વસ્ત્ર, પાત્ર, કંબલ, દંડ, રજોહરણ, નિષદ્યા, ચોલપટ્ટો મુહપત્તિ, પાદપ્રોંછનક આદિ તથા તથા ભાજન, પાત્રા, ઉપકરણ ઉપાધિ આદિ લેવા નહીં બીજાના દોષ પ્રગદ ન કરવા, નિંદા ન કરવી. બાળગ્લાન માટે લેવાયેલ આહાર ગ્રહર ન કરવો. બીજાના સુકૃતનો નાશ થાય તેવા વચનો ન બોલાવા, દાનમાં અંતરાય થાય તેવા વચન ન બોલવા. ચાડી કે ઈર્ષ્યાનો ત્યાગ કરવો.

જે મુનિ એષણાની વિશુદ્ધિથી પ્રાપ્ત પીઠ, ફલક, દંડ આદિ ઉપકરણ, ઉપધિ પ્રાપ્ત કરીને તેનો વિભાગ કરતા નથી તે વ્રત આરાધી શકતા નથી. તેનામાં બીજા માટેની સંગ્રહ રુચિ હોતી નથી. એ જ રીતે તે તપનો, વચનનો, રૂપનો, આચારનો, ભાવનો ચોર હોય છે. મોટેથી અપ્રમાણભોજી, અનતાનુંબદ્ધ વૈરી, નિત્યરોષી થાય છે તેવો સાધુ આ સંવર દ્વારની આરાધના કરી શકતો નથી.

ઉપધિ, વસ્ત્ર, પાત્ર આહાર આદિના દાનમાં કુશળ, અત્યંત બાળ દુર્બળ ગ્લાન વૃદ્ધ, ક્ષપક પ્રવર્તક, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, શૈક્ષ, સાધર્મિક, તપસ્વી, કુળ ગણ સંઘ એ સર્વે થી સમ્યક્ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિના અર્થી નિર્જરાર્થી, આકાંક્ષારહિત આચાર્યાદિ દેશની અનેક પ્રકારે વૈયાવચ્ચ કરે તે આ મહાવ્રત પાળી શકે છે.

જિનપ્રતિમાં જેનું પ્રયોજન છે એવા સાધુ અપ્રીતિવાળા ઘરોથી પીઠ, ફલક, શય્યા આદિ લેતા નથી. બીજાની નીંદા કરતા નથી, દોષો જોતા નથી, બીજાના નિમિત્તે લાવેલ ગ્રહણ કરતા નથી, બીજાના પરિણામને વિકૃત કરતા નથી, દાન કે વૈચાવચ્ચ કરીને પસ્તાવો કરતા નથી, સંવિભાગ શીલ અને સંગ્રહશીલ હોય છે. એવા સાધુ આ વ્રતની આરાધના કરી શકે છે. પૂર્વે આ પ્રવચન ભગવંતો દ્વારા સારી રીતે કહેવાયેલ છે. આત્મ હિતકર... યાવત્...

સર્વ દુઃખો પાપોનું ઉપશમનકારક છે.

ત્રીજા અદત્તાઆદાન વિરમણ વ્રતની આ પાંચ ભાવનાઓ છે. જે આ વ્રતની રક્ષાને માટે કહેવાયેલ છે. તેમાં પહેલી ભાવના છે. ''વિવિક્ત વસતિ વાસ'' સાધુઓએ દેવકળુ સભા પાણી શાળા-પરિવ્રાજક ગૃહ-વૃક્ષની નીચે બગીચા, ગુફા, ખાણ, ગિરિગુફા, લુહારશાળા, કોંઢ, બાગ, રથશાળા, ગૃહોપકરણ શાળા, મંડપ, શૂન્યગૃહ, સ્મશાન, પોષણ ઘર હાટ કે તેવા પ્રકારના અન્ય સ્થાનોમાં નિવાસ કરવો. પરંતુ આ સ્થાન પાણી, માટી, બીજ, હરિત, ત્રસ-પ્રાણથી રહિત, ગૃહસ્થો માટે બનાયેલ, નિર્દોષ, પ્રાસુક, સ્ત્રી, પશું, પંડકથી રહિત, પ્રશસ્ત, એવા ઉપાશ્રયમાં સાધુઓ એ રહેવું જોઈએ પણ આધા કર્મની બહુલતા, અંદર અને બહાર પાણી છાંટેલ હોય, સમર્જિત, જાળા ઉતારેલ, લીંપેલ, છિદ્ર પૂરિત, અગ્નિ, આદિથી યુક્ત સ્થાનોમાં રહેવું નહીં. કેમકે તે અસંયમ કારણ છે. આવા પ્રકારનો ઉપાશ્રય સાધુને માટે વર્જનીય છે. આ ભાવનાથી ભાવિત જીવાત્મા સદા અધિકરણ આદિ કરવા કરાવવા રૂપ પાપકર્મથી યુક્ત થાય છે. દાતાની અનુજ્ઞા અને તીર્થંકરની અનુજ્ઞાવાળી વસતિને ગ્રહણ કરવાની રૂચિવાળો અદત્ત-અનનુજ્ઞાન વસતિનો પરિભોગ બને છે.

બીજી ભાવના-અનુજ્ઞાન સંસ્તારક ગ્રહણ બગીચા, ઉદ્યાન, વન, જંગલના એક ભાગમાં રહીને જે કોઈ; કોઈપણ પ્રકારના ઘાસ, કાષ્ઠ, કંકર આદિમાંથી બનાવેલ શય્યાને ઉપયોગમાં લે તેને માલિકની રજા સિવાય લેવી ન કલ્પે. તેની મંજૂરી પછી જ કલ્પે. આ પ્રમાણે અવગ્રહ સમિતિના યોગથી ભાવિત થયેલ જીવ સાવદ્ય અનુષ્ઠાનથી નિવૃત્ત થાય છે અને અનુજ્ઞાન સંથારારૂપ બીજી ભાવના સાધ્ય બને છે.

ત્રીજી ભાવના-શય્યા પરિકર્મ વર્જન-પીઠ-ફલકશય્યા આદિને માટે વૃક્ષોનું છેદન-ભેદન કરવું કરાવવું નહીં. જે સ્થાનમાં રહે તે જ વસતિમાંથી શય્યાદિની ગવેષણા કરવી. વિષમ ભૂમિને સમ ન કરવી. વાયુવાળા કે રહિત સ્થાનની અપેક્ષા ન રાખે, ડાંસ મચ્છરથી ક્ષોભ ન પામે, તેના નિવારણ માટે ધૂંવાડો ન કરાવે આ રીતે તે સંયમ બહુલ સંવર બહુલ-સંવૃત્ત બહુલ-સમાધિ બહુલ બને સાધુ ધીર અને ક્ષોભરહિત બને, સતત આત્માવલંબન ધ્યાન યુક્ત તે સમિતિ પાલન પૂર્વક ધર્માચરણ કરે છે. શય્યા સમિતિના યોગથી ભાવિત આત્મા નિત્ય અધિકરણ-સાવદ્ય અનુષ્ઠાનથી નિવૃત્ત થાય છે અને દત્તાનુજ્ઞાન અવગ્રહ રૂચિવાળો થાય છે.

ચોથી ભાવના-અનુજ્ઞાત ભોજન પાન-સાધારણ પિંડપાત પ્રાપ્ત થાય ત્યારે તેનાં ઉપયોગમાં સંયમ રાખવો. સમિતિ પૂર્વક વાપરવું. શાક-દાળની અધિકતાવાળું ભોજન ન કરવું. ઉતાવળથી, ત્વરાથી-ચપળતાથી-અપ્રતિલેખિત પાત્રમાં, પરપીડાકર એવા સચિત્ત, ભોજનનો પરિભોગ ન કરવો. પણ જેમ તે ત્રીજું વ્રત નષ્ટ ન થાય, તે રીતે સાધારણ આહારની પ્રાપ્તિ થતા પૂર્ણરૂપે અદતાદાન વિરમણવ્રતનું નિયમન થઈ શકે તે પ્રકારે સમ્યક્ પ્રવૃત્તિના યોગથી ભોજન કરતા તે ભાવિતાત્મા અનનુજ્ઞાન ભોજન રૂપ સાવદ્ય કર્માનુષ્ઠાનથી મુક્ત થાય છે અને દત્તાનું જ્ઞાત અવગ્રહમાં રૂચિવાળો થાય છે.

પાંચમી ભાવના-વિનય-સાધર્મિક પ્રત્યે વિનય કરવો, ઉપકાર કરવામાં અને પારણામાં વિનય ન કરવો. વાચના અને પરાવર્તનમાં વંદન આદિ વિનય દર્શાવવા. દાનમાં આવેલ વસ્તુના વિતરણમાં, ગમનાગમનમાં કે તે પ્રકારે અન્ય અનેક કારણોમાં વિનય ભાવ સેવવો. કેમકે વિનય એ તપ છે. તપ પણ ધર્મ છે, તે માટે ગુરુ તથા તપસ્વીનો વિનય કરવો. આ રીતે ભાવિત આત્મા અવિનય રૂપ સાવદ્ય અનુષ્ઠાનથી નિવૃત્તિ થાય છે. દત્તાનું જ્ઞાન અવગ્રહમાં રૂચિવાળો થાય છે.

આ રીતે આ ત્રીજું સંવરદ્વારને સારી રીતે પાલન કરતા સુપ્રણિહિત મન વચન કાયાના યોગથી આ પાંચ ભાવવાનું નિત્ય-આમરણાંત આરાધન કરવું. તે અનાસ્રવ --- યાવત્... મંગલમય છે ત્રીજું સંવર દ્વાર પુરૂં થયું. તેમ હું કહું છું.

અધ્યયન : ૮ - સંવરદ્વાર - ૩ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

અધ્યયન : ૯ - સંવરદ્વાર : ૪

(૩૯) હે જંબૂ ! હવે હું બ્રહ્મચર્ય નામક ચોથા સંવર દ્વારને કહીશ. ઉત્તમ તપ નિયમ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર-વિનયનું મૂળ છે. યમ-નિયમ-ગુણ પ્રધાનયુક્ત છે, હિમાલયની જેમ મહાન અને તેજસ્વી છે. પ્રશસ્ત-ગંભીર અને સ્થિરતા ગુણ વાળું છે આ બ્રહ્મચર્ય સરળ સાધુજન આચરિત છે. મોક્ષનો માર્ગ અને વિશુદ્ધિ સિદ્ધિ ગતિનો નિવાસ છે. શાશ્વત-અવ્યાબાધ અપનુર્ભવ રૂપ-પ્રશસ્ત છે કલ્યાણ કારી સૌમ્ય અચળ અક્ષય સુખને દેનારું છે. યતિજનોથી સંરક્ષિત છે. સુંદર આચારવાળું છે. તીર્થંકર પરમાત્મા થકી. સારી રીતે પ્રતિપાદીત છે. મહાપુરુષ ધીર, શૂર, ધાર્મિક, ધીમાન્ પુરુષોને માટે સદા વિશુદ્ધ છે. ભવ્ય પુરુષો દ્વારા આચરીત. નિઃશંકીત નિર્ભય શૂભ્ર ખેદ રહિત નિરુપલેપ સમાધિગૃહ અવિચલિત છે. આ બ્રહ્મચર્ય તપ અને સંયમના મૂળ ધન સમાન છે. પાંચ મહાવ્રતોની વચ્ચે સુરક્ષિત, સમિતિ અને ગુપ્તિથી ગુપ્ત, ધ્યાન રૂપી મજબૂત કમાડોથી રક્ષિત અધ્યાત્મરૂપી અર્ગલાવાળું અને તેનું સેવન

કરનારાના દુર્ગતિમાર્ગને રોકનારું છે. સદ્‌ગતિના માર્ગને દર્શાવતું, કમળોથી યુક્ત સરોવર અને તળાવના પાળા જેવું. મોટા ગાડાની ધરી સમાન, ક્ષાન્ત્યાદિ ગુણોના તુંબ સમાન, મોટા વૃક્ષની શાખા સમાન આશ્રય આપનારું, માહાનગરના કિલ્લા સમાન, રજ્જુબદ્ધ ઈંદ્રધ્વજ સમ શોભતું, વિશુદ્ધ એવા અનેક ગુણોથી શોભતું, સારી રીતે ગ્રંથિત છે.

આ બ્રહ્મચર્યની વિરાધના થતાં સર્વે વિનય, શીલ, તપ, નિયમ, ગુણસમૂહ અચાનક ફૂટેલા ઘડાની જેમ વિનષ્ટ થાય છે. અસ્તવ્યસ્ત, ચૂરેચૂરા, વિદારીત, ખંડિત અધોનિયતિત થઈ જાય છે. તે બ્રહ્મચર્ય ઐશ્વર્યશાળી છે. ગ્રહગણ, નક્ષત્ર, તારામાં શોભતા ચંદ્રની જેમ શોભે છે. મણિ-મોતિ આદિના ઉત્પત્તિ સ્થાનમાં જેમ સમુદ્ર શ્રેષ્ઠ છે. તેમ વ્રતોમા આ વ્રત શ્રેષ્ઠ છે. મણિમાં વૈડૂર્ય, આભૂષણોમાં મુગટ, વસ્ત્રમાં ક્ષૌમ યુગલ, પુષ્પોમાં અરવિંદ, ચંદનમાં ગોશીર્ષ ચંદન, ઔષધિ ઉત્પત્તિ સ્થાનમાં હિમાલય, નદીમાં શીતોદા, સમુદ્રમાં સ્વભૂરમર, માંડલિક પર્વતોમાં રૂચકવર, હાથીમાં ઐરાવત, મૃગોની વચ્ચે સિંહ, સુવર્ણકુમારમાં વેણુદેવ, કલ્પોમાં બ્રહ્મલોક, અભાઓમાં સુધર્માસભા, આયુષ્યમાં અનુત્તરવાસીદેવ, દાનોમાં અભય દાન, કંબલોમાં રક્તકંબલ, સંઘયણોમાં વજ્રઋષભ, સંસ્થાનોમાં સમચતુરસ્ત્ર, ધ્યાનમાં શુક્લ ધ્યાન, જ્ઞાનમાં કેવળજ્ઞાન, લેશ્યામાં શુક્લ લેશ્યા, મુનિઓમાં તિર્થંકર, વાસક્ષેત્રોમાં મહાવિદેહ, પર્વતોમાં મેરું, વનોમાં નંદનવન, વૃક્ષોમાં જંબૂ, અને રાજાઓમોં સેનાથી યુક્ત રાજા જેમ સર્વ શ્રેષ્ઠ છે તેમ બ્રહ્મચર્યને વ્રતોમાં શ્રેષ્ઠ વ્રત કહ્યું છે.

જે બ્રહ્મચર્યના સેવનથી આ પ્રવજ્યા આરાધિત થાય છે. સત્ય, શીલ તપ વિનય, સંયમ, ક્ષમા, ગુપ્તિ, મુક્તિ, આલોક, પરલોક, યશ, કીર્તિ આદિ આરાધિત થાય છે. તેથી સર્વથા વિશુદ્ધ એવા નિશ્ચલ ભાવથી આ બ્રહ્મચર્ય વ્રતનું જાવજ્જીવ પાલન કરવું. કઠોર તપ દ્વારા શરીરનું લોહી સુકાઈને શ્વેત હાડકાં દેખાયા ત્યાં સુધી પણ અર્થાત્ મોક્ષની પ્રાપ્તિ સુધી આ વ્રતનું પાલન કરવું એમ ભગવંતે આ વ્રતનું કથન કર્યું છે.

(૪૦-૪૩) આ બ્રહ્મચર્યવ્રત પાંચ મહાવ્રત રૂપ સુવ્રતોનું મૂળ કારણ છે, નિર્મળ સાધુ દ્વારા સુચરિત છે, વેર વિરોધનો અંત લાવનાર છે, મહાસાગરમાં નૌકા સમાન છે, તિર્થંકરો થકી તે માટે સુંદર માર્ગ દર્શાવાયો છે, તેના પ્રભાવે નરક-તિર્યંચગતિ અટકે છે, સર્વ પવિત્ર અને સારભૂત છે મોક્ષ અને અનુત્તર વિમાનનું દ્વાર ઉઘાડી દે છે. દેવો અને નરેન્દ્રો પણ જેને નમસ્કાર કરે છે, ત્રણે લોકમાં ઉત્તમ મંગળ છે. દુર્ધર છે, ગુણનાયક છે, અનુપમ છે, મોક્ષમાર્ગના શિરોભૂષણ રૂપ છે. સુચરિત એવા આ બ્રહ્મચર્યથી મનુષ્ય આત્મજ્ઞાન તત્પર બને છે. સુશ્રમણ સુસાધુ, સુઋષિ, સુમુનિ, સુસંપન્ન અને તે જ સાચો ભિક્ષુ છે જે શુદ્ધ બ્રહ્મચર્યને પાળે છે.

આ પ્રમાણે સ્વચ્છંદાચારીનો આચાર રતિ, રાગ, દ્વેષ, મોહ, આદિની વૃદ્ધિ કરનાર, અસાર, પ્રમાદ દોષ-પાર્શ્વસ્થ, શીલકરણ છે. આ પાર્શ્વસ્થા આદિ શરીરને અભ્યંગન કરે છે. વારંવાર બગલ, માથું, હાથ, પગ આદિને ધુએ છે. શરીરને દબાવે છે. શરીરની સ્વચ્છતા, પરિમર્દન, અનુલેપન લેપન સુગંધન, ધૂપન શૃંગારન આદિ કરે છે. મશ્કરી અશિષ્ટ વચન બોલાવા નાટક ગીત, ગાન, અન્ય પણ શૃંગાર આદિ કરે છે. એક માત્ર બ્રહ્મચર્યના ઘાતથી આ બધાં દુષણો આવે છે.

જે બ્રહ્મચર્ય મહાવ્રત પરૂન કીનરી સંયમીજન છે. તેણે સર્વ કાળને માટે આ બધાનો ત્યાગ કરવો. તપ, નિયમ, શીલવડે પોતાના આત્માને સદા ભાવિત કરવો. તે સાધુ જીવન પર્યંત સ્નાન ન કરે, દાંત સસાફ ન કરે, પરસેવો ન લુંછે, મેલ દૂર ન કરે, મૌન રાખે, લોચ કરે, ક્રોધ અને ઈંદ્રિયનિગ્રહ કરે, પરિષહો સહે, અલ્પ ઉપધિ રાખે, કઠણ શય્યા રાખે, જમીન ઉપર બેસે, ભિક્ષાચરી કરે, માન-અપમાન, લાભાલાભમાં સમવૃત્તિ રાખે નિંદા કે ઉપદ્રવમાં ઉદ્વિગ્ન ન બે, અભિગ્રહ, તપ, મૂળગૂણ અને અભ્યુત્થાનાદિમાં વિનયવાન્ બને. આત્માને વિશુદ્ધ કરે જેથી બ્રહ્મચર્ય સુસ્થિર બને.

આપ વચન બ્રહ્મચર્ય વિરમણની રક્ષા માયે ભગવંતે કહેલ છે. આત્મ હિતકર છે. પરલોકમાં શુભ ફલ દેનારું છે. ભાવિમાં કલ્યાણકારી છે. યાવત્ સર્વ દુઃખ વિનાશક છે.

આ બ્રહ્મચર્યવ્રતની પાંચ ભાવના આ પ્રમાણે છે. જેના વડે આ વ્રતની સારી રીતે રક્ષા થાય છે. પહેલી ભાવના-સ્ત્રી, પશું, પંડગના વસવાટથી યુક્ત વસતિનો ત્યાગ-શયન, આસન, ઘર, દ્વાર, આંગણું, ખુલ્લી જગ્યા, ઝરુખો, શાળા કે તેવી ઊંચી જગ્યાં જ્યાંથી મંડનઘર, સ્નાન ઘર આદિ જોઈ શકાય અને ત્યાં સ્ત્રીઓ હોય તો તેવી વસ્તીનો ત્યા કરે. વેશ્યા નિમિત્તે બનેલ સ્થાન જ્યાંથી તે સ્ત્રીઓ હોય મોહ-દોષ રતિ-રાગને વધારનારી કથાઓ કહેતી હોય તેવા સ્થાનનો ત્યાગ કરે. અન્ય પણ આવા સ્થાનો છોડી દે. વિશેષથી કહીએ તો જ્યાં જ્યાં સાધુઓને મનોવિભ્રમ કે બ્રહ્મચર્ય ભંગની શક્યતા જણાય, આર્ત્ત-રૌદ્ર ધ્યાન થાય. તે-તે સ્થાનોને વર્જવા સાધુ સાવદ્ય વસતિ-વાસથી સદા ડરતો હેય તેથી નિર્દોષ સ્થાનમાં વસે, આ રીતે સ્ત્રી-પશું, પડંગથી રહિત સ્થાનમાં વસતો પોતાના આત્માને ભાવિત કરી મુનિ બ્રહ્મચર્યમાં દઢ વ્રતવાળા બને જિતેન્દ્રિય બની બ્રહ્મચર્ય સમાધિ સ્થાનથી યુક્ત બને.

બીજી સ્ત્રી કથા વિરતિ નામક ભાવના-સ્ત્રીઓ મધ્યે વિચિત્ર કે વિલાસયુક્ત કથા ન કરે, લૌકિક શૃંગાર પ્રધાન મોહ જનની નવદંપતિના વિવાહ આદિ સંબંધિત સ્ત્રીના સુભગ-દુર્ભગપણાની, સ્ત્રીઓની ૬૪ કળાની, દેશ, જાતિ, કુળ, રૂપ, પરિજન આદિ સંબંધિ. આદિ કથા ન કરે, એ પ્રમાણે સ્ત્રી કથા વિરતિરૂપે સમિતિના યોગથી ભાવિત જીવ બ્રહ્મચર્યમાં આસક્ત બની પોતાના આત્માને વિરતિ ધર્મમાં દઢ કરે.

ત્રીજી-સ્ત્રી રૂપનું નિરીક્ષણ ન કરવાની ભાવના સ્ત્રીઓના હાસ્ય, બોલ, હાવભાવ, ચિંતવન, ચાલ, ઈશારા, ક્રીડા આદિનું નિરીક્ષણ ન કરે. એજ રીતે તેમના નૃત્ય ગાન, વીણાવાદન, શરીર બંધારણ,વર્ણ, અલંકાર, કામોત્તેજક ગુપ્ત અંગો કે તેવી પાપ કર્મ રૂપ અન્ય વાતોનું કે જે વાત તપ, સંયમ, બ્રહ્મચર્યની ઘાતક હોય તેને ચક્ષુવડે રાગ યોગથી ભાવિત આત્મા જિતેન્દ્રિય અને બ્રહ્મચર્ય ગુપ્ત બને છે.

ચોથી પૂર્વરત ક્રીડાનું સ્મરણ ન કરવું- ભાવના. ગૃહસ્થાવસ્થામાં, પૂર્વાવસ્થામાં કરેલ કામ ક્રીડાનું સ્મરણ કરવું નહીં, કન્યાદાન, વિદાય કે ચૂડાકર્મ પ્રસંગે, મદન ત્રયોદશી દિવસે, યજ્ઞ કે ઉત્સવોમાં સુસજ્જિત સ્ત્રીના હાવભાવ, ચેષ્ટા, વિલાસ અનુકૂળ રાગાદિ ન જુએ, પૂર્વે ભોગવેલ ભોગો, જેનાથી મન લલચાય તેવા ધૂપ-ગંધ આદિ પદાર્થો, વિલાસ વર્ધક વાદ્યગીત આદિ તથા એવા બીજા પ્રકારના સંયમ ધાતી કર્યો જુએ નહીં યાદ કરે નહીં એ રીતે પૂર્વ ક્રીડાઓમાં વિરતિ રૂપ ભાવથી સંયમિત થયેલો આત્મા મૈથુનક્રિયાથી વિરક્ત બને છે અને જીતેન્દ્રિય બની બ્રહ્મચર્ય સમાધિથી યુક્ત બને છે.

પાંચમી પ્રણીત ભોજન ત્યાગ, ભાવના, સાધુ સ્નિગ્ધ રસયુક્ત આહાર ન કરે. સંયમી સુસાધુ દુધ-દહીં, ઘી આદિ નવે વિગઈનો ત્યાગ કરે. દર્પકારક ભોજન ન કરે, વારંવાર ન ખાય, દાળ, શાક યુક્ત ભોજન વધુ પ્રમાણમાં ન કરે, અપરિમિત ભોજન ન કરે. સંયમ યાત્રા નિર્વાહ માટે જ ભોજન કરે. જેથી ધાતુના વિશેષ સંગ્રહને કારણે ધર્મમાં આવતી માનસિક અસ્થિરતા અટકે. પ્રણિતાહાર વિરતિ રૂપ સમિતિના યોગથી ભાવિક થયેલ આત્મા મૈથુનથી વિરક્ત થઈ યાવત્ બ્રહ્મચર્ય સમાધિને પામે છે.

આ પ્રકારે ચોથું બ્રહ્મચર્ય નામક સંવર દ્વારનું સારી રીતે પાલન કરવાથી સુપ્રણિહિત થાય છે, આ પાંચ ભાવના વડે સુરક્ષિત મન, વચન, કાયાથી બ્રહ્મચર્ય રૂપ યોગ, ચિત્ત, સ્થૈર્ય, નવા કર્મોનો અનાસ્રવ થાય છે... યાવત્... સર્વ મંગલ થાય છે.

અધ્યયન : ૯ સંવરદ્વાર : ૪ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

અધ્યયન : ૧૦ સંવરદ્વાર : ૫

(૪૪) હે જંબૂ ! પરિગ્રહમાં આસક્ત ચિત્તવાળા હોય તેવા શ્રમણ આરંભ પરિગ્રહથી વિરત અને ક્રોધ-માન-માયા-લોભથી વિરત હોય છે. એક અસંયમ, બે રાગ-દ્વેષ, ત્રણ દંડ, ત્રણ ગૌરવ, ત્રણ ગુપ્તિ, ત્રણ વિરાધના, ચાર કષાય, ચાર ધ્યાન, ચાર સંજ્ઞા, ચાર વિકથા, પાંચ ક્રિયા, સમિતિ, મહાવ્રત, છ જીવનિકાય, લેશ્યા, સાત ભય, આઠમદ, નવ બ્રહ્મચર્ય ગુપ્તિ, દશવિધ શ્રમણધર્મ, શ્રાવક પ્રતિભા, ભિક્ષુ પ્રતિમા, ક્રિયાસ્થાન, ભૂતગામ, પરમાધામી, ગાથા અધ્યયન, અસંયમ, અબ્રહ્મચર્ય, જ્ઞાત અધ્યયન, અસમાધિ સ્તાન, શબળ દોષ, પરિષહ, સૂયગડાંગ અધ્યયન, દેવ, ભાવના, ઉદ્દેસા. અણગારગુણ, આચારપ્રકલ્પ, પાપશ્રુત અધ્યયન મોહનીય સ્તાન, સિદ્ધનાગુણ, યોગ સંગ્રહ, આશાતના એ અંગે અસંયમાદિ સ્થાનોમાં તથા વિરતિ પ્રણિધાનમાં ભગવંત દ્વારા અવિરતિ કથિત તેવાજ અન્ય પ્રકારના અનેક પદાર્થમાં અથવા જિન કથિત અવિતથ નશ્વર, પદાર્થમાં શંકાદિ દૂર કરીને જે શ્રમણ નિદાન રહિત, ગારવરહિત, લોભ રહિત, મૂઢતા રહિત થઈને મન, વચન, કાયાથીર ગુપ્ત બનીને જિનેન્દ્રના શાસનનું શ્રદ્ધાન કરે છે તે જ સાચો શ્રમણ છે.

(૪૫) અપરિગ્રહ સંવરને વૃક્ષની ઉપમા-પરિગ્રહથી નિવૃત્તિ લેવી એજ આ વૃક્ષના અનેક ભેદ રૂપે છે. સમ્યગ્ દર્શન આ વૃક્ષનું મૂળ છે. ધૈર્ય તેનું કંદ છે, વિનય તેની વેદિકા છે. ત્રિલોક વ્યાપી યશ તેનું થડ છે. પાંચ મહાવ્રત રુપ શાખા છે, ભાવના રૂપ છાલ છે. ધર્મ ધ્યાનાદિ શુભ પ્રવૃત્તિ તેના પાંદડા છે, અનેક ગુણ રૂપી પુષ્પો છે. શીલ રૂપ સુગંધ છે. મોક્ષ સુખ બીજ છે. તે મેરુ પર્વતની ટોચ સમાન છે. એ રીતે આ સંવરરૂપ ઈષ્ટ વૃક્ષ છે. આ પ્રકારે પાંચમું સંવરદ્વાર છે.

જે સાધુ આ સંવર દ્વારને આરાધે છે. તે નગર... યાવત્... આશ્રમમાં પડેલી કે રહેલી કોઈપણ વસ્તુ કે જે નાની કે મોટી, મૂલ્યવાળી કે વગરની હોય ત્રસ કે સ્થાવર હોય તેને મનથી પણ ગ્રહણ ન કરે. જે સાધુ અપરિગ્રહી છે તે હિરણ્ય-સુવર્ણ ક્ષેત્ર વસ્તુ, દાસી, દાસ, નોકર, દૂત, ગવેલક, વાહન, છત્ર, કોઠી પણ રાખી શકતા નથી, જોડા પેહણપંખો-ધાતુપાત્ર- મણીપાત્ર પશુંના શીંગડાનું પાત્ર, પત્થર કે કાચનું પાત્ર. ચર્મપાત્ર તે બીજાના ચિત્તની ઉત્સુકતા વધારનાર હોવાથી કે મૂર્ચ્છા ઉત્પન્ન કરનાર હોય ન રાખે. પુષ્પ, ફળ, કંદમૂળ, ધાન્યાદિનો મન-વચન-કાયાથી સંગ્રહ ન કરે. કેમકે અપરિમિત

જ્ઞાન દર્શન ધર, શીલ-ગુણ-વિનય-તપ-સંયમ નાયક એવા તીર્થંકર, સમસ્ત જગતનાં જીવો પ્રત્યે કરુણાશીલ, ત્રિલોક માન્ય જનાવરોએ તે સર્વ પુષ્પાદિને જીવોના ઉત્પત્તિ સ્થાન રૂપ કહ્યા છે. તેનો ધ્વંસ સાધુને ન કલ્પે માટે સાધું તેનું વર્જન કરે.

બીજી પણ અકલ્પનીય વસ્તુ કહે છે- અડદ મગ આદિ અન્ન, સાથવો, બોર ચૂર્ણ ભૂંજેલા ધાન્ય, ખાંડેલાતલ, દાળ પુરી, વેઢમી, ગુંજા, ગોળ, શ્રીખંડ, વડા, લાડુ, દૂધ, ઘી, માખણ, ખાંડ, મિશ્રી, આદિ પદાર્થોની સંનિધિ કરવી સાધુનેગ ન કલ્પે. જે આહાર ઉદ્દિષ્ટ હોય, નિમિત્તે થયેલ હોય, સ્થાપના કરેલી હોય, મિશ્રદોષ વાળો હોય, ખરીદેલ કે ઉછીનો લાવેલ હોય. દાન પુન અર્થે બનાવેલો હોય, અન્ય બ્રાહ્મણ આદિ માટે બનાવાયો હોય, પશ્ચાત્ કે પુરાકર્મવાળો હોય, નિત્યખંડ હોય અતિરિક્ત હોય, મૌખર્યથી પ્રાપ્ત હોય. સ્વયં લીધેલો હોય, આહૃત હોય, માટીથી લેપકૃત પાત્રનો લેપ બોલીને આપેલો હોય, આચ્છેદ્ય હોય, તિથિ, યજ્ઞ, મહોત્સવ આદિ માટેનો હોય, સંસ્થાપિત હોય તો આવો આહાર હિંસાદિ દોષ યુક્ત હોવાથી સાધુને ન કલ્પે.

સાધુને કેવો આહાર કલ્પે- જે આહાર પિંડૈષણા અધ્યયન અનુસાર શુદ્ધ હોય, ક્રીત-હિંસા પોતાવડે રંધાવાયો ન હોય, શંકાદિ દશ દોષ વિમુક્ત હોય. ઉદ્ગમ ઉત્પાદન દોષ રહિત હેય, અચિત્ત-નિર્દોષ, સંયાજન દોષોથી રહિત, અંગાર-ધૂમદોષ રહિત અને છ કારણે લેવાયેલ હેય, છકાય જીવનું રક્ષણ થયું હોય અને પ્રાણધારણાર્થે ગ્રહણ કરાયો હોય તેનાથી ભિક્ષાવૃત્તિ કરવી કલ્પે. સુવિહિત શ્રમણોએ અનેક પ્રકારના વાત પિત્ત આદિ રોગ ઉત્પન્ન થયા હોય. અતિશય કષ્ટ કે દુઃખ હોય, પ્રતિક્ષણ અસમાધિ જનક હોય. એવા રોગાંતકમાં હોય કે જેના સ્વરૂપ વિપાક અશુભજ હોય. અતિ ભયંકર હોય, જીવિતના નાશની સંભાવના હોય, શરીરમાં સંતાપ વધતો જતો હોય. તેવા સમયે અન્યના નિમિત્તે થયેલ ઔષધ આદિ પણ તે પરિગ્રહ વિરક્ત સાધુને રાખવા ન કલ્પે.

પાત્રધારી એવા ને સુવિહિત શ્રમણ જે કોઈ પાત્ર ઉપકરણ, ઉપાધિ, વસ્ત્ર, પાત્રબંધન, પાત્ર કેશરિકા, પાત્ર સ્થાપનક, પડલાં રજસ્રાણ, ગુચ્છા, ત્રણ વસ્ત્ર (બે સુતરાઉ અને એક ઉની) રજોહરણ, ચોલપટ્ટો, મુહપતી, આદિ ઉપકરણો રાખે તે પણ સંયમની રક્ષા માટે જ રાખે. તથા વાયુ-ડાંસ, આદિ પરિષહો સામે રક્ષણ માટે રાખે આ ધર્મોપગરણ પણ રાગદ્વેષ રહિત ધારણ ન કરે. પડિલેહણ પ્રમાર્જન કર્યા પછી પણ રાત્રે કે દિવસે તેને અપ્રમત્ત પણે અને જયણાપૂર્વક મૂકે અથવા લે.

આ પ્રકારે સાધુ ધર્મલીન બની સંગ્રહથી વિમુક્ત થાય. આસક્તિ રહિત, નિષ્પરિગ્રહી, નિર્મમત્વ, સ્નેહ બંધનથી મુક્ત સર્વ પાપ વિરત, વાંસ અને ચંદનમાં સમાન દૃષ્ટિવાળા માટીસોનામાં સમગદષ્ટિવાળા બને. તેના પાપ, રાગદ્વેષનું શમન થઈ જાય. પાંચ સમિતિ પરાયણ થઈને સમ્યક્ દૃષ્ટિવાળા બને, સમસ્ત જીવ પરત્વે સમભાવી બને, તે શ્રમણ શ્રુતનો ધારક બનીને વક્તા રહિત સંયત અને સુસાધુ બને છે. સમસ્તજીવોનો રક્ષક, સર્વ જગવત્સલ, સત્વાદી. સંસારના અંતમાં સ્થિત, સંસાર સમુચ્છિન્ન, મરણનો પારગામી, સંશય નિવારક, આઠ પ્રવચન માતાના બળથી આઠ કર્મોની ગ્રંથી છોડાવનાર, આઠ મદ વિનાશક, સ્વસિદ્ધાંતમાં પૂર્ણ, સુખ-દુઃખમાં સમભાવી, અભ્યંતર બાહ્યતપ, ઉદ્યાનમાં સદા તત્પર, દાંત આત્મહિત પરાયણ ઈર્યા આદિ સમિતિથી યુક્ત મનવચન, કાયગુપ્તિ ગુપ્ત, ગુપ્ત ઈન્દ્રિય, ગુપ્ત બ્રહ્મચારી, ત્યાગી, લજ્જાવાન્, ધન્ય, તપસ્વી, ક્ષમાગુણી, જિતેન્દ્રિય શુદ્ધ નિદાનરહિત, અબહિર્લેશ્યા, મમતા રહિત, અકિંચન, ગ્રંથી રહિત, નિરુપલેપ, નિર્મળ કાંસા જેવા જળ રહિત, શંક જેવા સફેદ, વિગત રાગ દ્વેષ મોહવાળા કાચબા જેવા ઈન્દિયગુપ્ત, સુવર્ણ સમ શુદ્ધ કમળ પત્ર જેવા અલિપ્ત, ચંદ્ર સમસૌમ્ય, સૂર્ય સમદીપ્ત, ગિરિ સમ અચળ, સાગર જેવા અથોભ, પૃથ્વિ જેવા સહનશીલ, તપથી દેદીપ્યમાન-જ્ઞાન રૂપી તેજથી ચમકતા, ચંદનના જેવા શીતળ, સમભાવી. નિર્મળ શુદ્ધસ્વરૂપી, હાથી જેવા સમર્થ, વૃષભ જેવા ભારવાહક, સિંહ જેવા દુર્ધર, શરદઋતુ સમ સ્વચ્છ, ભારંડપક્ષી જેવી અપ્રમત્ત ગેંડાના શિંગડા જેવા એકાકી, ઠુંઠા જેવા ઉર્ધ્વકાય, શારીરિક સંસ્કાર રહિત, વાયુરહિત સ્થાનના દીવા જેવા નિષ્પ્રકંપ, અસ્ઘત્રા જેવા ધાવાળા, મોક્ષલીન દૃષ્ટિવાળા, પક્ષ જેવા મુક્ત, સર્પદની જેમ બીજાના બનાવેલ ઘરમાં વસનાર, અપ્રતિબંધવિહારી, અપ્રતિહત ગતિવાળા, ગમે એક રાત્રી અને નગરે પાંચ રાત્રિ રોકનાર, જિતેન્દ્રિય, નિર્ભય, વિદ્વાન, સચિત્ત-અચિત્ત દ્રવ્યોમાં મમત્વ રહિત, સંગ્રહથી વિરક્ત મુક્ત, ગારવ રહિત, જીવન-મરણ આશંસા રહિત, ધીર નિરતિચાર ચારિત્ર ધર, સંયમને કાયાથી સ્પર્શના, અધ્યાત્મલીન, ઉપશાંત, સમાધિભાવ રહિત, ધર્મનું પાલન કરનારા હોય છે.

આ અપરિગ્રહ નામના પાંચમાં સંવર દ્વારનું પ્રવચન પરિગ્રહ વિરમણ વ્રતની રક્ષાને માટે ભગવંતે કહેલ છે. તે આત્માને હિતકર છે... યાવત ... સર્વ દુઃખ વિનાશક છે. આ અંતિમ સંવરદ્વાર પાંચ ભાવના આ પ્રમાણે છે.

પ્રથમ નિસ્પૃહતા ભાવના શ્રોતેન્દિય વડે મધુર શબ્દોમાં આસક્ત ન થવું. મૃદંગ આદિ... વાજિંત્ર, નટ-નાટક-યુદ્ધનાં વાજિંત્રો, મધુર સ્વરયુક્ત ગીતો,

ઘુંઘરા... આદિ આભૂષણોના અવાજો, તરુણીઓના મનોહર- કામવર્ધક સ્વરો, કે તેવા અન્ય મધુર શબ્દોમાં આસક્તિ, રાગ, વૃદ્ધિ, ભાવ ન કરવો, મોહ ન પામવો. લલચાવું નહીં. પ્રસન્ન ન થવું. હસવું નહીં તે મનોજ્ઞ શબ્દાદિને યાદ ન કરવા. તેમજ અમનોજ્ઞ શબ્દો પ્રત્યે તિરસ્કાર ન કરવો. આક્રોશ, કઠોરવચન, નિંદા.... આદિ શબ્દો સાંભળીને રોષ ન કરવો. તે શ્રમણનું કર્તવ્ય છે. તેની અવજ્ઞા, નિંદા, છેદનભેદન વધ દુગંછાવૃત્તિ આદિ ન કરવા. આ રીતે શ્રોત્રેન્દ્રિયનો નિગ્રહ કરનાર મુનિ મનોજ્ઞ અમનોજ્ઞ શબ્દોમાં રાગદ્વેષની પરિણતિ રહિત થાય છે. સાધુ ગુપ્તિ વડે ગુપ્ત બની. સંવરયુક્ત બની, શ્રોત્રેન્દ્રિય વશ કરીને ચારિત્રરૂપ ધર્મનું પાલન કરે છે.

બીજી-ચક્ષુઈન્દ્રિય સંવર ભાવના- ચક્ષુઈન્દ્રિય વડે મનોજ્ઞ-અમનોજ્ઞ રૂપમાં સમભાવી બને. સચિત્ત-અચિત્ત મિશ્ર મનોજ્ઞ રૂપ જોઈને આસક્ત ન થાય, ચિત્ર કર્મ. લેપકર્મ, પત્થરકર્મ, દંતકર્મ, પંચવર્ણથી આકર્ષક કે ભિન્ન ભિન્ન રીતે સજાવેલ, ગૂંથીને બનાવેલ માળા આદિ વનખંડ, ગામ નગર આદિ જળાશયો, પુષ્પો, પક્ષ યુગલો, મંડપ, ભવન, ઉદ્યા આદિ નર-નારી સમૂહ,અલંકાર આદિ નર-નર્તક આદિ, રૂપોને વિશે આસક્ત ન થાય, રાગ ન કરે. મોહ ન પામે... યાવત્ .. ધ્યાન ન પરોવે. એ જ રીતે અમનોજ્ઞ રૂપોને વિશે ચક્ષુઈન્દ્રિયથી દ્વેષ ન કરે. રોગીષ્ટ, વક્ર શરીરી, વિકલાંગ, અંધ, શલ્યવાળા, આદિ અમનોજ્ઞ રૂપ ને જોઈને રોસ ન કરે, નિંદા ન કરે... યાવત્... દુગંછા ન કરે. આ રીતે ચક્ષુઈન્દ્રિયનો નિગ્રહ કરી ભાવિત બનેલો આત્મા મનવચકાયગુપ્તિથી ગુપ્ત બની... યાવત્... ચારિત્ર ધર્મનો પાલક બને છે.

ત્રીજી ઘ્રાણેન્દ્રિય સંવર ભાવના- જળચર, સ્થળચર, આદિ પુષ્પ વગેરે ચંદનાદિ વૃક્ષ વગેરે, કેસર આદિ પદાર્થ વગેરે સુંઘીને ઋતુ અનુકૂળ સુગંધમાં તે -તે મનોજ્ઞ ગંધને વિશે આસક્ત ન થાય... યાવત્ હાસ્ય ન કરે એ જ પ્રમાણે અમનોજ્ઞ ગંધ ને વિશે રોસ ન કરે જેમકે મૃતક શરીરો, અન્ય પણ તેવા પ્રકારની કોઈ દુર્ગંધો મોં રોષ ન કરવો. અવજ્ઞા ન કરવી... યાવત્ જુગુપ્સા ન કરવી. એ રીતે મનોજ્ઞ કે ઘ્રાણેન્દ્રિય વિષયક.

ચોથી- જિહ્વેન્દ્રિય સંવર ભાવના- સાધુએ જીભથી મનોજ્ઞ-અમનોજ્ઞ વિષયમાં સમભાવી રહેવું. ઘે-તેલ આદિ વાળા પકવાન, અનેક પ્રકારના સ્વાદિષ્ટ પીણા, લવણ આદિ મિશ્રિત શાક કે વડા. વગેરે, અનેક પ્રકારના મિષ્ટ અને ઈષ્ટ પદાર્થો, મનોહર વર્ણ આદિવાળા મનોજ્ઞ સ્વાદ યુક્ત આહારને વિશે આસક્ત ન થાય... યાવત્... હર્ષ ન કરે તે જ રીતે અમનોજ્ઞ પદાર્થો જેવા કે ઠંડા-રૂક્ષ- અરસ વિરસ દુર્ગંધવાળા અમનોહર વર્ણાદિ યુક્ત પદાર્થોને વિશે રોસ ન કરે... યાવત્... દુગંછા ન કર.

પાંચમી સ્પર્શેન્દ્રિય સંવર ભાવના-મનોજ્ઞ કે અમનોજ્ઞ સ્પર્શ રાગ દ્વેષ ન કરવો. જેમ કે ઈષ્ટ એવા શીત-ઉષ્ણ-સ્નિગ્ધ વગેરે સ્પર્શને વિશે કે તેવા મનોજ્ઞ અન્ય કોઈપણ સ્પર્શને વિશે સાધુ આસક્ત ન થાય... યાવત્... હર્ષ ન કરે. તેમજ અમનોજ્ઞ એવા પ્રહાર બંધન છેદન-ભેદન આદિ સ્પર્શોને વિશે કે તેવા અમનોજ્ઞ શીત-ઉષ્ણ આદિ કોઈ પણ પ્રકારના સ્પર્શને વિશે રોષ ન પામે... યાવત્ જુગુપ્સા ન કરે. આ રીતે સ્પર્શે ઈન્દ્રિયના સંવર દ્વારા... યાવત્... ચારિત્ર ધર્મમાં સ્થિર થાય.

આ પ્રમાણે અપરિગ્રહ સંવર દ્વારનું સારી રીતે સેવન થતાં સુરક્ષિત થઈને... યાવત્...શુદ્ધ બને છે એ પ્રમાણે આ પાંચમું સંવર દ્વાર પૂર્ણ થયું. તેમ હું કહું છું.

અધ્યયન : ૧૦ - સંવત્સર : ૫ ની મુનિ દીપરત્નસાગરે કરેલ ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

(૪૬) આ પાંચે મહાવ્રત અર્હત્ શાસનમાં સેંકડો હેતુથી વિસ્તાર પૂર્વક કહેવાયા છે. તે સંવર સંક્ષેપમાં પાંચ છે. વિસ્તારમાં પાંચપાંચ ભાવના સહિત પચીશ છે. સમિતિ-સહિત, સંવૃત્ત, સદા પોતાના તત્વાર્થ શ્રદ્ધાન રુપ દર્શનને વિશુદ્ધ રાખે છે એ પૂર્વોક્ત સંવરના પાલનથી અંતિમ શરીરી થવાય છે.

સંવરદ્વાર ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

(૪૭) પ્રશ્નવ્યાકરણનો એક શ્રુતસ્કંધ-દશ અધ્યયન છે. ઉદ્દેસ આદિવિભાગ રહિત છે. દશ દિવસોમાં તેનો ઉદ્દેસ કરાય છે. એકાંતર શુદ્ધ આહારાદિ વડે આયંબિલથી થાય છે બાકી આચારાંગ મુજબ જાણવું.

૧૦ પણહાવાગરણં - ગુર્જરછાયા પૂર્ણ

દશમું અંગસૂત્ર - ગુર્જરછાયા પૂર્ણ